

CEMAL NAR

ENGİN GÖNÜL

YAYINEVİ

CEMAL NAR

ENGİN GÖNÜL

CEMAL NAR

07. 01. 1955 de Kahramanmaraş / Hartlap'ta doğdu. İlkokulu kendi şehrinde, İmam Hatip Lisesini 1973'de Diyarbakır'da, Yüksek İslam Enstitüsü'nü 1977 de Kayseri'de bitirdi ve aynı yıl Kahramanmaraş /Andırın Lisesine Din Dersi Öğretmeni olarak tayin edildi. 1980'de atandığı Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesinde eğitim ve öğretimin yanında uzun yıllar değişik yerlerde sohbet, vaaz, seminer, konferans ve yazılarıyla halk eğitimine katkı sundu, irşat ve tebliğ hizmetlerinde bulundu. Aynı okuldan 2003'de emekli olmak zorunda kalan yazar, halen okuma, yazma, irşat ve tebliğ çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Cemal Nar yazılı çalışmalarının bir kısmını www.cemalnar.com sitesinde yayınlamaktadır. Sohbet, vaaz, ders, seminer, konferans gibi görsel çalışmalarının bir kısmını da videolar halinde Youtube sayfasında sunmaktadır. Zaman içinde değişik gazete, dergi ve sitelerde yazdı. İnternette yazarın binlerce makalesine ve videosuna erişilmektedir.

Yayınlanmayı bekleyen birçok eseri yanında yazarın yayınlanmış kitapları şunlardır:

1- Anılar Ve İbretler, 2- Bu Sistemden İslam'a, 3- İslamlaşma Bilinci, 4- İslam Sancısı, 5- Arş Gölgesi, 6- Tasavvufun Anahtarı, 7- Âlimin Önderliği, 8- İslam'da Devlet Ve Siyaset, 9- İlim Ve Özgürlük, 10- İlim Ve İktidar, 11- İmanın Kıymeti ve Korunması,

12- İman Ve Etkisi, 13- Aydınlanma Yolu Tasavvuf, 14- İnançta Arınma, 15- İnançta Kirlenme, 16- Okuma Aşkı, 17- İslam'a Göre İrkçılık ve PKK Ekseninde Kürt Sorunu, 18- İnsana Ulaşmak, 19- Cihad ve Zafer Şartları, 20- İnancın Kıvancı, 21- Sistem ve Şeriat, 22- Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma, 23- Gönül Azığı, 24- Laiklik Sorgulaması, 25- Derdimiz İslam, 26- Adı Konmamış Savaş, 27- Batılılaşmayla Hesaplaşma, 28- Batılılaşma Cinnetinde Aydınların Karanlığı, 29- Kitap Sevgisi Yazma Aşkı, 30- İmam Hatip Davası Ve Hacı Kalay, 31- İslam'ın Özeti, 32- İslam'da İrkçılık Ulusalcılık Milliyetçilik 33- İslam'sız Olmaz 34- İlimsiz Olmaz 35- Davetsiz Olmaz, 36- Hesaplaşmadan Olmaz, 37- Kıymet Bilmek. 38- Hatırlatmalar. 39- Laik Sistemde İslamî Siyaset Sorunu. 40- Müslüman Kimliğin Kodları. 41- Bize Düşen. 42- İslam davası. 43- Din Diyalog Ve Ilımlı İslam. 44- İslam'da Sakal Ve Kıyafet. 45- Okuduğun Kadarsın. 46- İslam'da İnsan İlişkileri - Din Muameledir- 47- İslam'a Ensar Olmak 48- Tanıdığım Maraşlı Hocalar. 49- Acilen İslam Birliği 50- Engin Gönül

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	15
<i>I. Bölüm:</i>	17
<i>TEVAZUYU TANIYALIM</i>	17
TEVAZUYU KAVRAMA.....	18
Tevazuun Tarifi	18
Ahlâkta Orta Yol	20
Tevazuda Orta Yol	23
Âlimler Ne Diyor?.....	27
Tevazuun Dereceleri.....	31
Tevazuun Alametleri	35
Tevazua Benzer Kavramlar	37
Huşu.....	37
İhbat.....	44
Mahviyet.....	46
Vakar	48
Tevazua Zıt Kavramlar.....	48
Gurur.....	49
Kibir.....	49
Enaniyet.....	50
Ucb (Kendini Beğenme).....	50

Tevazuun Amacı.....	51
Tevazuun Konusu.....	52
Tevazuun Önemi Ve Faydası	53
Tevazuun Fazilet ve Sevabı.....	59
Çağımızda Tevazu	60
Tevazu Tuzakları	62

II. Bölüm: 65

TEVAZUNUN KAYNAKLARI..... 65

TEVAZUUN KAYNAKLARI.....	66
KUR'AN'DA TEVAZU	67
Kur'an'da Tevazuun İfade Biçimi.....	67
Tevazu Ayetleri ve Tefsirleri.....	69
1- Maide 5/54:	69
2- Fetih 48/29:	71
2- İsrâ 17/124:.....	73
3- Furkan 25/63-66:.....	76
4-İsrâ 17/37-38:	80
5- Lokman 31/18-19:.....	83
6- Hicr 15/88:	85
7- Hac 22/34-35:.....	87
8- Ahzab 35:	90
9- Kalem 68/10-16:.....	91
10- Fussilet 34-35:.....	93
11- En'am 6/52:.....	98

12- Kehf, 18/28:.....	101
13- A'raf 7/48-49:.....	106
14- Hucurat, 49/13:.....	107
15- Necm 53/32:.....	109
16- A'raf 7/11-18:.....	111
17- Âl-i İmrân, 3/159:.....	113
SÜNNETTE TEVAZU	115
Konuya Giriş	115
Tevazu Hadisleri.....	118
AKIL VE BASİRETTE TEVAZU.....	148

III. Bölüm:..... 152

ASR-I SAADETTEN TEVAZU YANSIMALARI..... 152

RASÛLULLÂH'TAN (S.A.V) TEVAZU ÖRNEKLERİ	153
Ben Kral Değilim	153
Kral Değil Kul Peygamber	154
Yemek Görünce Ağlayanlar	156
Sessizce Yatağına Uzanır	157
Tam Bir Lider	158
Dikkatli Ol	159
Kendime Hizmet Ettirmem.....	160
Şemsiye Tutulmasını İstemedi	160
Ama Kendisi Hizmet Ederdi	161
Muhteşem Örnek	162

Beni de Amelim Kurtarmaz.....	163
Beni Aşırı Yüceltmeyiniz	164
Ben de Odun Toplarım	167
Mekke Fethi Günü.....	168
Sirke Ne Güzel Katık.....	169
Bu Ne İncelik?.....	169
Hasırın İzi	171
Niçin Ağlıyorsun Ey Ömer?	172
Ben de Sevaba Muhtacım	173
Allah Yolunda Tozlanan Ayaklar.....	175
Er Komutana Vuracak mı?	175
Bir Şahidin Anlattıkları	176
Halkla Oturup Kalkmak	177
İnsanların Arasında.....	179
Fakirleri Sever Ve Överdi	179
Meclise Uyumluydu	180
Sohbet Adabı	180
Ya Bizlerin Yaptığı?.....	182
İade-i Ziyaret	183
O Ne Müthiş Tevazu	184
Kimseyi Kırmazdı	185
Engellilere Aynı Değeri Verirdi	186
Geveze Kadına Bile Tevazu	187
Eşekten Düştüler.....	189
Kimseye Vurmamıştır	190

Onda Kötü Söz Ve Küfür Yoktu	191
Bu Ne Tahammül Böyle?	192
Hiz. Enes'in Anlattıkları.....	195
Sade Bir Hayat.....	196
Ayağa Kaldırmaz El Öptürmezdi	199
Açlıktan Evden Kaçış	200
Karanlıkta Et Kesmek.....	203
Nimetlerin Farkındaydı	204
Siyer-i Şâmî Geniş Anlatıyor	204
Kavmin Efendisi Hizmet Edendir	208
Şu Nezakete Bakar mısınız?	209
Bu Ahlâka Can Verilir.....	210
Yüzbinlere Rağmen Tevazu	212
SAHABEDEN TEVAZU ÖRNEKLERİ	213
Ashabına Bakar Mısınız?	213
Hiz. Ebû Bekir'de Tevazu	213
Elin Keçisini Sağan Halife	214
Hiz. Ömer'de Tevazu	215
Büyük Yapan Değerler	216
Yaşlı Kadın Ve Devlet Başkanı.....	217
Kervan Bekçisi Halife	218
Ayet Karşısında Durmak	220
Eli Havada Kaldı	221
O Muhteşem Tevazu.....	222
İzzetimiz İslâm'dır.....	223

Kudüs Macerası	225
Çocuğa Şefkat.....	227
Kervan Bekçisi Halife	227
Aynı Yolda Üç Kişi	229
Hz Ali'de Tevazu	231
Yükünü Kendi Taşırdı	232
Ayakta Dikmek.....	233
Hz. Selman-ı Fârisî'de Tevazu.....	234
Hamal Vali.....	235
İrkçılık Hastalığı	235
Zafer Benden Değil	236
Hz. Ebû Zer'de Tevazu.....	237
Kendine Düşeni Yapmak.....	238
Ziyad bin Haris'de Tevazu	238
SELEF-İ SALİHİNDEN TEVAZU ÖRNEKLERİ.....	241
Câfer-i Sâdık Ve Efendilik	241
Neyim Eksildi?	242
En Faziletli Kimdir?	243
Tevazuun Şerefi.....	243
Hz. Süleyman Fakir miydi?	244
Tevazu Ve Ziyaret	244
Tevazu Kahramanları	245
İbadetler Tevazuyu Artırmalı	247
Hazretin Ayıbı	249
Kendini Aşmak.....	250

Büyüklerin Halleri	251
Aman Allah'ım!.....	252
Bu Nasıl Bir Tevazu?	253
Yavuz Sultan Selim'de Tevazu	253
Yavuz'un Alçak Gönüllülüğü	254
Tevazu Ve Kıymet Bilme	255
Kibir Alçaltır	256
TEVAZU HAKKINDA ÖZLÜ SÖZLER.....	258
Müslümanlardan Özlü Sözler	258
Gayr-i Müslimlerden Özlü Sözler	266
Tevazua Hakkında Atasözleri.....	268
SONSÖZ.....	270

ÖNSÖZ

Artık yaşlandım. Saçık sakalım ağardı. Sevdiklerimden öteye gidenler sanki burada kalanlardan daha çok olmaya başladı. Onları özlemeye başladım. Bu özlem Sevgili Peygamberimiz (sav)'e, diğer Peygamber Efendilerimize, ashaplarına olan özlemimi tetikliyor. Müctehitlerimiz, âlimlerimiz, şehitlerimiz ve gazilerimizle buluşma heyecanı içimi coşturuyor.

Ama bir yandan da korkuyorum. Onlarla karşılaşmamaktan, karşılaşınca mahcup olmaktan korkuyorum. Rabbimden haya ediyorum. Havf, haşyet ve hicabım, bazen rahmet ve mağfirete olan recamı zorluyor. Çünkü yeterince amel edemedim. Ahlâkımı güzelleştiremedim. Özellikle de ihlas, tevazu ve mahviyetkar olma konusunda derin endişelerim var. Gururdan, kibirden, ucbdan endişelerim var. Nefsime bakıyorum, saf değil, ala bula. “Bu gemi böyle giderse alabora olur” diye zamane fitnelerinin yerinden sökerek savurduğu dağlar gibi dalgalardan, eyyamın elinde dalgalanmaktan korkuyorum.

Bu yüzden tevazu ve mahviyet ile ilgili, ihlas ve samimiyet ile ilgili kitaplar okuyarak nefsimi bilgilendirmek

ve eğitmek istiyorum. Bu arada karşılaştığım o muhteşem manzaralardan, ürpertici düşüncelerden, yürek hoplatıcı haberlerden kardeşlerimi de haberdar etmek istedim. Ortaya bu eser çıktı. Rabbimiz bize de size de faydalı kılsın.

İnsanlar hikâye okumaktan hoşlanırlar. İşte yüce Rabbimiz kitabının neredeyse üçte birini hikâyelerle süslemiştir. O bize örnek değil midir? Peygamber Efendimizin (sav) de anlatmak istediklerini bazen kıssalarla sunduğunu biliyoruz? O da bizim için “en güzel örnektir” öyle değil mi?

Öyleyse buyurun benimle beraber okuyun, faydalanın aziz kardeşlerim. Kitaba emeği geçenlere teşekkür ederim.

Her zaman son sözümüz, “hamd-u senalar olsun âlemlerin rabbi Allah Teâlâ’ya” demek olsun, ne kadar isteriz.

Cemal Nar
Ekim 2017
Kahramanmaraş

I. Bölüm:
TEVAZUYU TANIYALIM

TEVAZUYU KAVRAMA

Tevazuun Tarifi

Tevazu, Türkçemizde kısacası alçak gönüllü olmak demektir. Aynı zamanda engin gönüllü, hürmetli ve hatırşinas olmak diye de ifade edilir. Biraz daha açarsak tevazu Allah Teâlâ'ya karşı olursa, onun huzurunda olduğunu bilmenin edep ve hürmetiyle boynunu bükerek emirlerine itaat etmek, hakkın heybetini kalbinde hissederek ona tam teslim olmaktır. İnsanlara, hatta cümle mahlukata karşı olursa, derin bir sevgi ve saygı içinde sakin ve huzurlu durmak, kıymet bilip hatır saymak, boynu bükük ve alçak gönüllü olmaktır.

Şimdi bu kelimeyi biraz daha yakından tanımaya çalışalım. Aslı Arapça olan bu güzel kelimemiz, “Vaz” kökünden ve “tefâ'ul” veznindedir. Vaz' koymak, tevazu' ise yere konulmak, yani alçakgönüllü olmaktır. Bugün hukuk dilinde “Kanun vaz'ı, kanunu vaz' eden” şeklinde “kanun koyma, kanun koyucu” olarak hala kullanılır.

Tevazu, alçakgönüllü olmak demektir. Böylelerine, mütevâzî¹ insan denilir. Tevazu sahipleri kendilerinden aşağıda olanlara küçük muamelesi yapmaz, onları hor ve hakir görmezler. Arkadaşları arasında büyüklük taslamazlar. Vakar ise, ağırbaşlı olmak demektir. Vakûr kişiler, kibir ve kendini beğenmişlikten uzak olarak, mevki ve makamlarının gereğini, izzet, şeref ve haysiyetlerinin hakkını korumasını bilen insanlardır. Şimdi bu kavramı DİA (Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)'ya bakarak biraz daha yakından inceleyelim.

“Sözlükte “kendi itibar ve derecesini düşük görmek, birine boyun eğmek” anlamındaki “vaz” kökünden türeyen tevâzu‘ (Lisânü’l-Arab, “vaz.” md.; Tâcü’l-arûs, “vaz.” md.) kibrin karşıtı olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasını ifade eder. Türkçe’de alçak gönüllülük sözüyle karşılanmaktadır. Râğıbu’l İsfahânî tevazuun “aşağılık, itibarsızlık, onursuzluk” anlamındaki “da‘at” kökünden geldiğini ve “insanın lâıyk olduğundan daha düşük bir dereceye razı olması” mânasına geldiğini belirtir (ez- Zeria ila mekarimi’ş Şeria, s. 299.). Tehânevî tevazuu “aza razı olma ve halkın yükünü çekme” diye tanımlar (Keşşâf, II, 1488).

Kaynaklarda tevazu ile aynı veya yakın anlamda “tezellül” ve “huşû” kelimeleri de geçmekte (meselâ bk. Kuşeyrî, I, 380381), sözlüklerde tevazu bu kavramlarla da açıklanmaktadır (Tâcü’l-Arûs, “vaz.” md.; Kâmus Tercümesi, “vaz” md.). Ancak Râğıb el-İsfahânî’ye göre tevazu ile huşû

¹ “Mütevazî” kelimesi, dizilişte aynı hizada olan, sıralamada düzgün ve aynı olan demektir. O yüzden karışmasın diye iki kelimenin son harfinin noktalı veya noktasız oluşu önemlidir.

arasında fark vardır. Tevazu hem ahlâkî melekeler hem açık ve gizli fiiller için, huşû ise özellikle organların hareketleri için kullanılır, kalpteki tevazu organlara huşû olarak yansır. Tasavvuf ehli huşûu kalbin bir hali olarak görür. Cüneyd-i Bağdâdî huşûu “kalplerin, gizlilikleri bilen Allah karşısındaki tevazuu” diye tanımlamıştır (Kuşeyrî, I, 381).²

İslâm mutasavvıfları, alçakgönüllülük anlamına gelen Tevâzu'u üç dereceye ayırırlar: Tevazu', İhbât ve huşu' Bunlar yakın anlamlı sözcüklerdir. Ancak aralarında küçük farklar vardır. Tevazu', ahlâk ve davranışta alçakgönüllülük; ihbât ve huşu' ise ibâdetlerde saygı ve ezikliği ifade eder.³ Bu kavramlar hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

Ahlâkta Orta Yol

İslâm ümmeti “vasat” bir ümmettir. İslâm yolu da “vasat” bir yoldur. Huyların da “vasat” olanı makbul ve güzeldir.

Vasat kelimesi lügatte “seçkin, değerli, hayırlı, adil ve orta” anlamına gelir. Kur'an'da 'vasat' kelimesinin geçtiği tek ayet Bakara Suresi 143. Ayettir: “Sizin insanlığa, Rasûl'ün de size şahitlik etmesi için sizi vasat bir ümmet kıldık”⁴

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem, bu ayeti şöyle tefsir etmiştir:

"Kıyamet gününde Nuh aleyhisselam çağırılır. Çağrıya 'Lebbeck ya Rab' diye karşılık verir. Allah subhanehu ve teâlâ:

² DİA, Mustafa Çağrırcı, 40/583-585. yıl: 2011.

³ Pr. Dr. Süleyman Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 20/339-340.

⁴ Bakara,143.

-'İnsanlara tebliğ ettin mi?' diye sorar.

-'Evet, ya Rabbi!' der.

Allah, Nuh'un kavmine sorar:

-'Size tebliğ etti mi?'

-'Hayır ya Rabb, bize hiçbir uyarıcı gelmedi' derler.

Allah Nuh'a (aleyhisselam) yönelir:

-'Bu konuda sana şahitlik edecek kimse var mıdır?' der.

Nuh:

-'Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmeti' der. Ve siz O'nun, kavmine tebliğ ettiğine şahitlik edersiniz.

Bu, Allah subhanehu ve teâlâ'nın şu sözüdür:

'İşte böylece sizi vasat bir ümmet kıldık.'⁵

Vasat, yani adaletli, dengeli, hayırlı bir ümmet. İnsanlık için çıkarılmış özel görevli bir millet:

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz."⁶

Vasat'ın zıttı, ifrat ve tefrit kelimeleridir. Kelimenin kökünde aşırılık anlamı vardır. İfrat, normalden fazla olmada aşırılık; tefrit ise normalden az olmada aşırılık demektir. Her iki aşırılık da hoş karşılanmamış, iyi görülmemiş, kötü ve zararlı olarak değerlendirilmiştir.

Ahlâk ilmi alimleri, yaratılıştaki her huyun bir gereği, faydası ve güzelliği vardır. Ancak bunların aşırılığı zararlıdır, kaçınmak gerekir" demişlerdir.

Mesela çok uyumak ifrat; az uyumak tefrittir. İhtiyaç kadar uyumak ise vasattır.

Mesela olur olmaz çok öfkelenmek ifrat, hiç öfkelenmemek tefrittir. Öfkeyi yerinde miktarınca kullanmak

⁵ Buhari, 3339, 4486; Tirmizi, 2961.

⁶ Âl-i İmran, 110.

da vasat olanıdır. İnsan nefsi için olur olmaza kızmamalı, ama dinine, namusuna, vatanına saldırı olunca da kızmalı ve onu korumalıdır. Normal ve faydalı olan vasatı, orta yolu tercih etmektir.

Mesela israf ifrat, cimrilik; tefrit ve cömertlik ise vasattır. Ayet onu emreder: "Harcarken ne israf ne de cimrilik eder; ikisi arasında bir yol tutarlar..."⁷

Mesela İsa'yı aleyhisselam aşırı sevmek ifrat, sevmemek tefrittir. İsa'ya aleyhisselam, Allah ve Allah'ın oğlu diyen Hristiyanlar ifrattadır; O'nu sevmeyen, annesine iftira eden Yahudiler ise tefrittedir. Müslümanlar ise İsa'yı aleyhisselam, Allah'ın subhanehu ve teâlâ kulu ve Peygamberi olarak kabul ederler. İşte bu, vasat yollu olmaktır.

Örneklerden anlaşılacağı üzere vasat, ifrat ve tefritten yani tüm aşırılıklardan uzak olmaktır. İyilik, orta yol demektir. Bu orta yolun sağında veya solunda olmak, iyilikten ayrılmak olur. Ortadan ne kadar uzaklaşırsa, o kadar iyiliği azalır.

Bir başka açıdan bakılırsa İslâm bütün emir ve yasakları ile orta yoldur. Yani biricik hak yoldur. Bu yolun başında ise Peygamberler, siddikler, şehitler ve Salihler vardır. Bu yolun sağında veya solunda kalmış bir sürü eğri büğrü sağcı veya solcu yollar vardır. Hepsinin başında da bir deccal vardır, insanları cehenneme çağırmaktadır. Velhasıl sapık, bozuk yollar çok, hak yol, orta yol bir tanedir.

İyi huyların hepsi vasat, yani orta yollu olandır. Bunların her birinin ifrat ve tefriti birer kötü huy olur. Hak olan, doğru olan, ifrat ve tefrit ikilisinin ortasıdır. Bunu adalet, denge,

⁷ Furkan, 67.

normal, tabii, fitrat gibi kelimelerle ifade edildikleri de olmuştur ki maksat aynıdır.

Nitekim ayetler ve hadisler de bize hep “ifrat ve tefritten uzak durmayı” tavsiye etmiş, “işlerin hayırlısının vasat olduğunu” bildirmiş, “aşırı gidenlerin Allah Teâlâ’nın sevgisini kaybedeceğini ve helak olacağını” söylemiş, istikametten ayrılmamanın hep peygamberlerin sünneti olduğunu ifade etmiş, onların izinde gitmeyi tavsiye etmiştir.

Tevazuda Orta Yol

Tevazu sahibi olmak elbette müslümanlığın gereklerindedir. Ancak her şeyde olduğu gibi tevazuda da aşırıya kaçmamak, ifrat ile tefrit arasında orta yolu bulmak, dengeyi korumak çok önemlidir. Zira Mümin hem kendisinin hem de müslüman kardeşinin saygınlığını ve şerefini korumak ile memurdur⁸.

Müminler kendilerini hakir görenlere karşı kararlı ve asil duruşlarını korumalı, şereflerinin ayaklar altına alınmasına müsaade etmemelidir. Çünkü Kur’anı Kerim’de belirtildiği gibi, “Muhammed Allah’ın resulüdür. Onunla beraber olanlar inkarcılara karşı çetin (kararlı ve tavizsiz) birbirlerine karşı da merhametlidirler.”⁹

Hız Peygamberin sıtma hastalığından dolayı zayıf düşen ahabına “Kaza Umresi” için Mekke’ye geldiklerinde, onları aciz görerek alay etmek isteyen müşriklerin önünden geçerken remel yaparak, yani çalımlı bir şekilde yürüyerek tavaf etmelerini emretmesi de bu amaca matuftur.¹⁰

⁸ Ebu Davut edep 36

⁹ Fetih 48/29.

¹⁰ Müslüm, Hac, 240.

İslâm'a göre kibir insana yaraşmaz ve azamet sadece Allah'a yakışan bir sıfattır. Onun dışındaki her büyüklük geçici ve izafidir. Gerçek büyüklük ona mahsustur. O en yüce olandır. Müslümanlarda her gün ezanlarında namazlarında ve zikirleri de “Allahu Ekber” diyerek onu tesbih etmekte ve rablerinin yüceliğini dilemektedirler.¹¹

Her huyda olduğu gibi tevazuda da ifrat ve tefritten uzak, orta yolu bulmamız bizden istenmiştir. Ancak orta yol, insanların içinde bulunduğu ilim, manevi hal ve makama göre değişebilir. Bu gibi ayrıntılar üzerinde çok durmamak, münakaşa kapısını aralamamak gerekir diye düşünüyorum. Çünkü bazen büyük maneviyat sahibi ehli irfanın yaptıkları bize tevazu yerine zillet gibi gelebilir. Veya tevazu, vakar ve kibri herkes tam olarak değerlendiremeyebilir. Şimdi bu ayrıntıları bırakarak tevazuda olan ifrat ve tefriti görmeye çalışalım.

Tevazu, vasat olan, sevilen ve beğenilen bir güzel huydur. Ancak, sınırı çok iyi ayarlanmalıdır.

Bunun ifratı, yani aşırı çokluğu, kişinin şahsiyetini ortadan kaldıran zillet, meskenet, acziyet, yağcılık, dalkavukluk, hafifmeşrepliktir. Tezellül, mezellet dediğimiz aşağılık ve bayağılık hale düşmek, zilleti, hakareti, aşağılanmayı kabullenmektir. İnsanı rezil ve rüsva eden zilleti, şahsiyetsizliği, kişiliksizliği kendini layık görmektir. İzzetsizlik, haysiyetsizlik ve şerefsizliktir.

Görülüyor ki tevazuun makbul olanı, ne gurur ve kibire, ne de dalkavukluk ve yaltaklık zillet ve hissetine düşürmeyenidir. Çünkü gördük, her şeyin iki tarafı, ifrat ve

¹¹ Bkz. Hadislerle İslâm, Tevazu ve Kibir / Tevazu Yüceltir, Kibir Alçaltır, III, 336.

tefriti, yani aşırılığı ve kıtlığı vardır ve bunlar makbul değildir. Makbul olanı, mutedil ve muvazeneli olanıdır. Yani azlık ve aşırılık uçlarından uzak, orta derecede, itidal ve dengeli olanıdır. Bunun ilkesini de “her hak sahibine hakkını vermektir” diye tespit edebiliriz. Bu yüzden tevazu da aşırılıklardan uzak, ifrat ve tefritin tam ortasında, orta yolda duran güzel bir huydur.

Tasavvuf tarihinde “Kalenderî meşrep” denilen bazı sufiler, kendi nefislerinin gurur ve kibrini ezmek ve “emmare” vasfını yok etmek için, bazı garip işlere girişmişlerdir. “Ameller niyetlere göredir” diyerek onlara dil uzatmayız, ama hareketlerini halka güzel göstermek de istemeyiz. Zira bundan ahlâksızlar dahi bir cesaret bulabilir. Kalplerin içindekini biz bilemeyiz. O yüzden zahire bakar, öyle hüküm veririz. Böyle zillet ve hafiflikler zahire göre tevazu değil, zillettir.¹²

¹² Kalenderiye ve melametiye tasavvufta benzer anlayış ve yaşayışa sahip iki gruptur. DİA haklarında geniş bilgi verir. Biz oradan başlangıç kısmını alıntılıyalım: “Dünyayı ve dünyevî değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan, bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan sûfilere kalender, bunların temsil ettiği tasavvufî zümrelere de genel olarak kalenderiye veya kalenderîlik adı verilmiştir. Kalenderin Farsça’da “iri yarı, kaba” anlamındaki kalanter (Türkçe’de kalantor) veya Grekçe aynı anlamda kaletoz kelimesinden geldiği ileri sürülmüştür.. Kalenderîlik üzerinde yapılan çalışmalarda da akımın geniş ölçüde eski Hint ve İran mistik akımlarından etkilenmiş olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Zühd ve takvâyı esas alan tasavvuf anlayışına karşı IX. yüzyılda Horasan’da ve Mâverâünnehir’e kadar geniş bir alan içinde ortaya çıkan ve sonraki yüzyıllar boyunca etkisini sürdüren Melâmetîlik’le Kalenderîlik arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim klasik tasavvuf kitaplarında Kalenderîlik Melâmetîlik’le birlikte ele alınmıştır.

Sühreverdî Melâmetîler’in hallerinin yüce, makamlarının aziz olduğuna, hadislere ve sünnete sıkı sıkıya bağlı bulduklarına, amel ve

hallerinde ihlâs ve sadakati gerçekleştirmeye çalıştıklarına dikkat çektikten sonra fitneye kapılmış olan çarpık düşünce sahiplerinin zannettikleri şeylerin onlarda bulunmadığını söyler. Kalenderîler kalp temizliğinin verdiği sarhoşlukla şer'î sınırları aşar, farzların dışında namaz ve oruç gibi ibadetleri azaltır, şeriatın izin verdiği, dünyevî lezzetlerden mubah olanı yeme içme konusunda titizlik göstermez, bu konularda azîmet yolunun inceliklerini değil ruhsatların kolaylığını tercih ederler. Bununla birlikte onlar ihtiyaçlarını giderecek para, yiyecek içecek gibi şeyleri biriktirmeyi, bunları toplama ve çoğaltmayı terkeder; dindar, âbid ve zâhidlerin kıyafet ve davranışlarını örnek almaz, Allah ile beraber olduğuna inandıkları kalplerinin temizliğiyle yetinirler. Kalp temizliği dışında Kalenderîler'in erişecekleri bir hedefleri kalmamıştır.

Sühreverdî daha sonra Kalenderî ile Melâmetî arasındaki farklar üzerinde durur. Ona göre Melâmetî ibadetlerini gizlemeye özen gösterir; Kalenderî ise bütün âdetleri yıkmaya çalışır. Melâmetî her türlü iyilik ve hayrın kapılarına sınıksız sarılır ve bunlarda fazilet olduğunu kabul eder, ancak bütün amellerini ve hallerini başkalarından gizlemeye çalışır, kendini sıradan insanlar seviyesinde gösterir; kılık kıyafet, hareket ve davranışlarında onlar gibi gözükersen mânevî halini gizlemeye ve tanınmaya gayret eder. Bununla birlikte bulunduğu makamdan daha yüksek mânevî makamlara erişmek ister, kendisini Allah'a yaklaştıracak her şeyi bütün gücüyle yapmaya çalışır. Kalenderî bilinmeye de bilinmemeye de aldırılmaz.

Abdurrahman-ı Câmî, Sühreverdî'nin bu konuda verdiği bilgileri özetleyerek Kalenderîler'in Melâmetîler'in samimi taklitçileri olduğunu, kendilerinde riyanın bulunmaması bakımından Melâmetîler'e benzediklerini, Melâmetîler'in bütün nâfile ibadet ve amellere devam ettiklerini, ancak bunları halktan gizlediklerini, Kalenderîler'in ise farzları eda etmekle yetindiklerini, amellerini halktan gizleme veya gösterme konusuyla ilgilenmediklerini belirttikten sonra kendi zamanında bu niteliklere sahip olmayan kişi ve zümrelere de Kalenderîyye adı verildiğini, ancak bunu doğru bulmadığını söyler. Sühreverdî ve Câmî'nin ifadelerine bakılarak Kalenderîler'in aşırı Melâmetîler olduğu söylenebilir.”(DİA, 24/253.)

Kalenderilik, daha sonraları Anadolu Aleviliği ve Bektaşilik etrafında toplanmış ve zaman içerisinde değişimler göstermiştir. Bu yüzden bazıları “Kalenderîlik doğuşu itibarıyla Alevî bir tarikâttir” deme cüretine düşmüşlerdir.

Tevazuun tefriti, yani aşırı azlığı ve kıtlığı ise tekebbürdür. Büyüklük taslamak, kibirlenmek, kendini beğenerek başkalarından üstün görmektir. Bunlar kalbin manevi hastalıklarıdır. Bunlardan arınmayan kalp, selim olamaz. Ancak insan, büyüklük taslamamakla birlikte, zamanın ve yerin gerektirdiği davranışı göstermeli, makamının hakkını vermeli, vakarlı ve izzetli olmalıdır. Bunları kibirle karıştırmamak gerekir. İnsan, mevki ve makamı ne olursa olsun, Allah'ın kulu olduğunu unutmamalıdır. Yoksullar, düşkünler ve çocuklarla ilgilenmek, onların hal ve hatırlarını sormak tevazudur.

Velhası kişinin tevazu göstermesi güzeldir, kendini çok aşağılamak, yaltaklanmak, izzetini korumamak kötüdür. Ancak öğrencinin ilim aldığı hocasına ve bu ilmi birlikte öğrendiği arkadaşlarına karşı gösterdiği bu ve benzer tavırlar hoş görülmüştür.

Âlimler Ne Diyor?

Ahlâkçılarımız öteden beri bu konuyu işlemişlerdir. Biz öncelikle Gazalî'nin o muhteşem eseri "İhya-i Ulûmi'd Din"e bakalım:

"Bu tevazu ahlâkının diğer ahlâklar gibi, ifrat ve tefrit olmak üzere iki tarafı, bir de mûtedil kısmı vardır. Fazlalığa kayan tarafına (ifrat) gelince, ona tekebbür adı verilir. Eksikliğe doğru kayan tarafına (ifrat) ise, hasislik ve zillet adı verilir. Mûtedil olanına ise tevazu adı verilir. Dinen övüleni, zillet ve hasislik olmadan tevazu göstermektir; zira işlerin ifrat ve tefrit taraflarının ikisi de kötüdür. İşlerin Allah katında en sevimsisi normal olanlarıdır. Bu bakımdan arkadaşlarının

önüne geçen mütekebbirdir. Onlardan geri kalan mütevazıdır. Yani bir şeyi gerektiği gibi yapmış demektir.

Âlim kişinin huzuruna ayakkabı tamircisi girdiği zaman, yerinden kalkıp onu oturtursa, sonra o gittiğinde ayakkabısını düzeltirse, arkasından kapıya kadar giderse, hasislik ve zillet göstermiş olur. Böyle yapmak da güzel ve dinen övülen bir hareket değildir. Allah katında övülen şey adalettir. O da her hak sahibine hakkını olduğu gibi vermektir. Bu bakımdan bu şekilde akran ve emsaline ve derecesine yakın kimselere tevazu göstermesi uygundur.

Çarşıdaki bir esnafa karşı tevazu göstermeye gelince, bu ayağa kalkmak, konuşurken güler yüz göstermek, isteğine karşı şefkatli davranmak, dâvetine icabet etmek, ihtiyacına koşmak ve benzeri hareketlerle olur. Nefsini ondan hayırlı görmemek, onun için korktuğundan daha fazla nefsi için korkmakla olur, Bu bakımdan onu tahkir edip, küçük görmemelidir; zira onun sonunu bilmemektedir.

Durum bu iken tevazu sahibi olmanın yolu şöyle yapmaktadır: Akran ve emsali olan kimselere ve kendisinden mertebeye daha aşağıda bulunanlara karşı tevazu göstermelidir ki güzel âdetlerdeki dinen övülen tevazu, kendisine ağır gelmesin ve dolayısıyla gurur kendisinden uzaklaşsın! Eğer bu şekildeki tevazu kendisine kolay gelirse, o vakit tevazu ahlâkını elde etmiş sayılır. Eğer bu tür tevazu kendisine ağır gelir ve bunu zoraki bir şekilde yaparsa, mütevazı değil, tevazuyu zoraki bir şekilde nefesine tatbik etmiş sayılır. Gerçek ahlâk odur ki ağırlık olmaksızın ve düşünmeksizin kolaylıkla fiil o ahlâktan sâdır olur.

Eğer tevazu, kendisini zillete düşürecek derecede kolay geliyorsa, dolayısıyla yağcılık ve hasislik yapıyorsa, tevazu'yu

tefrite götürmüş demektir. O vakit nefsinin bu zilletten yükseltmelidir; zira mü'min bir kimsenin nefsinin zillete düşürme yetkisi yoktur. Bu zilletten kurtulmak için dosdoğru yoldan ibaret olan normal yola dönünceye kadar çaba sarfetmelidir. Bu ise, gerek tevazu ahlâkında ve gerekse diğer ahlâklarda çözülmesi pek güç olan bir durumdur. Normal dereceden tefrite doğru kaymak -ki ona temellük (yağcılık) denilir- tekebbür diye isimlendirilen ifrat tarafına kaymaktan daha kolaydır. Nitekim mal hususunda israf tarafına meyletmenin halk nezdinde, cimrilik tarafına meyletmekten daha güzel olduğu gibi... Oysa israfın da, cimriliğin de sonucu kötüdür. Fakat biri daha fâhiştir. Aynen bunun gibi gururun sonu tefrit, zilletin sonu da ifrattır. Biri diğerinden daha çirkindir. Dinen övülen taraf ise adâlet ve emirleri gerektiği gibi yerli yerine koymak ve gereken yere gereken hükmü vermektir. Nitekim bu hem şer'an ve hem de âdetçe böyle bilinmektedir. Biz gurur ve tevazu ahlâklarının beyanında bu kadarıyla iktifâ edelim.”¹³

İbn Hibbân'a göre tevazu iki kısım olup biri övülmüş, diğeri yerilmiştir. Övüleni Allah'ın kullarına üstünlük taslamamak, onları aşğılamaktan sakınmak, yerileni ise dünya ehli karşısında dünya menfaati için küçülmektir.

Râgb el-İsfahânî toplumda mertebeleri düşük insanlarda tevazuun belli olmayacağını, sosyal durumlarının yüksekliğine rağmen mütevazı davranmayı başaranlarda bu erdem değerinin çok daha fazla ortaya çıkacağını söyler (ez-Zerîa ilâ mekârimi'ş şerîa, s. 299). Tevazu, kişinin haklarını koruyamayacak şekilde kendini aşağılaması ile olduğundan

¹³ Gazali, İhya Tercümesi, Bedir y. 3/788.

daha değerli görmesi şeklindeki iki erdemsizliğin ortasıdır (a.g.e., a.y.).

Tevazuun ifrat derecesine tekebbür, tefrit derecesine tehâsüs (hakirlik, alçaklık) ve mezellet denir. Asıl tevazu, bir kimsenin akranlarına ve kendisinden aşağı mertebede olanlara karşı gösterdiği alçak gönüllülüktür. Zalimlere ve zenginlere tevazu göstermek kişinin dinine zarar verir (a.g.e., II, 143).

İnsan hem mütevazı, hem vakûr olmalıdır. İslâm tevazu ve vakar sahibi olmayı teşvik etmekle beraber, bu hususta aşırı gitmeyi yasaklamıştır. Çünkü tevazuda aşırı gitmek insanı zillet ve meskenete düşürür, herkesin maskarası haline getirir. Bu ise asla doğru değildir. Mütevazı olacak, başkalarına karşı alçakgönüllülük gösterecek diye herkesin hakaretine, âdice davranışlarına tahammül göstermek, aşağılamalarına razı olmak ahlâkî bir fazilet sayılmaz. Vakarda aşırılık ise insanı kibirli yapar. Allah her şeye bir ölçü koymuştur. Müslüman ölçüyü koruyan denge insanıdır.

Şimdi size üst seviyeden bir söz aktaralım tevazuya dair. Ama reddetmekte acele etmeyiniz lütfen. Cüneyd-i Bağdâdî tevhid ehline göre tevazuun da bir nevi tekebbür olduğunu söyler. Gazzâlî bu sözle kastedilen hususu şöyle açıklar: Tevazu gösteren kimse kendi benliğini gerçek sayıp onu küçük görüyor demektir; halbuki tevhid ehli kendini hiç saydığı için kibir veya tevazu göstermesi gerekmez (a.g.e., III, 343).¹⁴

Velhasıl tevazu, alçak gönüllü olmak, kendini beğenmiş, (ucb) kibirli ve gururlu olmaktan kurtulmaktır. İnsanın nefisini hakkın huzurunda kulluk mevkiine koyması ve kendisi gibi hakkın kulları olan halka karşı şefkatli ve merhametli

¹⁴ DİA, 40/ 583-585.

olmasıdır. Küçük büyük kimden olursa olsun, haktan gelen hak söz ve işi, Hak için kabul etmektir. Hak karşısında eğilmek, hakkı kabullenmek, hakka karşı diklenmemektir.

Tevazuun Dereceleri

Tevazuun da kendi içinde dereceleri vardır. Genellikle bu dereceleri üç kısma ayırabiliriz.¹⁵

1. İslâm'a Karşı Tevazu: İslâm, Allah Teâlâ'nın insanları mutlu etmek için gönderdiği kanunlarıdır. İnsan için en büyük nimettir. Çünkü bu dünyada mutlu ve huzurlu yaşamının kanunlarıdır. Bunu sağlamak için İslâm'a tam inanmak, tam bağlanmak ve tam teslim olmak gerekir. Allah Resulü'nün Cenabı Allah katından getirmiş olduğu her bir ayete ve o ayet içinde emredilen veya yasaklanan dinî esaslara yürekten iman etmek, asla itiraz etmemek gerekir. Şayet kendisine bu konuda bir şüphe veya noksanlık arız olursa, eksiklik ve yanlışlığı dinin kanunlarında değil, onun delillerini anlamakta kendi anlayış ve kavrayışının hata veya noksanlığında aramalıdır. Böyle bir durumla karşılaşan insan, itiraz etmek yerine, belki şöyle düşünmelidir:

“Dinin delillerin de bir anlaşılmaçlık veya bir müşkül varsa elbette çok şereflî ve azametli Allah Teâlâ'nın yüce katından gelen bu bilgiler ve deliller karşısında benim anlama ve kavrama noksanlığım vardır. Bu kusur bana aittir. Bunun elbette bir çözümünü vardır ama henüz ben bilmiyorumdur.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Afânî, Salahu'l Ümmeti fi Uluvvu'l Himmeti, 5/420.

Yapılacak iş, kendi görüşümü veya başkalarının görüşünü Kur'an ve sünnete takdim etmemek, Allah ve Resulü karşısında haddi aşmamak, elimden geldiği kadar ilim elde ederek sorunu çözmeye çalışmak, böylece imanımı kurtarmaya çalışmaktır.”

2. İnsana Karşı Tevazu: Bu konuda öncelikli tevazu, Allah Teala'nın insanları bir erkek ve bir dişiden yarattığını bilip insanlar arasındaki eşitliği kabul etmek, kendini doğuştan üstün görme sapıklığı olan ırkçılıktan kurtulmaktır. İnsanın Allah Teâlâ'nın katındaki üstünlüğü ancak iman ve takva iledir. İnsana düşen, küçük veya büyük, Müslüman veya gayri müslim olsun fark etmez, kimden gelirse gelsin, her hak sözü kabul etmektir. Onların her türlü haklarına saygı göstermektir. Bu arada kendisine yanlış yapanlar olur da özür beyan ederlerse, onların özürlerini kabul ederek af etmektir.

İslâm ahlâkında ve bu arada tevazuda ilke şudur: Önemli olan Allah Teâlâ'nın kullarından razı olmasıdır. Bir müslümandan Allah razı olmuş ise, kendisinin veya bir başkasının razı olup olmaması ne mana ifade eder? Öyleyse bu konuda tevazu ve alçak gönüllü olmayı elden bırakmamalı, asla nefsinden yana olmamalıdır. Hatta özrünü kabul edeni çok mahcup da etmemeli, “insanız, hata ederiz” deyip onu utandırmamalıdır. Hatta özür dilemeyenleri bile affetmek bir fazilettir. Bunun fert ve topluma büyük faydaları vardır.

3. Mahlûkâta Karşı Tevazu: Kainatta var olan her nesne, bir fayda sağlamak için Allah Teâlâ tarafından yaratılmıştır. Allah Teâlâ hiçbir şeyi faydasız, hikmetsiz, abes olarak yaratmamıştır. Çevremizde var olan her eşyanın, biz bilsek de

bilmemek de bize bir faydası vardır. Allah Teâlâ onu biz insanların hizmetine ve yararına yaratmış, emrimize musahhar kılmıştır. Öyleyse biz de o eşyayı kullanırken onlara karşı saygı, sevgi, tevazu ve alçak gönüllülük içinde olmalıyız. Mesela evimizde kullandığımız hayvanları sevmeli, haklarına saygılı olmalıyız. Onlara asla kibirle yaklaşmamalı, kabalık yapmamalı, zulüm etmemeliyiz. Mesela suyu, elektiriği, alet edavatı kullanırken, bir çiçeği sever okşarken asla hoyrat olmamalıyız. Bilmeliyiz ki çevremizde var olan canlı cansız her şey de bizim gibi Allah Teâlâ'nın yarattığı mahlûkâttır. Kendi lisanı halleriyle Allah Teâlâ'nın tesbihi, zikri ile meşgul olup, aksatmadan kendisine verilen görevleri yapmaktadırlar. Bu bilinçle onlara sevgi ile yaklaşmalı, minnet ve şükran duygularımızı söz ve halimizle ifade etmeliyiz.

4. Allah'a Karşı Tevazu: Asıl tevazu budur ve sair tevazular buradan kaynaklanır. Tevazuun en üst ve en kıymetli derecesi kulun doğrudan Allah teâlâ'ya karşı gösterdiği tevazudur. Bunun ifadesi ise O'na kayıtsız şartsız teslim olmak, kulluk gereği onun emir ve yasaklarına göre bir hayat yaşamaktır. Allah nasıl istiyorsa öyle bir iman, amel ve ahlâk sahibi olmaktır. Kendisinin veya bir başkasının görüş ve kabullerini dinin önüne geçirmemek, Allah huzurunda haddini bilmektir.

Kulun Allah'a ibadetini, Allah Teâlâ ona layık olduğu için seve seve yapması, tevazuu gereğidir. Üstelik bir de emretmiş ise, sırf o emri yerine getirmek için ibadetlerini ve taatlarını seve seve yapar. Kendisine bu payeyi verdiği için şükreder. Bunun karşılığında asla bir ücret beklemez. Çünkü karşılık beklemede nefsin arzu ve isteği olabilir. Bundan

kaçınmak gerekir. Ama Allah Teâlâ böyle ibadet ve itaat edenlere muhakkak sevap verecektir, o başka. O bir hak ediş değil, tamamen bir lütuf ve ikramdır. Bu noktada Sevgili Peygamberimiz (sav)’in “Allah Teâlâ’nın rahmeti sarıp sarmalamasa hiç kimse ameliyle cennete giremez,”¹⁶ sözünü hatırlayalım.

Bazıları için içinde Cennet veya Cehennem bile olsa bir şeyler isteyerek, bir şeyler umarak veya bekleyerek, bir şeylerden kaçınarak ibadet yapmayı “kötü işçi” gibi olmaya benzetmişlerdir. Allah kuluna bir mükâfat verecek olursa dilediği gibi hem de kendine layık bir şekilde bol bol ihsan eder. Kulun esas talip olacağı karşılık veya ödül değil, onun rızası olmalıdır.

Şöyle düşünelim; Allah Teâlâ’nın her nimetine bir şükür ve bir ibadet sevabını karşılık sayalım. Ahirette hesap verirken, “işte bir nimet, işte karşılığı bir ibadet” diye tek tek sayarsak, ibadetler biter, nimetler bitmez. Hatta Allah Teâlâ’nın verdiği nice nimetler karşılıksız kalır. Öyleyse, bizim ibadetlerimiz, bu dünyada peşin yediğimiz nimetleri bile karşılamazken, nerede kaldı bir de cennet beklemek?

Kaldı ki kim eksiksiz ve kusursuz tam ve kâmil bir kulluk yapabilir? Kul kendi yaptığı ibadetlerini ve amellerini daima eksik ve kusurlu görürse Allah Teâlâ’dan mükafat beklemekten vazgeçer ve yüzüne çarpılmadan kabul edilmesi için ona yalvarır durur. Allah (Celle Celalühü) kendine layık olanı elbette yapacaktır; kul bunu düşünmeyi bırakmalı da

¹⁶ Hadis: “Hiç kimse kendi ameliyle cennete girmez.” “Sen de mi ya Resulallah!” “Evet ben de; meğerki Rabbim beni rahmetinin kucağına almış olsun.”(Buharî, Rikak,18; Müslim, Münafikîn, 71-73).

kendine layık olanı yapmalıdır. İbadet ile övünmek çok ayıptır. Ameli görmek gurur ve kibir alametidir. Sevgili Peygamberimiz Efendimiz (aleyhisselatu Vesselam)'ın hadis-i şerifinde açıkladığı gibi hiç kimse ameliyle cennete giremez, cehennemden kurtulamaz. İllaki ilahî rahmet ona yetişmeli ve alıp rızasının tecelli yeri olan cennetine girdirmelidir.

O yüzden her zaman Allah Teâlâ'nın huzurunda olduğumuzu bilmeli, ona karşı kul gibi mütevazı ve alçak gönüllü olarak boyun eğmeli, el pençe niyaz ile durmalı, kul ile Rab ilişkisini en güzel biçimde gösteren zikirli ve dualı secdeleri bol bol yapmalıyız.

Tevazuun Alametleri

Tevazu ile ilgili ayetleri, hadisleri ve özlü sözleri okuduğumuzda, onun maddî ve manevî bazı alametleri olduğunu görürüz. Bunların maddî alametleri bazen yanıltıcı olabilir. Zira insan fitratında hile, aldatma ve istismar vardır. Öyle olmadıkları halde zahirde taklide uygun konularda insanları kandırmak isteyenlerin istismarına açık olmakla beraber, işin özü değişmez. Taklit ve istismar, uzun boylu sürmez. Bir yerde açık verir. Öz, hakikat ise değişmez, her zaman aynı kalır. Farkı buradan anlayabiliriz.

Bu gözle görülür, elle tutulur alametler, giyim kuşamda, yeme içmede, ev bark edinmede daima orta yolu tutmak veya ondan ehvene razı olmak, şikâyetsiz az ile yetinebilmek, her türlü lüks, ihtişam ve aşırılıklardan uzak durmaktır. Kimsenin elindekine göz dikmemek, kimseden bir şey talep edip istememektir. Az ve öz konuşmaktır. Şandan, şöhetten, gösteriş ve alayıştan uzak durmaktır.

Manevî alametlerine gelince, mütevazı, alçak gönüllü ve mahviyetkar insan hak sözü kimden gelirse gelsin, kabul eder. Hak sözü söyleyen çocuk, büyük, kadın erkek, alim cahil, ünlü ünsüz, fakir zengin, yerli yabancı olsun fark etmez, alır kabullenir. Hak karşısında itiraz etmez, gerksiz tartışmaz. Başkasının fikrini üstün görürse, kendi fikrinden vaz geçer, hakkı alır. Bundan utanmaz. O söyleyene değil, söylenene bakar.

Mütevazı ve alçak gönüllü insanlar, kendi kusur ve ayıplarını bildiklerinde, onu savunmaya kalkışmazlar. Kendilerini bu konuda eleştirenlere hak verirler. Onlara güvenmez, kin gütmazler. Kendi nefislerini küçültüp diğer insanları kendinden üstün görmek onlara zor gelmez. Zaten bu yüzden kimden gelirse gelsin, hakkı ve güzel nasihati kabul ederler.

İşte bu alametler her kimde bulunursa, o kişi mütevazıdır ve o kişi dünyada da ahirette de mutlu ve bahtiyar kişidir.

“Her gördüğünü Hızır, her geceyi Kadir bil” diye bir atasözümüz vardır. Bunu yüce bir ahlâk kaidesi bilerek hiç hatırandan çıkarmamak gerekir. Zira kulların Allah katındaki değerini, Allah’tan başkası bilemez. Çünkü Cenâb-ı Hak, kıymet ve üstünlüğü “iman” ve “takvâ” şartına bağlamıştır. Bunlar ise kalptedir. Kalbi ise ancak Allah bilir. İnsanların kalplerindekileri kesin olarak bilmek mümkün olmadığından, Hak katında kimin daha üstün olduğu da bilinemez. Bunu merak ederek bilmeyi istemek de faydasız işlerle uğraşıp vakti zayi etmektir. Bu bakımdan Allah Teâlâ’nın kullarını hor görmek, dolaylı yoldan kendini üstün görmek mânâsına gelir ki, bu hâl, tevazu ve sair İslâm ahlâkıyla aslâ bağdaşmaz.

Tevazua Benzer Kavramlar

Tevazu için benzer veya karşıt manalar içeren bir kısım kelimeler ve kavramlar vardır. Tevazuyu tanımaya çalışırken bunları görmek, anlama ve kavrama açısından faydalı olacaktır. Şimdi sırayla bunları görmeye çalışalım.

Huşu

Sözlükte sakin olmak, gözünü ve boynunu eğmek, sesini kısmak ve tevazu göstermek anlamına gelen huşu, din ıstılahında mütevazı, sakin saygılı, ihlaslı ve itaatkar olmak, boyun eğmek ve söz dinlemek, Allah'a yönelmek ve ibadet etmek demektir. Huşu sahibine “Hâşî”, çoğulu “hâşiûn” veya “hâşiîn”dir. Bu kavramı Kuran'da; müminleri, dağları ve yeryüzünü övme, ahirette kafirlerin durumunu bildirme bağlamında kullanılmıştır.

Kur'an'da bu vasıf ile iman edip itaat eden, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı saygılı olan, asla kibirlenmeyip Allah'a karşı gelmekten sakınan ve korkan, Allah'ın vaat ve vâidini, yani mükafat ve müjdesi ile azap ve tehdidini doğrulayan müminler kastedilmiştir

Huşunun aslı kalpte, tezahürü bedende olur. Kalp Allah'a boyun eğerse, azalar da boyun eğer. Kalbin huşusu demek, iman edip Allah'a saygı duyması, onu övmesi, zikredip anması ve ona karşı gelmekten sakınması demektir. Bunun zıttı katı kalplilik, yani dini değerler karşısında duyarsız, dini öğütler karşısında vurdumduymaz olması ve İslâm inanç ve düşüncesini savunmamasıdır. Namazda huşu, namazı peygamberin bildirdiği şekilde farz vacip sünnet ve adabına

uyarak, tadili erkan ile, gözler yerde, kemal-i edbple ve huzuru kalple ve ihlasla kılmaktır.

Dünyada kibirlenip Allah'a boyun eğmeyen, ilahi emir ve yasaklara uymayan, Allah ve Peygambere başkaldıran kafirlerin, suçluluğun göstergesi olarak ahirette zilletten boyunlarını ve gözlerini öne eğecekleri ve seslerini kısacakları da huşu kavramı ile ifade edilmiştir.

Süleyman Ateş, tevazuyu açıklarken huşu hakkında da geniş bilgiler verir:

“Felaha ulaştı o mü'minler. Ki onlar, namazlarında huşu' ederler”¹⁷ âyetlerinde huşu' ile namaz kılan mü'minlerin felaha erdikleri vurgulanmaktadır.

Aslında huşu, küçülme, boyun bükme, son derece saygılı değildir. İbâdetle huşu' tezellül ve tevazu', başka bir deyimle kul ile Allah arasındaki işlemlerde kulun, Allah'a saygılı bir tevazu' göstermesidir. Cüneyd, huşû'u: "Kalblerin, gaybleri bilene tezellülü (boyun bükmesi, aşağılanması)dır" şeklinde tanımlamıştır. Çünkü Allah: "Rahman'ın kullarının yeryüzünde hevni (alçakgönüllülük) ile yürüdüklerini"¹⁸ bildirmiştir. Huşu', Hakk'a boyun eğmek, tevazu', Hakk'a tam teslim olmak, O'nun hükmüne ve kaderine itirazsız itaat etmektir.

Huşu' çoğunlukla vücut organlarının saygısı için kullanılmakla beraber, genel saygı anlamını da ifade eder. Allah'a tazarru' ile ve gizlice duâ etmemizi emreden “Rabbimize yalvararak ve gizlice duâ edin, çünkü O, haddi

¹⁷ Mü'minûn: 74/1-2.

¹⁸ Furkan: 42/63.

aşanları sevmez."¹⁹ âyetindeki tazarru' kelimesinin asıl kökü olan “darâ'at” ise gönül saygısını belirtir. Bundan dolayıdır ki “Gönül saygılı olursa organlar da saygı gösterir” denilmiştir. Bu izahtan anlaşıldığı üzere huşu' ve tazarru' beraber bulunur. Tazarru' gönül saygısı, huşu' ise bu saygının organlarda görünmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de huşu' kelimesi hem genel saygı, hem de organların saygısı anlamında kullanılmıştır.

Huşu', yalnız Allah'ı düşünmek, Allah'tan başka bir şey düşünmemeye çatışmaktır. Bu, gönül huşû'udur. Beden huşû'u da namazda sağa, sola bakmadan, bir şey ile meşgul olmadan edeb ve huzur ile Allah'ın huzurunda durmaktır. Mü'minlerin vasıflarını anlatan Mü'minûn: 74/1-2. âyetlerde önce namazda huşû'un anılması, huşû'a verilen önemi gösterir. Çünkü huşu' olmadıktan sonra namaz, anlamsız hareketlerden ibaret kalır. Yüce Allah: "Beni anmak için namaz kıl!"²⁰ buyurmuştur. Namazda Allah'tan gaflet etmek, namazın amacı dışına çıkmaktır.

İmâm-ı Fahreddîn Râzî, "Beni anmak İçin namaz kıl" âyetindeki emrin, vücûb (farz) ifade ettiğini söylüyor. "Namazda tamamen gaflet içinde bulunan kimse, nasıl Allah'ı anmak için namaz kılmış olur?" diye soruyor ve bu konuda Hz. Peygamber'in: "Namazı kendisini fuhuştan, çirkin ve kötü işlerden menetmeyen kimse, Allah'tan uzaklaşmaktan başka bir şey elde etmez!"²¹ "Nice namaz kılan vardır ki

¹⁹ A'râf: 39/55.

²⁰ Tâhâ: 45/14.

²¹ İbn Hanbel, Zühd'de, Abdullah ibn Mes'ûd'dan mevkuf olarak; Taberî ise yine İbn Mes'ûd'dan merfû' olarak rivayet etmişlerdir (Keşfu'l-hafâ: 2/277).

namazından, ona yorgunluktan başka bir şey kalmaz"²² hadislerini zikrettikten sonra Gazâlî'nin şu sözlerini aktarıyor:

"Hadislerde belirtildiği üzere namaz kılan, Rabbiyle gizli konuşur. Gaflet içinde konuşmak münâcât (gizli konuşma) değildir. Namaz zikir, kıraat, rükû', sücûd ve kıyamdan ibarettir. Zikir, Allah ile gizli konuşmadır. İnsan yâ münâcât için zikreder, ya da sırf harfleri ve sesleri yinelemek için zikreder. Hiç kimse sırf harfleri ve sesleri yinelemiş olmak için zikretmeyi düşünmez. Çünkü gayesiz olarak harfleri yinelemenin bir anlamı yoktur. Demek ki insan, münâcât için zikreder. Ancak dil, gönülde bulunanı söyler, söylediğini de bilinçli söylerse münâcât olur. Şimdi bilinçsiz olarak 'bizi doğru yola ilet!' demekle ne istemiş olur? Çünkü bir şey istediğinin farkında olmadan sırf kelimeleri yinelemiştir. Kalble gaflet içindedir. Bundan dolayı namazda saygı, huşu' olmayınca namaz, sırtın ve başın hareketinden ibaret kalır."²³

İşte namazın esası huşu' olduğundan dolayı yüce Allah, önce mü'minlerin, namazı huşu' ile kıldıklarını ve sonra da namazlarına devam edip onu hiç bırakmadıklarını bildiriyor. Çünkü huşu'suz namazın bir önem ve anlamı yoktur. Nitekim Mâ'ûn Sûresi'nin 'Şu namaz kılanların vay hâline ki onlar namazlarından gaflet eder(gaflet içinde, bilinçsiz, huşu'suz namaz kılarlar'²⁴ âyetlerinde, müşriklerin gaflet içinde namaz kılmaları kınanmaktadır.

"Kitâb ehlinden öyleleri var ki, Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar; Allah 'a karşı

²² İbn Hanbel, Müsned: 2/373,441; İbn Mâce, Sıyâm: 21; Dârimî, Rikak: 12.

²³ Mefâtihu'l-ğayb: 23/78; İhya: 1/143.

²⁴ Mâ'ûn: 17/4-5.

saygılıdırlar; Allah'ın âyetlerini birkaç paraya satmazlar. Onların da Rahlen katında ödülleri vardır! Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.”²⁵ âyetinde de Kitâb ehli içinde Allah'tan gelen her vahye inanan, Allah'a huşu' eden, Allah'ın âyetlerini az paraya satmayan iyi niyetli kimseler övülmektedir.

“Biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, Allah korkusundan onu, baş eğmiş, çatlamış görürdün. Bu misalleri, düşünsünler diye insanlara veriyoruz”.²⁶ âyetinde güzel bir benzetme ile, şayet bu Kur'ân, bir dağa indirilmiş olsaydı, Allah'a saygıdan ötürü dağın çatlayıp çökeceği söylenerek Kur'ân'ın büyüklüğü ve heybetinin ağırlığı vurgulanmaktadır.

Saygılı olan erkekler ve saygılı olan kadınlar...(Ahzâb: 97/35) âyetinde de Allah'a huşu' eden erkekler ve kadınlar övülmektedir.

Saygı anlamındaki huşu' kökünden yapılmış sıfat olan hâsî', hâşî'ah ve çoğulu hâşî'ûn, hâşî'in ve hâşî'ât saygılı olanlar demektir.²⁷

Yüzlerin Huşû'u: “2- Yüzler var ki o gün hâşî' (saygılı, bitkinidir! 3- Çalışan, yorulan(işinden bitkin düşen)dir! (Ğâşiyeh: 68/2-3) âyetinde de Kıyamet gününde bazı yüzlerin

²⁵ Âl-i İmrân: 94/199.

²⁶ Haşr, 59/ 21.

²⁷ Süleyman Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 20/346-348.

zilletten öne eğileceği, ağır işler altında bitkin düşeceği belirtilmektedir.

Gözlerin Huşû'u: "Gözleri düşük olarak yüzlerini bir zillet kaplar. Onlar sağlam iken de secdeye davet edilirler fakat secde etmezler jdi. (Kalem: 2/43)

Bu âyette, Kıyamet gününde işler ciddileşip insanlar secdeye çağırıldıkları zaman dünyâda inanmayanların secde edemeyecekleri, gözlerinin huşu' edeceği, yani sadece önüne bakacağı, baygın insanın gözü gibi donuk bir hale geleceği, sadece sabit bir noktaya bakacağı, yüzlerini zillet bürüyeceği belirtilmektedir.

Gözleri düşkün düşkün (zillet ve dehşet içinde) kabirlerden çıkarlar; tıpkı yayılan çekirgeler gibidirler. (Kamer: 37/7)

Bu âyette de dünyâda hakka uymamış olanların, Kıyamette gözlerinin huşu' edeceği, o kimselerin, utançtan ve şaşkınlıktan aşağı bakar durumda olacağı belirtilmektedir.

Yine onları görürsün: aşağılıktan başlarını öne eğmiş vaziyette ateşe sunulurlarken göz ucuyla gizli gizli bakarlar. İnananlar da (o zaman): "İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlardır. Bakın, gerçekten zâlimler sürekli bir azâb içindedir" derler. (Şûra: 62/45)

Bu âyette de ateşe sunulan suçluların, utançtan başlarını kaldırıp bakmağa cesaret edemeyecekleri, başlarının öne eğileceği, sadece göz ucuyla bakacakları ifade edilmektedir.

Gözleri düşük, yüzlerini alçaklık bürümüş bir durumda. İşte onlara va'dedilen gün, bugündür. (Me'âric: 79/44)

Gözleri saygılı {sarkık, bitkin}dir. (Nazi'ât: 81/9)

Seslerin Huşû'u: O gün (mahşere) çağırana uyarlar; ondan hiç sapma imkânı yoktur. Rahman(a saygı) için sesler kısılmıştır, fısıltıdan başka bir şey işitmezsin. (Tâhâ: 45/108)

Kalblerin Huşû'u: "İnananlar için hâlâ vakit gelmedi mi ki kalbleri Allah'ın zikrine ve inen hakka saygı duysun ve bundan önce kendilerine Kitâb verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçmekle kalbleri katılaştırmış, çoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar?" (Hadîd: 112/16)

Mutasavvıflara Göre Huşu': Mutavavıflara göre "huşu', gönülden edeble Hakk'ın gözetimi altında durmaktır."

"Huşu', hakikat sultanının huzurunda kalbin eriyip sinmesidir." "Huşu', Rabbi düşünürken kalbin ürpermesidir" "Huşu', heybet bastın sının öncüsüdür."

"Huşu', sürpriz bir hakikat keşfi karşısında ansızın kalbe gelen bir ürpertidir."²⁸

Huzeyfe: "Dininizden ilk kaybedeceğiniz şey, huşû'dur." diyerek huşû'un önemini belirtmiştir. Biri de: "Huşu', kalbin, Hakk'ın huzurunda bütün dikkatiyle durmasıdır" demiştir.

Sehl ibn Abdillâh et-Tüsterî: "Kalbi huşu' içinde olana şeytân yaklaşmaz" demiş.

Birine göre: "Kulun huşu'unun belirtileri: kızdırıldığı, korkutulduğu, yahut sözü reddedildiği zaman bunu rızâ ile karşılamasıdır."

Muhammed ibn Alî'ye göre: "Huşu' eden odur ki şehvet ateşi söndürülmüş, göğsünün dumanı inmiş, şehveti ölmüş, kalbi dirilmiş, organları huşu etmiştir."

Hasan-ı Basrî'ye göre: "Huşu', kalbin sürekli korku içinde olmasıdır."

²⁸ Kuşeyrî, Risale: 68-69.

Mutasavvıflara göre huşû'un mahalli kalbdır. Onlardan biri, bir adamı, sözde huşu' için omuzlarını düşürmüş bir durumda görünce ona göğsünü göstererek: "Ey adam, huşu' buradadır!" demiş.

Fudayl ibn İyâd, bir kişinin, kalbinde bulunandan daha fazla huşu' göstermesinden hoşlanmazdı.

"Namazda huşu'un şartı: sağında ve solunda kimin bulunduğunu görmemendir" denilmiş.

Allah'ın Elçisi (s.a.v.), namazda sakalıyla oynayan birini görmüş: "Bunun kalbi huşu' etseydi, organları da huşu' ederdi" buyurmuştur.²⁹

İhbat

Tevazu göstermek, sakin ve mülayim olmak anlamına gelir. Hakkın huzurunda huşu halinde olmak, tazarru etmek, yalvarıp yakarmak, geri dönme ve gelip gitme hallerinden emin olarak itminan durumunda bulunmaktır.

Süleyman Ateş ihbat hakkında şu bilgileri verir: "İhbât: 'Hbt' çukur yere denilir. Muhbitleri müjdele!"³⁰ âyetindeki muhbitin kelimesini Abdullah ibn Abbâs ve Katâde: "Alçakgönlülüler" şeklinde tefsir etmiştir. Mücâhid'e göre muhbit, gönlü Allah ile huzur bulan, Ahfeş'e göre huşu' eden, İbrahim Neha'î'ye göre ihlâs eden anlamındadır.

Bu sözler iki anlam üstünde toplanır: Tevazu ve Allah ile sükûn. Gönlün Allah ile huzur bulması ve Allah'a

²⁹ Hakîm-i Tirmizî, Nevâdiru'l-Usûl'de Ebû Hüreyre'den çıkarmıştır, zayıftır. Bkz. Feydu'lKadir: 5/319. Bkz. Süleyman Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 20/349-350.

³⁰ Hac, 88/34.

yönelmesi anlamını içermesi için ihbât,³¹ âyetinde “İle” geçişli yapılmıştır.

Demek ki ihbat; sekîne, yakîn, Allah'a güven gibi itmi'nân makamlarının başıdır. Sâlik, ihbât makamında istikrar bulursa azim ve irâdesini kıran âfetler kendisinden aynı ip gider. Çünkü irâdesi güçlenir, artık hiçbir geri kalma nedeni, onun yürümesini nakzedemez.

Nah.: Irâdesinden, karar verdiği seferinden dönmektir. Hiçbir meşgale, o salikin Allah ile üsünü (kaynaşmasını) bozamaz, kalbini Allah'tan başka yönle çekemez. Hiçbir engel onun yolunu kapatamaz. O, hiçbir şeye bakmadan, dünyâ varlıklarına takılıp kalmadan Hakk'a doğru yol alır.

Hak yolunda engeller çoktur. Bunların en güçlüsü, tek kalma yalnızlığıdır. O salik, buna da aldırılmaz, yürür. Onun için sâdıklardan biri: "Hedefine varan yolda tek kalman, aramanın doğruluğunun kanıtıdır" demiştir. Bir başkası da gittiğin yolda yürüyenlerin azlığından ürkrne, bu yolda helak olanların çokluğuna da aldanma!" demiş.

Salikin yolunu kesen fitne de, kalbe gelen ve onu asıl gayesi olan Hak'tan alıkoyan varidattır. Kul, ihbât makamında istikrar bulur, arama irâdesi sağlam olursa, hiçbir fitne (varidat), onu durduramaz.

Ancak kalbine esma ve sıfat nurları doğan ve kendisine bunların anlamları açılan kimselerin, irâde güçleri sağlam olur.

Ebû Abdillâh el-Herevî'ye göre ihbât'in üç derecesi vardır:

1) Birincisi: "İsmetin şehveti kapsamı, irâdenin gafleti kuşatması, talebin (arama gücünün) selveti (teselliyi,

³¹ Hüd, 52.

avunmayı) yenmesidir." Yani ismeti (korunması) isteklerine galip gelip onları ezer. İrâdesi, gafletini kuşatıp etkisiz bırakır. Sülük tutkusu, avunmasını yenerek onu uçurumdan kurtarır.

2) İkincisi: "İrâdesini hiçbir sebep bozmaz. Kalbini hiçbir arız (engel) yalnızlığa düşürüp ürkütmez. Yolunu hiçbir fitne kesmez," O, sülük esnasında doğacak varidata, nurlara takılıp kalmadan, bunlara hiç iltifat etmeden yoluna devam eder.

3) Üçüncüsü: "Gözünde övgünün ve yerginin bir olması; kendi kendisini dâima kınaması; halkı kendisinden üstün görmesidir."³²

Mahviyet

Arapça, "silmek, yok etmek" manasında "mhv" kökünden gelen bu kelime olarak dilimizde "iyilikleri gözünde silmek, onları görmezlikten gelerek gurur ve kibire, kendini beğenmişlikten kurtulmak, alçak gönüllü olmak" demektir. "Mahvolmak" şeklinde de kullanılır.

Mahv ve ispat tasavvufta beraber kullanılan iki kavrmıdır. Mahv, Allah Teâlâ'nın yüksek makamlardaki kullarını kendine çekerek nefislerini yok etmesi, ispat da onların ruhlarını kendi katında var kılmasıdır. Artık kul, kendi iradesinden vaz geçerek hakkın iradesinde yok olur, böyle olunca da onun fiilleri hakkın fiillerinde fâni olur. Bir başka deyişle mahv, kötü alışkanlıkları, işleri, huyları yok ederek, yerine iyilerini ispat etmek, koymaktır.³³

³² Medâricu's-sâlikîn: 2/3-6. Bkz. Süleyman Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 20/339-340.

³³ Bkz. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 314-315.

İnsan yaptığı iyilikleri, salih amel ve ibadetleri görürse, gözünde büyüterek kendisinin başkalarına nazaran iyi birisi olduğu, hatta üstün olduğu kanaatine düşebilir. İnsan daima Allah Teâlâ'nın rahmet ve mağfiretine muhtaçtır. "Ameli görmek" insanı bu duygudan kurtarır, "benden iyisi mi var? Allah beni affetmeyecek, cennetine koymayacak da kimi koyacak?" düşüncesine götürürse o kul mahvolmuş demektir. Oysa kişi salih amel işleyecek, fakat attığı heybesinin dibi delik olacak, baktığında orada amel görmeyecek, "ne olacak benim halim?" diye Allah Teâlâ'nın rahmetine sığınır "aman" dileyecektir. Kurtuluşu veya azabı kesin ve garanti bilmeyecek, tekrara amel edecek, tekrar o heybeye atacak, ömrü "aman ya Rabbi!" diyerek korku ve ümit içinde geçecek.

Bir insan kendini büyük görüp kibirleniyorsa, aslında o kişi küçük ve zelildir. Bir kimse de kendi üzerindeki nimetleri Allah'tan bilip şükür ve sena içinde ise, bu kimse büyüktür, yani Allah katında makam ve mevki sahibi demektir. Çünkü tevazu yüceltir, kibir alçaltır. İşte bu manada mahviyet, kendi kusurunu bilmek, kendine haddinden fazla kıymet vermemek; tevâzu içinde olmaktır. İnsanın kendi benlik ve varlığını yok edip, Allah'ın zatında ve varlığında fani olmasıdır. Böylesi insanlar kendilerinde kusur ve eksiklikten başka bir şey görmezler. Şayet kendilerinde övülüp sena edilmeye layık bir haslet varsa, onu Allah'tan bilip tahdisi nimet kabilinden ona şükreder, asla üzerine almazlar. Allah'a karşı tam bir mahvolmak halindedirler. İşte bu anlamda mahviyet, Allah ile kul arasında bir münasebet iken, tevazu da kişinin diğer insanlara karşı bir halidir diyebiliriz.

Vakar

Ağırbaşlı olma, temkinli danma, mevki ve kişiliğın gereğini hakkı ile koruma, hafif meşrep, cıvık ve tezcanlı olmama anlamında bir terimdir. Halk arasında ağırbaşlılık olarak bilinen vakar, sahibine hürmet duygulan kazandıran bir fazilettir. Vakarın kibre kaçmaması, hatta vakarlı birinin aynı zamanda mütevazı (alçak gönüllü) de olması gerekir. Bu iki huy birlikte bulunduğu zaman tam bir fazilet olur. "Rahmân'ın öyle kulları vardır ki, onlar, yeryüzünde sükunetle (vakarla) yürürler" (Furkan, 25/63) âyeti ve Rasûlüllah (s.a.s)'in, cemaatle namaza başlanmış bile olsa, camiye gelenlerin koşarak acele etmemesini, vakar ve sükuneti elden bırakmamasını tavsiye eden hadisi (Buharî, Ezan, 21) her Müslümanda bulunması gereken vakarı ifade etmektedir. Peygamberimiz daima, hürmet duygularını davet eden bir vakar ve aynı zamanda sevgiyi celbeden bir tevazu halinde bulunurdu.

Tevazua Zıt Kavramlar

"Her şey zıddı ile kaimdir" derler ya, ahlâk âlimleri de tevazuu genellikle kibir ve ucb gibi ahlâkî reziletlerle ilgili bölümlerde ele almışlardır (meselâ bk. İbn Hibbân, s. 59-63; Mâverdî, s. 231-236; Râgıb el-İsfahânî, s. 299-303; Gazzâlî, III, 336-378).³⁴

Gerçekten de tevazu, alçak gönüllülük işlenirken bunların zıddı olan gurur, kibir, enaniyet, kendini beğenme

³⁴ DİA, a.y.

(ucb), zillet gibi kavramları da görmek, mukayese yaparak daha doğru ve daha güzel anlamak için faydalı olacaktır. Konuyla ilgili huşu, ihbat gibi bazı kavramlar daha vardır. Biz de bunları şimdi burada kısaca görelim. İleride yeri geldikçe daha fazla bilgi verelim inşallah.

Gurur

Aslında aldanma, aldatma, kapılma, cazibesinde kaybolma anlamındadır. Daha çok insanın Rabbine kulluk için geldiği dünyada nefsine ve şeytana aldanarak dünyanın geçici şehvet ve lezzetlerine aldanarak gaflete düşmesi, kendini kaybederek asıl vazifesini terk etmesi anlamındadır. Bu bakımdan “mağruru”, “aldanmış” demektir. Ama dilimizi bu “kibirli, kendini beğenmiş, kendini büyük gören” anlamında da kullanılıyor. Bu manada kibirli ile eş anlamlı oluyor. “Galat-ı meşhur lügat-i fasihten evladır” fahvasınca bunu zikretmek istedik.

Kibir

Kibir sözlükte büyüklük ve büyüklenme anlamına gelir. Ahlâk ilminde, kendini büyük görme, büyüklenme, başkalarını küçük görme demektir. Kur'an'da “tekebbür” ve “İstikbar” kelimeleri de kibir anlamında kullanılmıştır. Kibirli kimselere “mütekebbir”, “müstekbir” denilir. Kibir Kur'an'da ve sünnette yasaklanmış, kibirli kimseleri Allah'ın sevmediği belirtilmiştir. Kibir ve kibirli kimseleri yeren ayetler çoktur. İleride bunlardan geniş olarak bahsedeceğiz. Kibirli kimse ruhen sağlıklı bir yapıya sahip değildir. Zayıf ve aciz bir varlık

olduğunun bilincinde olan bir kimse ne Allah'a, ne de insanlara karşı büyüklük duygusuna kapılmaz. Aksine mütevazı ve mahviyyetkar olur.

Enaniyet

“Ene” kelimesi Arapça'da “ben” anlamına gelen bir zamirdir. “Enaniyet”, “benlik, bencillik” anlamına buradan alınmıştır. Dilimizde ene ve enaniyet, kendini beğenen gururlu kibirli adam anlamında kullanılmıştır. Bu anlamda Kur'an'da yenilmiştir (Naziat 24.) Bu ayet böyle bir davranışın şeytana özgü olduğunu bildirilmiştir. Bu yüzden Arif kişiler “ene-ben” kelimesini kullanmayı çok sevmezler. Bunun varlık ve benlik iddia ettiğini söylerler. “Benlik şeytana mahsustur” sözü halk arasında da yaygındır. Oysa insan aciz ve fakirdir, muhtaçtır. Kendinde olan her şey Rabbinindir. Emanet olarak kendine verilmiş ve nasıl kullanacağı bakımından imtihana tabi tutulmuştur. o yüzden sufi'ler “ben” yerine “fakir” derler. böylece kendilerinin hiç bir şeye sahip olmadıklarını ifade ederler. Buna rağmen normalde konuşurken insanların “ben” demesinde din açısından bir sakınca yoktur.

Tasavvuf'ta ise tam tersi bir mana ifade eder. Yani, salık'in fena, yani kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fânî olması halini ifade eder.

Ucb (Kendini Beğenme)

Sözlükte, “kendini beğenme, kibir, böbürlenme ve şımarma” anlamına gelen ucb, dini bir kavram olarak, kişinin sahip olduğu amel, maharet, sanat, mal, makam, güzellik ve ilim gibi nimetleri büyük görerek, bunların gerçek sahibinin

Allah olduğunu unutması, bir gün yok olup gideceğini düşünmemesi demektir. Çok kötü bir huy olan kendini beğenme, kibir ve gururun sonucudur. Ruhi yükselmeye ve manevi kurtuluşa engeldir.

Tevazuun Amacı

Tevazuun amacı kendini ve Rabbini bilmek ve bu bilginin gereği ile yaşamaktır. Kendini bilen haddini hududunu bilir, üstüne düşeni yapar, boyundan büyük işlere karışarak kendini ezmez ve küçük düşürmez. Haddini bilen, vazifesini yaparak mutlu olur. İmkânını bilen kendini eğitir, amacına ulaşır. Bir mü'minin en büyük amacı, tezkiye-i nefis ve tasfiye-i kalp ile ahlâkını güzelleştirerek, muhabbet, ihlas ve samimiyetle kulluk ederek Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmaktır.

Mü'min eşrefi mahlukattır ve mükerremdir, saygı değer yaratılmıştır. İçinde bulunduğu evren de istifade etmesi için emrine verilmiştir. Elbette bunu sağlayabilmek için kendisine birçok kabiliyet, meziyet ve nimetler verilmiştir.

Asıl soru şu:

Veren kim?

Marifet onu bilmekte ve bunları bir ikram ve ihsanı bilip şükretmektedir. Bu iman tevazuun kaynağı, şükür ve sair vazifelerle onun rızasını kazanmak da gayesidir, amacıdır. Emrine itaat ve ubdiyyet ile O'nun rızasını kazanmak da iman ve ahlâkın, tabi ki bu arada tevazuun amacıdır.

İşte bu hakikate ışık tutmak için "Ey insan! Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her kötülük

nefsindedir.”³⁵ Denilmiştir. Bu ayet-i kerime gösteriyor ki, kötülükler insanın kendi nefsinden, iyilikler ise Allah’tandır. Akıllı olan bir kimse, bu nimetleri veren Zat-ı Kerim’in onları geri almaya elbette güç yetirir olduğunu düşünmelidir. Acziyetini ve kusurunu itiraf etmeli ve tevazuda kusur etmemelidir.

Tevazuun Konusu

Tevazuun konusu insan ve ahlâk kurallarının karşılıklı ilişkileridir. Ahlâk ve tasavvuf ilminin kaynaklarında tevazu hem Allah ile kul ilişkisi hem de insanların birbirlerine karşı ilişkileri ve tutumları bağlamında ele alınmıştır.

Kuşeyrî, “Tevazu Hakk’a teslim olmak ve hükmüne itiraz etmemektir” derken (a.g.e., I, 381) ilkini, Cüneyd-i Bağdâdî, “Tevazu şefkatli olmak, benliği kırmaktır” sözüyle (Kelâbâzî, s. 97) ikincisini dikkate almıştır.

Cüneyd-i Bağdâdî tevhid ehline göre tevazuun da bir nevi tekebbür olduğunu söyler. Gazzâlî bu sözle kastedilen hususu şöyle açıklar: Tevazu gösteren kimse kendi benliğini gerçek sayıp onu küçük görüyor demektir; halbuki tevhid ehli kendini hiç saydığı için kibir veya tevazu göstermesi gerekmez (a.g.e., III, 343).³⁶

Nefsinde herhangi bir kıymet görenin, onu başkalarından üstün bilen tevazudan nasibi yok demektir. Kim nefsinde gizli olan hasletleri yakinen bilirse, makam ve mevkiye, şerefe tamah edemez, tevazu sahibi olmaya gayret

³⁵ Nisa, 5/79.

³⁶ DİA, a.y.

eder. Kendisini kötöleyene karşılık vermez, kendisini övenlerden dolayı da Allah-u Zülcelal'e şükreder. Kalbinde tevazuunun bulunmasını isteyen kimse kendi nefsinde varlık görmemeli, Allah Dostlarının meclislerini mesken tutmalı, onların sohbetlerinde ahlâkını güzelleştirme çabasında bulunmalıdır.

Tevazuun bir konusu da insanın amelleridir. Her şeyin bir bineği vardır. Amellerin bineği de tevazudur. Tevazu kimde bulunursa bulunsun, güzeldir, ama idarecilerde, zenginlerde, alimlerde olan tevazu daha güzeldir.

Bir kimse her şeyden önce, kendisine karşı mütevazı olmalı, amelini görmemelidir. Yapsa da yok sayarak kibir ve ucubtan kurtulmaya çalışmalıdır. Kendisine karşı mütevazı olmayan, başkalarına karşı hiç mütevazı olamaz. Hem unutmamak gerekir ki, bir kimse bize güzel ahlâk ve onun seyyidi sayılan tevazu ile yaklaşırsa, ondan ve tavrından hoşlanırsınız. Öyleyse biz de aynen öyle mukabele etmeli, mümin kardeşlerimize karşı güzel ahlâk ve tevazu ile davranmalıyız. Aksi de geçerli değil midir? Yani nasıl başkalarının kibirle davranmalarından dolayı huzursuz olur ama tevazu ile davranmasından dolayı da rahat edersek, biz de mümin kardeşlerimize kibir ve kendini beğenmişlikten uzak durmalı, tevazu gösterip onları rahat ettirmeli, kalplerine sevinç koyarak mutlu etmeliyiz.

Tevazuun Önemi Ve Faydası

Kur'ân bize tevhidî öğretir ve bizi kalbimize, ruhumuza yönlendirir. Zaten Allah Teâlâ'nın ayetleri açıkça beyan eder ki, dünya, hatta topyekûn kainat insan için çok muhteşem

denecek kadar çok güzel, çok faydalı ve çok cazip yaratılmıştır. Gözler de bunu görür, cazibesini tasdik eder ve ister istemez güzelliklerine kapılarak ona yönelir, elde etmek için çalışır, didinir, yorulur. Kısacık ömrünü öyle tüketip gider. Bu noktada insanın bütün amacı yeni ilim ve tekniklerle bu yaratılmışı tanımak ve istifade yollarını artırmaktır. Başka yapacağı bir şey de yoktur.

İşte bu noktada Kur'an devreye girer ve insana başka kapılar açar. İman, ahkâm, ahlâk ve fazilet kapılarını açar ve dünyada asıl mutluluk yollarını gösterir. Onlara barışın, huzurun, paylaşımın saadet saçan yollarını nurlu gösterir.

Ama sorun bunu görmektedir. Allah Teâlâ'nın insanı bu noktada özgür bıraktığını görüyoruz. O insana değer vermiştir. Hayvanlar gibi içgüdü veya sopayla değil, akıl ve iradeyle, inanarak bu yolu görmesini istemektedir. Ancak insanın yaratılışında, imtihan gereği zıt kutuplar vardır. İşte onun nefsi terbiye görmezden evvel başlangıçta dünyaya değer verir. Surete, dış görünüşe, çok kıymet verir. Asla, esasa, öze, ruha kıymet vermeyen, ancak gördüğü eşyaya, biçimlere, şekillere çok muhabbetlidir, meftundur. Bu yüzden gösteriş meraklısıdır. Maalesef eşyayı israf eder. İhtiyaçtan fazlasını yapmaya, toplamaya, üst üste yığıp istif ederek varlığı ile övünmeye çalışır. Bu ise gurur, kibir, enaniyet, kendini beğenme demektir. Bunu sağlayabilmek için, başkasının elindekine göz dikme ve derken paylaşım kavgaları, savaşları demektir.

Oysa insan ruhunu tanısa, gerçeği görse, ne nefsini çılgınlığı kalır, kudurganlığı. Ne şirk kalır, ne küfür. Ne riya kalır, ne gösteriş. Ne kavga kalır, ne savaş. Ne gururlu, kibirli, kendini beğenmişlik kalır, ne rezalet ve kepezelikler. İslâmsız

insan, maalesef öyle bir duruma düşüyor ki, insan kendisiyle çatışıyor, kendi içinde parçalanıyor. Nefis, akıl ve kalbi dinlemez oluyor. Kendini mahvedecek müptelalara haz ve zevk adına düşüyor, şehvet adına skandallara sbep oluyor. Günah ve ayıp girdabın sonunda zıvanadan çıkarak hayatı azaba çeviriyor. Ne sağlık kalıyor geriye, ne saaadet! Kara düşünüyor, bu vicdan azabını nasıl dindirebilir? Alkol mü çaredir, uyuşturucu mu? Yoksa intihar mı?

İnsanı bu çukurdan ancak İslâm kurtarır. İslâm iman ve ahlâkı. Bilerek ve içtenlikle yaşayarak kurtulur insan İslâm'ı. Kendini bilir Rabbini bilince. Tevazuu drak eder. Onun rızasını kazanmak için mahlukata mütevazı, alçak gönüllü, mahviyatkar olur. Hizmet eder onlara, bunu bir ibadet bilerek paylaşır her güzelliği. Yüceliğin, erdemin yemek değil yedirmek, toplamak değil dağıtmak, istemek değil vermek, hizmet ettirmek değil etmekte olduğunu anlar.

İşte insanın saadeti budur ve bunda iman ile beraber ahlâkın, hasseten tevazu ve alçak gönüllü olmanın çok büyük tesiri vardır. İslâm tevazuuu büyük önem vermiştir. Tevazu kulluk şartları arasında yer aldığından bu erdem takvâ ehlinin en üstün ahlâkî özelliği ve şeref sebebi sayılmıştır. Peygamberimiz bu özelliği hem bizzat üzerinde taşımış, hem de sözleriyle tavsiye etmiştir.

Hiç şüphesiz bu güzel huyun, az önce de anlattığımız gibi, bireysel ve toplumsal birçok faydaları vardır. İnsanın değerini yükseltmesi, şerefini arttırması gibi bireysel yararları yanında tevazu, toplumda kin beslemeyi ve birbirinden uzaklaşmayı önler, huzur ve kaynaşmaya vesile olur, böylece bir sevgi ortamı oluşturur. Çünkü insanlar arasında kibir kadar kin doğuran, tevazu kadar sevgi üreten başka bir şey yoktur.

Gerçi tevazu herkes için güzeldir, fakat en güzeli de zenginlerin ve makam sahiplerinin tevazuudur. O yüzden ahlâkçılar, zenginlere karşı tekebbür, yoksullara karşı tevazu göstermek gereğinden bahsetmiş, insanların zengin ve yöneticilere tevazuun yaltaklanma ve yağcılık olarak anlaşılma tehlikesinden bahsetmişlerdir. Bu ise bir zilletir. İzzet, bundan kurtulmaktır. Saygı ve vakar kâfidir.

Öyleyse tevazu, özellikle makam ve rütbe sahibi insanlara yakışır. Onlarda daha bir belirgin olur ve güzel durur. Makam sahibi bir kişinin tevazu göstermesi, olgunluğun zirvesidir. Zira o şahıs artık şahsiyetini bulmuş, kendi içinde huzur ve kemali yakalamış, kendisine güven gelmiş bir insandır. Ancak böyle birisi rahat bir şekilde kendisini mütevazı olarak halka sunabilir. Ancak vakar ile kibir karıştırılmamalıdır. Mütevazı olan vakur da olabilir. Olmalıdır da. Yoksa makamın ağırlığını koruyamaz. Bu da düzenin bozulmasına sebep olur.

Malumdur, dünyada ele geçen nimetler, mallar, rütbelere, mevkiler, insana Allah Teâlâ'nın birer lütuf ve ihsanıdır. Mevki ve servet sahiplerinin tevazu göstermeleri, onların işte ehil, ahlâkta kâmil ve olgun olduklarını gösterir. Bunun tam tersi durumda tevazuya dikkat etmek gerekir. Çünkü maddî manevî bir menfaate kavuşmak veya bir zarardan korunmak için tevazu göstermeye tabasbus, yaltaklanma ve müdahane, yani yağcılık denir. Vermediğinde arkandan söven dilencilerin verdiğinde seni övmeleri elbette tevazu değildir. Belki çok çirkin bir huydur.

Meyveli ağaç dallarının yere sarkması tevazuua, meyvesiz kavakların başını dikip semaya seyretmesi tevazu ve kibire hep misal olmuştur. Allah Teâlâ'nın mütevazı kulları

sevdiğini biliriz. Kıymet bilenin yanında da tevazu kadri yüceltir, muhabbet ve teslimiyete vesile olur. O yüzden şair Reşad şöyle demiştir:

*Tevazu ehline alemde herkes serfuru eder
Durur seccade yerde, lik halkın secdegahıdır.*

Kudsî'nin şu beyti de doğrusu hoştur:

*Tevazu kametin kavs etmeyen âl-i makam olmaz
Mehi seyret ki hilal olmazdan evvel Bedr-i tam olmaz*

Bir kere daha dikkat çekelim ki tevazu, toplumda sevginin, saygının, barış ve huzur içinde yaşamının, insanlar arası münasebetlerde uyumlu olmanın sebebidir. Onun olduğu yerde kavga, gürültü olmaz, ırkçılık ve asabiyet bulunmaz. İnsanlar huzur içinde, dirlik ve düzen içinde yaşarlar. Hal böyle olunca, Peygamberimizin “Tevazu edene müjdeler olsun!” demesi aynı zamanda onların yaşadığı toplumu da geçerli olmuş oluyor, öyle değil mi?

Allah Resûlü'nün alçak gönüllülüğü, İslâm'ı yayma aşamasında, insanların kalplerini fethetmeyi daha da kolaylaştırıyordu. Resûlullah (sas), ashabı arasında imtiyazlı görünmekten hoşlanmazdı. Yabancı biri, ashabı ile otururken O'nun meclisine geldiğinde, o kadar mütevazı idi ki, ashabı ile kaynaşıp onlar gibi görüldüğünden onu tanıyamıyordu. Hatta meşhurdur, hicret sırasında Ebu Bekir (ra)'i Peygamberimiz (sas) bile sanmışlar, önce onun yanına vararak “hoş geldin” diyorlardı. O ise utanarak Sevgili Peygamberimiz (sav)'i gösteriyordu.

Ne var ki tevazu sahibi olmak demek, kendini başkalarından aşağı görmek demek değildir. Horlanmayı, aşağılanmayı, zelil ve zebun olmayı kabullenmek değildir. O yüzden tevazu layık olana yapılır. Nasıl ki adalet, bir şeyi yerine koymak, zulüm de bir şeyi yerine koymamaktır, aynen öyle, tevazuyu da layık olmayanda harcamak, onu israf etmektir, doğru değildir. Buna binaen tekebbür edene, yani kibirli davranana karşı tekebbür edilebilir. “Kibir sahibine tekebbür etmek, sadaka vermek gibi sevaptır”. Kibir sahibine karşı tevazu eden kimse, kendisine ve tevazuya zulüm etmiş olur. İşi gücü İslâm ve Müslümanlara düşmanlık eden bir kafir veya bid’atçıya tevazu gösterilir mi? Mağrur ve mütekebbir amirlere ve zenginlere karşı tevazu gösterilir mi? böyle bir davranış, zilletin ta kendisidir.

Şüphesiz ki bütün îmânî meziyetler, ahlâkî fazîletler, güzel hasletler ve ihlâslı ameller; kulun mânen yükselerek Hakk’a yaklaşmasına vesîledir. Bu meyanda, merhamet, şefkat, cömertlik, diğergâmlık, hizmet, edep ve benzeri nice haslet sayılabilir. Fakat kula en çok yakışan haslet “tevâzû”dur. Kulu Hakk’a en çok yaklaştıran, Cenâb-ı Hakk’ı en çok râzı eden, Hak Teâlâ’nın kulunda görmekten hoşnut olduğu hâllerin başında “tevâzû” gelir. Zira aslı yokluk ve hiçlik olan insanın haddini bilmesi, Cenâb-ı Hakk’ın kudret ve azameti karşısınca aczini îtiraf etmesi ve nihayet varlık ve benlik iddiâsından kurtulması, en büyük kulluk edebidir.

Son bir not düşelim: Tevazu, haset edilmeyen bir nimettir. Zıddı olan kibir ise merhamet olunmayan bir felakettir. İzzet ve şeref tevazudadır. Kibirde izzet arayan ise onu asla bulamaz! Unutmayalım ki, bütün peygamberler ve evliyalar, tevazularından dolayı Allah-u Zülcelal’e yakın

olmuşlar, şeytan ve avanesi ise kibir ve ucbundan dolayı lanetlenmiş ve Allah-u Zülcelal'in rahmetinden uzak olmuştur.

Tevazuun Fazilet ve Sevabı

Tevazu, herkes tarafından sevilen yüce bir haslet olup sahibini yüce Allah'a, cennete ve insanlara yaklaştırır. Şeytandan ve cehennemden ise uzaklaştırır. Nitekim İblis, Allah'ın emirleri karşısında kibirlenmeyi bırakmadığından ve tevazuya yanaşmayı gururuna yedirmedeğinden gerek o gerekse arkasından gidenler ebediyen rahmetten mahrum kalacaklardır.

Allah, sevdiklerini, dostlarına karşı alçak gönüllü, düşmanlarına karşı onurlu kimseler olarak tanıtmıştır. Çünkü o sevdiklerini en güzel sıfatlarla nitelendirir. Sevgiliye karşı alçak gönüllü olmak güzeldir. Düşmana karşı izzetli ve onurlu davranmak da güzeldir. Sevgili için alçak gönüllü olmak, şerefli kimselere alçak gönüllü olmak gibi güzel bir haslettir. Düşmanlara karşı izzetli ve onurlu davranmak da alçak kimselere karşı onurlu davranmak gibi güzeldir. Bundan dolayı Allah kendisini seven kimseleri, dostlarına karşı alçak gönüllü, düşmanlarına karşı da izzetli ve onurlu davranan kimseler olarak tanıtmıştır. Sevgiliye karşı kibirli davranmak ise düşmana karşı alçak gönüllü olmak gibi kötüdür. Allah, dostlarını kötü sıfatla nitelendirmez.

Bazı veliler tevazu ehlinin kazancını ifade sadedinde şöyle demişlerdir; “Su yüksek yerlerde, dağların tepelerinde durmaz; oralardan aşağılara akar. Su, daima alçak yerlerde çukur yerlerde bulunur. Aynı bunun gibi Allah-u Zülcelal'in

feyzi, rahmeti de kibirli olanlara değil, tevazu sahibi kimselerin üzerine gelir.”

Nitekim ileride genişçe görülecektir, Peygamber sallallahu aleyhi vesellem Efendimiz de hadislerinde “Allah Teâlâ’nın, müslüman kardeşlerine karşı tevazu gösterenleri yükselteceğini, onlara tepeden bakan kibirlileri de alçaltacağını bildirir.

Tevazuun, Allah Teâlâ’nın rızasına giden yol ise, bu “cennet yolu” demektir. Her kim, bu cennet yolunda yürümek ve Allah Teâlâ’nın rızasına kavuşmak istiyorsa, mütevazı ve alçak gönüllü olmalıdır.

Hiç şüphesiz tevazuun fazilet ve sevabını, sahiplerine Allah Teâlâ’nın mükafat ve ödülleri bize ancak Kur’an-ı Kerîm ve sünnet-i seniyye hakkıyla bildirebilir. Çok şükür bu açıdan iki kaynağımız da zengindir. Biz ileride hem Kur’an-ı Kerîm’de, hem de sünnet-i seniyye’de tevazu bahsini işleyeceğiz. Burada bir daha yazmak lüzumsuz bir tekrar, faydasız bir fazlalık olur. Öyleyse konu ile ilgili ayet ve hadisleri, yaşanmış olayları o başlıklar altında görelim inşallah.

Çağımızda Tevazu

Açıkça söyleyelim, insanın tevazu sahibi olabilmesi için, imanlı olması lazımdır. Kendini bilen rabbini bilir. Yaratan hürmetine onun yarattıklarına karşı mütevazı olur. İmanı olmayan, olsa da ilimsizlikten, amelsizlikten, ahlâksızlıktan ötürü hayrını görmeyen insan tevazudan ne anlar?

Maalesef zamanımızda bütün irfanı yok eden sekülerizm, maneviyatı katleden materyalizm yüzünden

kaybolan hasletlerden birisi de tevazudur. O kadar ki, irfan ehli tevazu gösterdiğinde onu cahil yerine koyan ahmaklar çoğalmıştır. Her şey tepetaklak olunca, düz durmak maalesef çirkin görünür. O yüzden artık tevazu gösterecek yerleri bilmek de bir irfandır. Yoksa insan, maskaraların yanında alay konusu olabilir. Eskiler olduğunun yarısını bile göstermeye hicap ederken, şimdikiler olduğundan kat be kat fazlasını göstererek övünmeyi marifet sanıyorlar.

Yapmadıkları ile övünme, olmayan ilimleri ile gururlanma münafıklığı o kadar arttı ki, bu iş, mektep ve medreselerdeki üstatlar arasında bile sıradanlaştı. Garip olan odur ki, herkes her şeyi biliyor ve gıyabında söylüyor iken, yüz yüze geldiklerinde birbirlerine iltifat yağdırıyorlar. Gizli bir anlaşma var; “ben sana yağcılık yapacağım, sen de bana. Gül gibi geçineceğiz. Ben sana yaparım da senden bana bulamazsam, külahları değişiriz.”

Hal böyle olunca muhabbet gitti, huzur, gitti, güven gitti. Herkesin kafasının bir dolabında zamanı gelince kullanılmaya hazır, birbirlerinin aleyhine oluşturulmuş dosyalar dolu. Her şeyin sun’ileştiği bir dünyada, yemek masasında duran yapay meyveler gibi, insan ilişkiler de fabrikasyon mamullere döndü. Para ve gücün kadar yerlerdesin, paran ve gücün kadar ilişkiler satın alabilirsin. Bunun adı yaşamak oluyor...

Biraz deşelese, aslında herkes böyle bir ilişkiler yumağından şikayetçi. Herkesin aklının bir köşesinde Robenson Kuriz gibi ıssız bir adada tabii bir hayat özlemi var. Hayali mi demeliydik yoksa? Tahakkuku mümkün olmayan hayalı, yani ideali. Eskiler “ümmiyye” derlerdi, şimdi bilen var mıdır bu kelimeyi acaba? Onu bırakın da, belki “hüsünü

kuruntu”yu bile anlamayan bir sıgılık, bir bataklık içinde çırpınıp duruyoruz.

İnkarcı insanın kendisi istedi bunu. Şikayet etmeye hakkı var mı?

Şikayet, okyanuslar gibi bir İslâm medeniyetinden, bir irfan deryasından geçerken bu materyalist seküler sıgılığa düşürülmüş bizler içindir. Fakat biz de üzüntümüzü ve şikayetimizi bu haber anlamazlara değil, tıpkı Yakup (as) gibi, Allah Teâlâ’ya sunuyoruz.

Gayrı bu insanlarla, davet ve tebliğden başka bir işimiz kalmamıştır.

Tevazu Tuzakları

Selef-i salihin “tevazu, karşılaştığı her Müslümanı kendinden aşağı bilmemektir” derdi. Acaba zamane insanlarını görseler yine öyle derler miydi?

Bu bize meçhul. Bildiğimiz, adalet, tevazuyu kendi yerine koymaktır. Malum, bir şeyi yerine koymamak zulümdür. Hasseten kafir ve bid’at ehli olan âdi kimselere karşı, bir de ibadet ettikçe büyüklenip herkese tepeden bakan zavallılar karşı tevazulu olmak, hem bu güzel huylara, hem de iyi olma ihtimali bulunan bu tür insanlara ihanettir. Her şeyde israf iyi olmadığı gibi tevazuda da israf veya ifrat iyi değildir. Müslüman tevazu göstereceğim derken zillete düşmemeli, din düşmanlarını, cahil nadanları kendine güldürmemeli, kendini bir şey sanan kibirlilerin elinde oyuncak olmamalıdır.

Zamanımızda bir hakikat az bilinir olduğundan bol bol yapılır oldu. “Nedir mi o az bilinen hakikat?” dersiniz, hemen söyleyelim:

Kalabalıkta yapılan tevazuun kibirden kaynaklanır olduğu hakikatidir. Ustaca sergilenen artistik numaralarla gözüne çakar gibi tevazu gösterisinde bulunan şaklaban, aslında kendisinde bir varlık gördüğü için, sana da göstermeye çalışır durur. Neyi pazarlamaya çalışıyorsun be kibirli adam? Mütevazı insan, kendinde bir varlık görmez ki tevazu gösterebileceğini bulsun. Malı olmayan pazarda tezgah açar mı? bakıyorsunuz, adam kalabalıkta kendisini yerden yere vuruyor: “Ben en cahil, en günahkar, en yüzü kara adamım” diyor. Duyan millet de “estağfirullah efendim” diyor. Maksadı budur zaten. “Aman ne mütevazı, ne alçak gönüllü bir adam” dedirtmek yani. Yahu niye istiğfar çekiyorsunuz? Hangi “efendim”den bahsediyorsunuz? Koskoca adam yalan söyler mi? Adam aynen öyledir ki öyle diyor, yüzüne beraber niye “yalan söylüyorsun, faziletli ve sen mütevazı bir insansın” diyorsunuz? Fazilet ile yalan bir arada olur mu?

Evet, adam kalabalıkta kendisi için “kıtmiriniz” diyor. Yani “köpeğiniz” diyor. Yalan mı söylüyor yani? Yalan söylemenin günah-ı kebirden olduğunu bilmez mi? demek ki adam gerçekten “kıtmir”dir.

Bir başkası kalkmış Arapça olarak “Müslümanların ayaklarının tozuyum” diyor. Tecrübelerimle biliyorum ki yalan söylüyor. Sen de azıcık dokun bakalım, ayakların tozu mu, yoksa başların topuzu mu, yaşayarak görürsün riyakar adamı!

Bir de “ben kibirli değilim” diyen kibirlidir, unutma. Yoksa benim başıma gelen felaket senin de başına gelir. Anlatıp da canınızı sıkacak değilim. Sadece uyararak diyorum ki, çok mütevazı gözükene az bir eleştiriniz bakalım, size teşekkür mü edecek, yoksa buğzedip düşman mı kesilecek?

Eğer hatasını, kusurunu bildirdiğinde size teşekkür ediyorsa, o adamı bırakmayınız azizim, işte o gerçekten de mütevazı bir adamdır.

Bu konuda nefsin çok gizli tuzakları vardır. Siz aleni tuzakları görebilirsiniz. Mesela seçim zamanı hoca efendileri, salih zatları ziyarete giden siyasetçinin ne kadar riyakar ve sahtekar olduğunu bilebilirsiniz. Ama normal zamanlarda onlar ile gözükmenin maddî manevî menfaatlerini devşirmek için giden nefisleri görebilir misiniz? Ömründe bir fakiri ziyaret etmeyen, ama herkesin tanıdığı mübarekleri ziyaret edenlerin bunu Allah için yaptıklarına inanacak kadar saf olabilir misiniz? Halbuki Allah Teâlâ'nın kalbi kırık fakir ve hastaların manen yanında olduğunu, onları ziyaret edenin orada Allah Teâlâ'yı bulacaklarını Peygamber Efendimizin (sav) dilinden öğrenmişsinizdir.

Kibir her iyiliğe engeldir, tevazu, her iyiliğin anahtarıdır. Tevazu güzeldir, zengininde daha güzeldir. Kibir çirkindir, fakirde daha çirkindir. Bilirsiniz, ziraî mahsüller, oadaki sulu ve yumuşak toprakta çok güzel ve bereketli olarak yetişir, dağdaki bayırdaki sert toprakta yetişmez. Hikmet de, mütevazı olanın kalbinde gelişir, kibirlinin gönlünde gelişmez. Bir kimse, başını yükseğe kaldırırsa, tavana değer ve yaralanır, eğerse tavan ona gölgelik eder ve kendini korur. Büyüklük taslayanlarınız, küçük adamlardır. Kendi değerlerini küçük gösterenleriniz ise en büyüklerinizdir. Yani, kendini büyük gören küçüktür, küçük gören büyüktür.

II. Bölüm:
TEVAZUNUN KAYNAKLARI

TEVAZUUN KAYNAKLARI

Tevazu gibi ahlâkın efendilerinden bir huyu değişik yönlerden tanımaya çalıştık, önemini, faziletini, sevabını az çok anladık. Şimdi de bu huyun kaynağına bakalım istedik.

Baktığımızda tevazuun kaynağı genel bir tasnifte üçe ayrılır diyebiliriz: Kur'an, sünnet ve akıl. Malum güzel bir huy olan tevazu hakkın azameti karşısında boyun eğmek, ona teslim olmaktır. Kaynağı ise Allah Teâlâ'nın azametini kalbinde bilip duymak, kendisine vermiş olduğu nimetleri görmek, buna karşı yaptığı kusurlarını bilmektir. İnsan bir kendisinin zayıflığına, acizliğine ve fakir ve muhtaçlığına bakar, bir de Allah Teâlâ'nın azametine, kibriyasına, yaratmasına, bedava lütuf ve ihsanına nazar ederse, ister istemez kalbinde ona karşı bir tevazu, bir züll-ü inkisar meydana gelir. Bu akıl ile yapılan tefekkürü ise Kur'an ve sünnet besler. Şimdi sırasıyla bu üç kaynağa bakalım.

KUR'AN'DA TEVAZU

Kur'an'da Tevazuun İfade Biçimi

Kur'ân-ı Kerîm'de “vaz” kökünden çeşitli kelimeler geçmekle birlikte bunların tevazu kavramıyla ilgisi yoktur; ancak başka ifadelerle tevazu konusuna değinen âyetler vardır. Bunları kısaca gördükten sonra ayrıca geniş olarak okumaya ve anlamaya çalışalım.

İyi toplumun niteliklerini anlatan bir âyetteki (el-Mâide 5/54) “ezille” kelimesinin tevazu anlamına geldiği belirtilmiş (Râzî, XII, 24; Şevkânî, II, 69), ana babaya karşı ödevlerin yer aldığı diğer bir âyette (el-İsrâ 17/24) “cenâha'z-zül” tabiri tevazuda mübalağa (Râzî, XX, 190) ve tevazudan kinaye (Şevkânî, III, 247-248) şeklinde yorumlanmıştır. Bazı âlimler, Allah'ın değerli kullarının yürüme biçimini anlatan âyette yer alan “hevnen” kelimesine (el-Furkan 25/63) “tevazu ile” mânası vermiştir (Taberî, IX, 408; Kuşeyrî, I, 428; Râzî, XXIV, 107). Diğer bir âyetteki “muhibîn”i (el-Hac 22/34) bazı müfessirler “tevazu gösterenler” diye açıklamıştır (Taberî, IX, 151; Râzî, XXIII, 34; Şevkânî, III, 510). Lokmân'ın oğluna nasihatlerini içeren âyetlerde tevazuun

yüksek bir ahlâkî erdem sayıldığına dikkat çekilir (Lokmân 31/18-19; kezâ bk. el-İsrâ 17/37).

Ayrıca kibirlenme, övünme, böbürlenmeyi kınayan çok sayıdaki âyet tevazuun ahlâkî bir ödev olduğunu da gösterir (M. F. Abdülbâkî, el-Mu’cem, “kbr” md.). İslâm inancına göre gerçek anlamda büyüklük Allah’a mahsustur (el-Câsiye 45/37). Ulu ve büyük olan yalnız O’dur (el-Hac 22/62; Lokmân 31/30; Sebe’ 34/23). Şu halde insanın kendinde büyüklük görmesi her şeyden önce Allah’a karşı saygısızlıktır. Bu yüzden pek çok âyette büyüklük taslayanlar ağır biçimde eleştirilmiş, İblîs’in Allah katından kovuluşunun asıl sebebinin kibre kapılarak başkaldırması olduğu bildirilmiştir (el-Bakara 2/34; Sâd 38/74); zira Allah kibirli davrananları sevmez (en-Nahl 16/23). Allah rab, insan kul (abd) olup kulun görevi rabbinin karşısında tevazu göstermesidir. Nitekim ibadet ve ubûdiyyette “tevazu göstermek” mânası da vardır (Müfredâtü’l-Şerh, “abd” md.); ayrıca “İslâm” kelimesinin zengin içeriğinde teslimiyet ve tevazu kavramı da bulunur.

Kur’an semantiğinin önemli temsilcilerinden Toshihiko Izutsu, Kur’an’ın Câhiliye sonrasında meydana getirdiği zihniyet değişikliğinin temel alanlarından birini rab-kul münasebetinin teşkil ettiğini söyleyerek İslâm’ın “bütün kâinatın sahibi” mânasında Allah kavramını zihinlere yerleştirmesinin Allah ile insan arasındaki münasebette de bir değişiklik oluşturduğunu, böylece ibadet kavramının merkezi bir konum kazandığını, Kur’an’da itaat, teslimiyet ve tevazu ifade eden birçok kelimenin yer aldığını söylemektedir. Izutsu’ya göre tevazu anlamı taşıyan kavramlar içinde özellikle “Allah’ın iradesine teslimiyet” mânasıyla (meselâ bk. el-Bakara 2/112, 128) İslâm’ın önemini arttıran şey bizzat

Allah'ın Kur'an'da kendi dinine bu adı vermiş olmasıdır (Âl-i İmrân 3/19, 85; el-Mâide 5/3). Çünkü İslâm gerçek itaat ve tevazuun başlangıç noktasıdır. İslâm'a göre o dönemdeki toplum ikiye ayrılır. Câhiliye adı verilen önceki toplumda ferdin ahlâk anlayışına sertlik (unf), baş kaldırı (ibâ'), taassup (hamiyyet), kibir ve serkeşlik ifade eden kavramlar hâkimdi. İslâm'dan sonraki bireyin karakterini ise teslimiyet, itaat ve tevazuun ifade ettiği hasletler belirlemiştir (Kur'an'da Allah ve İnsan, s. 187-194).³⁷

Tevazu Ayetleri ve Tefsirleri

1- Maide 5/54:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ
عَلِيمٌ

Meali:

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da

³⁷ DİA, a.y.

korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”

Tefsiri:

Bu ayette geçen “ezilletin” kelimesi, “zillet”ten gelir. Kelime anlamı “alçak olmak” demektir. Zillet meşhur manasıyla aslında iyi bir huy ve vaziyet değildir. Ancak burada kastedilen mana, bu kelimedede var olan “hayvanı yularından yumuşaklıkla çekmek” anlamından alınmıştır. Buna göre “mü'minlere karşı alçak gönüllü olmak", onlara karşı daima tatlı dilli, güler yüzlü, yumuşak huylu, nazik ve kibar, içten ve samimi, sevgi ve saygı dolu olurlar demektir. Onlara karşı hiçbir zaman kaba kuvvet kullanamazlar, kavga etmez, silah çekmezler. Kardeşliğin gerektirdiği hak ve hukuktan öte ikram ve iyiliği unutmazlar. Zekâ, yetenek, etki, servet, güç veya bir başka birikimlerini asla onlara zarar vermek için kullanmazlar.

"Kâfirlere karşı onurlu" olmak ise, özellikle de kendilerine düşmanlık eden ve savaşılan kâfirlere sevgi beslememek, dost edinmemek, asla idareci konumuna getirmemek, savaş esnasında özellikle sert ve acımasız olmak demektir. Bir müminin sağlam imanı, samimi dindarlığı, kesin ilkeleri, güçlü karakteri ve Allah vergisi zekâsıyla İslâm'ın düşmanlarına karşı uyanık ve hazırlıklı olduğu kadar sert, keskin, tavizsiz ve dirençli olması da gerekir. Kâfirler kendisiyle ne zaman çatışmaya girseler, teslim olmaktansa ölmeyi tercih edecek kadar İslâmî ilkelerde tavizsizliğini görmelidirler. Bu yüzden, onun ne satın alınabileceğini, ne de

zorlanabileceğini bilmeli, savaşa ve barışa buna göre karar vermelidirler.

Bu, korkusuzca Allah'ın Yolu'nda gidecekleri ve O'nun hükümleri doğrultusunda davranıp, bunlara göre neyin doğru, neyin yanlış olduğunu ilân ederek, karşıtlarının muhalefet, sansür, eleştiri, itiraz ve alaylarına hiç mi hiç aldırmayacakları demektir. Onlar halkın görüşü İslâm'a aykırı da olsa, dünyanın kınama ve alaylarına maruz da kalsalar, samimi olarak doğruluğuna inandıkları İslâm Yolu'nda korkusuzca giderler. Haakı tavsiye ederken gelebilecek her türlü eziyet ve işkenceye önceden hazırlıklıdırlar. İradeleri bu inançla çelikleşmiştir.

2- Fetih 48/29:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا
مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوَارَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزُرْعٍ
أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

Meali:

“Muhammed, Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri

sebebiyle inkârcıları öfkelenirmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.”

Tefsiri:

Ayet baştan sona tevazuu örnekleri ile doludur. Ama özellikle “birbirlerine karşı şefkatli ve merhametlidirler” anlamına gelen “ruhamâu beynehum” kelimeleri doğrudan tevazuu ifade eder.

Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın bu ayetin tefsirinde der ki: “O indirdiği âyetler ve fiilen ortaya koyduğu mucizeler ile şahadet eder, ki Muhammed Allah'ın resulüdür. Bundan dolayı, ona olan vaadlerini fiilen gerçekleştirerek ispat edecek olan da O'dur. Allah'ın bu şahadetine karşı ‘Muhammed Allah'ın Resulüdür’ demek istemeyen kâfirler gerçekte kendileri zarar etmiş olurlar.

Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı çok çetin, çok şiddetlidirler, onların küfürlerine karşı zayıflık, yılgınlık göstermez, sert ve güçlü davranırlar. Onun için barış görüşmeleri sırasında kâfirlerin sözlerine karşı galeyana gelmişlerdi.

Fakat kendi aralarında merhametlidirler. Birbirlerine karşı çok yumuşak çok nazık, merhametli hareket ederler. Onun için aralarında hak sözü üzerinde toplanmaları da kolay olur.

Onları hep rükû ve secde halinde görürsün, o kadar namaz kılarlar, öyle itaatkâr ve ibadetlerine düşkündürler. Allah'tan lütuf ve rıza isterler, daha fazla sevab ve hoşnutluğunu isterler, öyle çalışırlar ve daima Allah'ın rızasına doğru ilerlemeyi düşünürler. Yüzlerinde secdelerin izinden

nişanları vardır. Allah için ihlas ile secde edip durdukları yüzlerinin temiz ve parlayan nûrânîliğinden bellidir.

Bir Hadis-i Şerif'te buyrulur ki: "Gece namazı çok olanın, gündüz yüzü güzel olur."

Mücâhid'den rivayet edildiğine göre: İbnü Abbas demiştir ki: 'Ayetteki iz, göreceğiniz iz değil, fakat İslâm çehresi, karakteri, tavrı, vakar ve tevazuudur'. Bazı müfessirler de bunu dünyadaki secdelerinden, namazlarından kıyamet günü yüzlerinde meydana çıkacak nur diye rivayet etmişlerdir. "Yüzlerinde refahın parıltısını tanırsın." (Mutaffifîn, 83/24), "Birtakım yüzlerin ağardığı gün.." (Al-i İmran, 3/106)"

Velhasıl Müslümanlar Allah için seven, Allah için buğzeden bir ümmettir. Bu yüzden "inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı şefkatli ve merhametlidirler". Kardeşlerine karşı daima mütevazı, alçak gönüllü, güler yüzlü, tatlı dilli, fedakar, diğergam, hatta kardeşlerini kendi nefesine tercih edecek kadar cömertlikte ileri giden îsar sahibi insanlardır.

2- İsrâ 17/124:

وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا
رَبَّيْنِي صَغِيرًا

Meali:

"Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: 'Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!' diyerek dua et."

Tefsiri:

Tevazu herkese karşıdır. Ama özellikle de ana babaya iyi davranmaktır. İslâm'ın ilk emri Allah Teâlâ'ya kulluk, ikinci emri de ana babaya şefkat, merhamet kanatlarını gererek iyilik ve ikram etmektir. İsrâ 23. Ayet şöyledir:

“Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anaya babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, "öff!" bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle.”

İşte benzer bazı ayetler:

“Biz insana, annesine babasına iyi davranmasını emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl kadar sürer. İnsana buyurduk ki: "Hem Bana, hem de annene babana şükret, unutma ki sonunda Bana döneceksiniz."³⁸

“Biz insana, anne ve babasına güzel muamele etmesini emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımış ve nice güçlüklerle doğurmuştur. Çocuğun anne karnında taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer. Nihayet insan gücünü kuvvetini bulup daha sonra kırk yaşına girince "Ya Rabbi!" der. "Gerek bana, gerek anneme babama lutfettiğin nimetlerine şükür yoluna beni sevket. Senin razı olacağın makbul ve güzel iş yapmaya beni yönelt ve bana salih, dine bağlı, makbul nesil nasib et. Rabbim Sana tuttum yüzüm, ben sana teslim olanlardanım."³⁹

³⁸ Lokman, 31/14.

³⁹ Ahkaf, 46/15.

Görüldüğü gibi Kur'an ve sünnette Allah'a kulluk ile ana babaya iyilik yan yana anılmış, böylece bu görevin önemi vurgulanmıştır. Konuyla ilgili hadislerin birinde Hz. Peygamber, en önemli amelleri "vaktinde kılınan namaz, anne babaya iyilik ve Allah yolunda cihad" şeklinde sıralamıştır.⁴⁰ Yine bir hadiste büyük günahların en büyüklerini "Allah'a ortak koşmak, ana babaya âsi olmak ve yalan şahitliği yapmak" diye ifade etmiştir.⁴¹

Bu âyet ve hadislerde Allah'a itaatle ana babaya iyilik ve- cîbelerinin yan yana zikredilmesinin sebeplerini özetle şöyle sıralar:

a) İnsanın maddî ve manevî gelişmesi için en değerli katkı, Allah'ın nimetlerinden sonra ana babanın fedakârlıklarındır.

b) Çocuğun varlık alanına çıkmasının asıl ve gerçek sebebi Allah, zahîrî ve hukukî sebebi ise ana babadır.

c) Allah nimetlerini karşılıksız verdiği gibi ana baba da çocuklarının ihtiyaçlarını tamamen karşılık beklemeden yerine getirirler.

d) Allah, kuluna günahkâr olsa bile nimet verdiği gibi ana baba da âsi bile olsa evlâtlarına desteklerini sürdürürler.

e) Allah, kullarının iyiliklerinden memnun olup karşılığını fazlasıyla verdiği gibi ana baba da çocuklarının İmkânlarını daha çok geliştirmelerine yardım eder, bundan mutlu olurlar.

Bu ayet ve hadislerle bakarak Medine döneminde gittikçe güçlenerek büyüyen İslâm toplumunun hangi temel esaslar

⁴⁰ Buhârî, "Edeb", 1; Müslim, "îmân", 137.

⁴¹ Buhârî, "Edeb", 6; Müslim, "îman", 143, 144).

üzerine kurulduğunu anlarız. Bugün de en fazla muhtaç olduğumuz İslâm birliği ve güçlü İslâm sevleti, hiç şüphesiz İslâm kardeşliğine, onun birlik ve beraberliğine bağlıdır. Bunun da altında yatan en temel etkin dinamik, iman ve ahlâktır. Özellikle de Müslümanlara karşı alçak gönüllü, mütevazı olmaktır. Böylesi kişiler, kendilerine bir kötülük yapılsa bile onu iyilikle savmasını bilir ve hep birliği, barışı, düzeni korurlar.

3- Furkan 25/63-66:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ
هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا {63} وَالَّذِينَ
يَبِيحُونَ لِزَوَّجِهِمْ سُجْدًا وَقِيَامًا {64} وَالَّذِينَ يَقُولُونَ
رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا
{65} إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا {66}

Meali:

“63 - Rahman'ın has kulları o kimselerdir ki onlar yerde tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa "Selametle!" derler. Rahman'ın has kulları o kimselerdir ki onlar yerde tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa "Selametle!" derler. Geceyi Rablerine secde ve kıyam ile, ibadet-le geçirirler. Yatışları, kalkışları hep Allah için olur. Ey Ulu Rabbimiz, derler, cehennem azabını bizden uzaklaştır. Zira onun azabı tahammülü zor, devamlı bir helaktır. Ne kötü bir varış yeri, ne fena bir yerleşim yeridir orası...”

Tefsiri:

Bu ayetlerde Allah'ın sevdiği kulların üstün nitelikleri sekiz sıfatla özetlenmiş, İslâm ahlâkının, medeniyetinin, düşüncesinin ve idealinin bir özeti yapılmıştır. Burada nitelikleri sıralanan "kullar", belirtilen İyi özellikleri dolayısıyla Allah'ın rahmet ve sevgisini kazandıkları için O'nun "Rahman" ismine izafe edilerek anılmışlardır. Bu sebeple "ibâdü'r rahmân" tamlamasını "Rahmân'ın has kulları" diyebiliriz.

Dikkat ederseniz sayılan güzel sıfatların başında tevazu gelmektedir. Demek ki tevazu güzel ahlâkın en başında gelen "seyyidül ahlâk/ahlâkın efendisi" derecesinde bir güzel huydur.

"Rahman'ın has kulları o kimselerdir ki onlar yerde tevazu ile yürürler". Yani asla zorba, mağrur, saygısız, kaba ve haşin değil, sükûnet ve vakar ile alçak gönüllü bir şekilde, terbiye ve nezaket içinde kibarca ve efendice yürürler. Etrafa sıkıntı vermezler. Kendilerine sataşan, laf atan, bir şekilde cahillik edenlere çatmaya tenezzül etmez, yollarına yürür, aziz vakitlerini beyhude zayi etmez, davalarına harcarlar. Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın güzel ifadeleriyle "Genellikle gidişatlarını gösterirler. Yani Rahmân'ın kulları, öyle kimselerdir ki, önce gidişleri, yeryüzünde yürüyüşleri ve hareket tarzları mülayimdir. Zorba, mağrur, kibirli, saygısız, kaba ve haşin değil; sukûnet ve vakar ile alçak gönüllü bir şekilde terbiyeli, nazik ve yumuşak yürürler. Etraflarını sıkıntılıandırmaz, eza vermez, sendeler gibi gitmez, hesaplı, saygılı, merhamet tavrıyla güven ve huzur yayarak giderler. Cahiller, yani kendini bilmezler, edepsiz güruh laf attığı zamanda kendilerine "selam" derler. Selametle neticelenecek söz

söyler, yahut selamete derler. Onlara çatmaya tenezzül etmezler, tahammül de ederler.”

Bu âyette geçen “hevn” kelimesi, tefsirlerde genellikle "tevazu, ağır başlılık, sekînet, vakar, rıfk, mülayemet, yumuşaklık ve hîlm, yani gücü varken af etmek” şeklinde açıklanmıştır. Bunlar, Kur'an'ın sık sık atıfta bulunduğu, Câhiliye insanının temel karakteri olan "kibirli, gururlu, zorba" kelimelerinin zıddıdır. olduğu belirtilmiştir. Âyette müminlerin, kendilerine sözlü sataşmada bulunanlara, "selâm" diyerek, yani esenlik dileğiyle karşılık verdikleri bildirilmektedir. Bununla bir bakıma putperest Araplar'ın ortak zihniyetini ifade eden Câhiliye ile müminlerin ortak zihniyetini ifade eden İslâm'ın karşıt kavramlar olduğu ima edilmektedir, Buna göre sözlü sataşmalarla sergilenen alaycı ve küçümseyici tavırlar, Câhiliye zihniyetinin kendini beğenmişlik, küstahlık, hoyratlık, saldırganlık gibi tutumlardan oluşan barbarlık ahlâkını gösterir. Müslümanların bu sataşmalara selâmla karşılık vermeleri de onların barışçı ilkelere dayalı uygarlık ahlâkını göstermektedir. Nitekim bazı çağdaş araştırmacılar, “câhiliye” terimini kısaca "barbarlık", İslâm terimini de “hilm” kavramıyla bağlantılı olarak "uygarlık" şeklinde açıklamaktadırlar.⁴²

Malum, yapmacık olan hiçbir şey gerçeğinin tadını vermez. O yüzden bu ayeti yanlış anlayıp, mütevazı ve olgun desinler diye, yapmacık tavırlarla ve gösteriş yaparak hasta gibi yürümek asla Müslümanın ahlâkı değildir. Bu tür yürüyüş

⁴² Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümü, Kur'an Yolu: IV/148-149.

de doğru değildir. Müslümanlar izzetle ve onurla, sadece Allah'a boyun eğen müminin şerefiyle yürürler. Peygamberimiz (s.a.) yürüdüğü zaman sanki yüksek bir yerden iniyormuş gibi yürüyordu. Sanki yeryüzü onun için dürüliyordu. Öyle hasta gibi cansız mecalsiz yürümezdi. Zaten böyle bir yürüyüş tarzını selefi salihin mekruh görmüşlerdi.

Bir rivayete göre Hz. Ömer (r.a.) yavaş yavaş yürüyen bir genç görmüş:

- Neyin var? Hasta mısın? diye sormuş, genç:

- Hayır, ey müminlerin emiri deyince, Hz. Ömer o gence elindeki kırbacı göstererek ona kuvvetle yürümesini emretmiştir.

Buradaki "hevn" kelimesinden murad sükûnet ve ağırbaşlılıktır. Bu başka bir şeydir, uyuşukluk ve miskinlik başka bir şeydir.

Rasulullah (s.a.) Buharî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet ettikleri hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Namaza gelirken koşarak gelmeyin. Namaza sekînetle, vakarla gelin, eriştiğinizi kılın. Erişemediğinizi tamamlayın."

Rivayet edilmiştir ki Hz. Ömer (r.a.) yürürken böbürlenmiş bir genç gördü. Ona:

- Böbürlenerek yürüyüş, Allah yolunda, yani cihad meydanında hariç mekruh görülen bir yürüme şeklidir. Allah bazı kimseleri medhederek şöyle buyurdu:

"Rahmanın (has) kulları yeryüzünde tevazu ile yürürler." Sen de yürüyüşünde itidal yolunu tut, dedi. Yürüyüş çok önemlidir. Bu yüzden hakkında ayetler gelmiştir. Bir kısmını az sonra göreceğiz inşallah.

Furkan 64-66. âyetlerin işaretine göre, belirtilen uygarlık ahlâkının temelinde öncelikle müslümanların, huzurunda durup ibadet ettikleri, secdeye kapandıkları Allah'a olan İnanç ve saygılarıyla âhîret kaygıları bulunmaktadır. Fakat burada da çok ince bir gönül, bir tevazu ve mahviyet anlayışları vardır. Çünkü onlar gündüz öyle güzel, gece de öyle güzel bir mü'min oldukları halde asla bundan kibir ve kendini beğenmişliğe düşmez, cenneti garanti görmez, kendilerini tehlikede görerek Allah Teâlâ'ya yalvarır, cehennemden ona sığınır. Artık bu da mahviyetin son noktası değil midir?

İşte tevazu ve mahviyetin insanı yücelttiği nokta burasıdır: Allah Teâlâ'nın razı olup sevdiği ve övdüğü bir kul olmak.

4-İsra 17/37-38:

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ
طُولاً(37) كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا(38)

Meali:

“Hem kibirli kibirli yürüme! Zira ne kadar kibirlenirsen kibirlen, ne yeri yarabilirsin, ne de dağların boyuna erişebilirsin. Böylesi davranışların hepsi kötü olup, Rabbinin nazarında hoş görülmeven şeylerdir.”

Tefsiri:

Az önce Furkan suresindeki ayette “Rahman’ın kulları” olan mütevası, alçak gönüllü insanların nasıl yürüdüğünü görmüştük. Burada ise tam tersi, nasıl yürümeyeceklerini görüyoruz. Yürümek bu kadar önemli mi ki, Kur2an bunun üstünde duruyor denebilir. Aslında önemli olan tevazuun güzelliğini, tekebbürün, büyüklenmenin kötülüğünü ve çirkinliğini anlatmaktır. O yüzden Rabbimiz insanın en fazla görüntüsünü veren yürüyüşünü bize ısrarla anlatıyor ve diyor ki, yeryüzünde, gururlu ve kibirli kimselerin yürüyüşü gibi yürüme.

Neden mi?

Ey insan! Şüphesiz sen zayıf ve güçsüz bir varlıksın. Kibirlenmek sana yakışmaz. Sen, yeryüzünde nasıl kibirlenebilirsin? Nedir o ayaklarını ser sert yere vuruyorsun? Halbuki sen bu vuruşla yeri yaramazsın! Nedir o ağzını kaldırmış, boynunu havaya dikmişsin? Ne kadar da uzatsan, dağların boyuna ulaşamazsın! Yer senden sağlam, dağ senden büyük, neyine büyüklük taslıyorsun? Nasıl böbürleniyorsun? Sen, aciz, zayıf, muhtaç bir varlıksın. Haddini bil, mütevası ve alçak gönüllü ol, kendine güldürme! Allah’ın yasaklamış olduğu kibirden, ucubdan, yani kendini beğenmişlikten sakın. Bunlar Allah Teâlâ’nın katında çok çirkin ve haram işlerdendir.

Maalesef insan, kalbinde kul olduğunu bildiren imandan mahrum olduğu zaman elindeki serveti, iktidarı, kuvveti, soyu veya güzelliğiyle, hatta ilmiyle övünme ve böbürlenme hissine kapılır. Eğer elindeki tüm nimetlerin Allah tarafından kendisine verildiğini, Allah’ın gücü karşısında çok zayıf olduğunu hatırlayıp anlayacak olsa büyüklük taslaması söner, böbürlenmesi iner. Yeryüzünde şaşkın ve şımarmış bir şekilde

değil, mütevazı, alçak gönüllü ve olgun bir şekilde yürümeye, gezip dolaşmaya başlar. Bu hali alay konusu olmasına sebeptir: "Sen ne yeri delebilsin, ne de dağlar kadar yükselebilsin." Azar içinde ince ayar bir alay...

Öyle ya, insan bedeni itibariyle çok zayıf, çok cılızdır. Allah'ın yaratmış olduğu büyük kütlelere ulaşamaz. O ancak Allah'ın kuvvetiyle güçlüdür. Allah'ın ona verdiği üstünlük sıfatıyla üstündür. Allah'ın kendisine üflediği soluk ile onurludur. İnsan ancak bu ruh vasıtasıyla Allah'la iletişim kurabilir. O'nun gözetimi altında olduğunu hissedebilir ve ancak bu şekilde O'nu unutmayabilir.

Kur'an'ın kendisine çağırması olduğu alçak gönüllülük ve olgunluğu kazanma ve kibir ile böbürlenmeden kaçınma ahlâkı, insanın Allah'a karşı ve insanlara karşı edebini takınması ile gerçekleşecektir. Bu hem rûhî, hem de ictimâî bir edeptir. Ancak kalbi katı ve dar, işleri basit, içleri kof olan insanlar, bu edebi bırakıp böbürlenmeye ve kendini beğenmeye saplanabilirler. Böyle kimseleri, şımardığı ve nimetini inkâr ettiği için Allah sevmez. Hindi gibi kabardığı ve kubardığı, başkalarına üstünlük tasladığı için insanlar da sevmez. Ne kimse kendisini sever, ne kendisi kimseyi sever. Bütün ilişkileri yapmacık bir nezakete dayalıdır. Bu da menfaatleri devam ettiği sürece geçerlidir. Bu iklimde ne insan saygınlığından söz edilebilir, ne de mutluluktan. Yaşamak bu mudur? Hayatın da, insanın da gerçek değeri ancak İslâm ile anlaşılır ve yaşanır.

Bir hadiste buyuruluyor ki:

"Kim Allah için alçak gönüllülük yaparsa, Allah onu yükseltir. O kendi içinde basit bir insandır. Fakat insanların katında büyük bir insandır. Kim de büyüklük taslarsa, Allah

onu alçaltır, O kendi içinde büyüktür. Fakat insanların katında basit birisidir. Hatta o bu haliyle insanlara göre köpekten ve domuzdan daha adi bir yaratıktır.”

İslâm inancına göre gerçek anlamda büyüklük Allah’a mahsustur (el-Câsiye 45/37). Ulu ve büyük olan yalnız O’dur (el-Hac 22/62; Lokmân 31/30; Sebe’ 34/23). Şu halde insanın kendinde büyüklük görmesi her şeyden önce Allah’a karşı saygısızlıktır.

Bu yüzden pek çok âyette büyüklük taslayanlar ağır biçimde eleştirilmiş, İblîs’in Allah katından kovuluşunun asıl sebebinin kibre kapılarak başkaldırması olduğu bildirilmiştir (el-Bakara 2/34; Sâd 38/74). Zira Allah kibirli davrananları sevmez (en-Nahl 16/23). “Allah, kurumlu, böbürlenmiş insanları sevmez” (Nisa: 98/37).

Allah rab’dır, insan kuldür. Kulun görevi rabbinin karşısında tevazu göstermesidir. Nitekim ibadet ve ubûdiyyette “tevazu göstermek” mânası da vardır (Müfredâtü’l-Şur’ân, “abd” md.); ayrıca “İslâm” kelimesinin zengin içeriğinde teslimiyet ve tevazu kavramı da bulunur.

5- Lokman 31/18-19:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (18) وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (19).

Meali:

"Küçümseyerek insanlardan yüzçevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünen

kimseleri asla sevmez. Yürüyüşünde tabî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.”

Tefsiri:

Bu iki ayet de yukarıda gördüklerimizi kısaca özetliyor. İlk ayette gururlu, kibirli, kendini beğenmiş birisinin böbürlenerek yürüyüşü reddediliyor ve tevazu ile alçak gönüllü olmaya davet ediliyor. Kendini beğenmiş, gururlu, kibirli insanların başkalarından yüzçevirme gibi bir yanlışa düşecekleri, bununda sosyal hayatta olumsuz etkileri olacağı hatırlatılıyor. Yani yanlış davranış anlatılıyor. Kibirlenerek yürümek ve kendini beğenerek Allah'ın kullarını küçümsemek, onlara yüzünü dönmeye tenezzül etmeden yarım ağızla konuşmak, gerçekten hem çok çirkindir, hem de insan ilişkilerini bozar atar. Kalplere kin ve nefret salar. Sosyal barışın ve sonunda mutluluğun katilidir. Belki bir çok insan, konuşma tarzının ve üslubunun bu kadar önemli olduğunun farkında değildir. İşte Kur'an insanları böyle eğitir. Bu ayetler bir iletişimcinin kaleminden yorumlanırsa, kim bilir ne harika ve faydalı bilgiler sunabilir.

Bilakis insan, alçak gönüllü, samimi, sakın, yumuşak ve gülyüzlü olmalıdır. Atalarımız, “laf göze verilir” denmiştir. Bu aynı zamanda konuşmanın muhataptaki etkisini sağlıklı ölçebilmek için de geçerlidir. Sözü ona göre uzatıp kısaltabilir, iknaya gerek duyar veya duymayabiliriz. Her neyse, Müslim'in Ebu Zerr el-Gıfarî'den rivayet ettiği hadis-i nebeviyi hiç unutmayalım:

"İyilikten hiçbir şeyi sakın küçümseme. İsterse din kardeşini güler bir yüzle karşılamak olsun. Elbiseni

uzatmaktan da sakın. Zira bu kibirdendir. Kibirlenmeyi ise Allah sevmez."

İkinci ayette de ahlâkın güzel, işin iyi ve doğru olanı bildiriliyor; yürüyüşünde dengeli, tabii olma, sesi muhatabın duyacağı kadar ayarlama, yumuşak ve mütevazı olmasına dikkat etme ve gönül alıcı olmaya davet ediliyor. Yürürken, orta yürüyüşle yürüme, hızlı gitmekle yavaş gitmek arasında orta bir yol tutma, sesini alçaltıp gereksiz yere yüksek sesle konuşmama emir ve tavsiye ediliyor. Çünkü yüksek sesle konuşma rahatsız edicidir, çirkindir, akıllı kişinin yapacağı bir iş değildir. Üstelik bu, bir cihetten eşeğe benzemek olur.

Yüksek sesin hem gürültü kirliliğine sebep olarak sağlıksızlığına, hem de insana yakışmayacağına dikkat çekiliyor. Üstelik böylece hem notasız ve ahenksiz bir ses olan eşek anırmasına benzetilerek yüksek sesli konuşmaların çirkinliği sergilenip ondan nefret ettiriliyor, hem insanlara ses terbiyesi, konuşma tonu ve telaffuzla beraber ahenkli ve vurgulu konuşmalar üstü örtülü teşvik ediliyor. Gerçekten ses bir kimliktir ve insanın konuşması onun bilgisinin, görgüsünün, kültürünün seviyesinin şahididir. Böyle güzel bir konuşma muhatabında sevgi ve saygı uyandırır, üstünde olumlu izler bırakır.

6- Hicr 15/88:

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِصْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

Meali:

“Kâfirlerden bir kısmını faydalandırdığımız şeylerde sakın gözün kalmasın. Onlara karşı mahzun olma ve mü'minlere (şefkat) kanadını indir.”

Tefsiri:

Hız. Peygamber Efendimize ve İslâm'a karşı cephe alıp düşmanlık edenler arasında, müreffeh bir hayat yaşayan Mekkeli şımarık zengin kişiler ve aileler de yer alıyordu. Zatenonların hakikati gördükleri halde iman etmeme sebeplerinden birisi de bu servetleri idi. Çünkü onlar, bir yandan zenginliğin faziletli insanlara verildiği, insanı üstün kıldığı anlayışında idiler, öte yandan da İslâm gelir de kurulu düzenleri bozulursa, bu servetlerini kaybedecekleri korkusundaydılar.

Müslümanlar ise büyük ölçüde yoksul ve mazlum kişilerden oluşuyordu. İşte Allah Teâlâ, Resulünden ve onun şahsında ümmetinden, inkarcı kişi ve grupların elinde bulunan ve onlar için görünüşte zenginlik, fakat hakikatte bir imtihan vesilesi (fitne) olan dünya malına imrenmekten sakınmalarını istemektedir. Çünkü insan tabiatında böyle bir imrenme vardır. Karun kıssasında bu açıkça ifade edilmektedir.

Bu buyruk, İslâm'ın sırf ekonomik dengesizlikten, gelir farkları arasındaki uçurumdan kaynaklanan toplumsal bir başkaldın olmadığını göstermesi bakımından anlamlıdır. İslâm, kıskançlıktan kaynaklanan bir duygusal tepki hareketi değildir. Neden serviette üstünlük aranmalıdır ki? Üstünlük takva ileldir.⁴³bunu sağlayan da İslâm'dır.

Allah Teâlâ Kur'an'ı vermekle Resulünü en büyük nimete mazhar kılmış, peygamberlikle şereflendirmiştir; onunla birlikte müminlere de nihaî zaferin ve ebedî kurtuluşun yolunu açmıştır. Böylece Allah'ın, Peygamber'ine

⁴³ Hucurat, 13.

ve müminlere lütfettiği bu kalıcı nimetler dikkate alındığında inkarcıların elindeki bütün maddî imkânlar önem ve değerini kaybeder. Bu durum karşısında inkarcıların bu tür nimetlerden daha fazla yararlanmalarındanveyahut iman etmemelerinden, mallarıyla yoksullara ve dine hizmet etmemelerinden dolayı üzülmemek gerekir.

Bir peygamber için asıl önemli olan ve kendilerine değer verilmesi gerekenler, ona inanıp bağlanmış olan müminler topluluğudur. Bu nedenle Allah Teâlâ Hz, Peygamber'e, ümmetine karşı alçak gönüllü olması, yumuşak davranması, yakınlık göstermesi, onları incitecek katı ve kaba söz ve hareketlerden sakınması hususunda öğütlerde bulunmaktadır.

Kuşkusuz, buradaki buyruklardan Resûlullah'ın ümmetine karşı yanlış hareket ettiği, kibirli davrandığı ve bu yüzden uyarıldığı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Her şeyden önce iman ve ibadette olduğu gibi ahlâk konularında da bir eğitim rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm'in bu ve benzerî âyetleriyle aynı zamanda bir ahlâk örneği ve önderi olması sıfatıyla Peygamber efendimizin şahsında onun yolundan giden müminler eğitilmekte, en güzel ahlâka özendirilmektedir.⁴⁴

Bu ayetin bir benzeri Şuara suresi 215. Ayette şöyle geçmektedir:

“Mü'minlerden sana uyanlara kanatlarını indir.”

7- Hac 22/34-35:

⁴⁴ Bkz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, Kur'an Yolu:III/330-331.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَرِيَّةٍ الْأَنْعَامِ فَالْيَهُكُمُ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا
وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمُ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾

Meali:

“Her ümmet için, Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık. İşte sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. Şu hâlde yalnız O’na teslim olun. İhlâslı, samimi ve alçak gönüllüleri müjdele! Onlar, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, başlarına gelen musibetlere sabreden, namazı dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayan kimselerdir.”

Tefsiri:

Burada bizim konumuzla ilgili kelime, âyette geçen "muhibtîn"⁴⁵ kelimesidir. Bu kelimeye "ihlâslı, samimi, Allah'ın buyruklarına içtenlikle teslimiyet gösteren kimseler, gönlü Allah'a yönelmekle huzur bulanlar, İçtenlikle tövbe edenler, alçak gönüllü kimseler, haksızlık etmeyen ve haksızlığa uğradığında da özverili davrananlar" gibi mânalar da verilmiştir. Bunlar için “müjdele” emri gelmiştir. Önündeki ayet ise zaten bir nevi bu müjdeyi hak eden “muhibtîn” kelimesinin açılımıdır:

“Onlar, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, başlarına gelen musibetlere sabreden, namazı dosdoğru kılan ve

⁴⁵ Bu kavram için kitabımızın başında tarifleri yaparken “Benzer Kavramlar” başlığı altında bilgi vermiştik, bakılabilir.

kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayan kimselerdir.”

Öyleyse “muhbitîn”, Allah karşısında güç ve bilgi iddiasında bulunmayan, varlık iddiasında, benlik iddiasında bulunmayan, küçülen, tevazu gösteren, varlıklarını Allah’a kulluğa adayan, iradelerini Allah’a teslim ederek O’nun seçimini kendileri için seçim kabul eden, tüm hayatlarını Allah için yaşayan kimselerdir.

Bunlar kimlerdir ve özelliklere sahiptirler?

Onu da takip eden ayet açıklıyor:

Onlar, Allah anıldığı zaman kalpleri tir tir titreyenlerdir. Allah’ın zikriyle kalpleri ürperir. Yâni yanlarında Allah zikredildikçe, kendileri de Allah hatırladıkça, Allah’ın âyetleriyle karşı karşıya geldikçe, Allah’ın âyetleri okundukça, belki de kainat kitabın âyetlerine de muttali oldukça o mü’minlerin kalpleri ürperir. Allah’ın büyüklüğü karşısında titrerler, çoşarlar, taşarlar, kabına sığmaz hale gelirler. Allah’ın okunan Kur’an-ı Kerîm veya görülen, duyulan, sezilen, keşfedilen âyetleriyle denizler gibi yer yer çoşar, zaman zaman da sükunete ererler. Fakat her halükarda Rablerine karşı sevgi ve saygıyla dolup taşarlar.

Sonra yine onlar, kendilerine isabet edene, Allah tarafından gönderilenlere, başlarına gelenlere, imtihan sorularına sabrederler. Allah’ın takdirine asla isyan etmezler, karşı gelmezler, Allah’a küsmezler, Allah’a kulluktan uzaklaşmazlar, her şeye rağmen müslüman kalmaya çalışırlar. Başlarına gelen varlık, yokluk, hastalık, sıkıntı, keder, savaş, yaralanma, ölüm ne olursa olsun, asla onları Rablerine kulluktan alıkoymaz.

Namazlarını ikâme ederler, namazlarını ayağa kaldırırlar. Namazı hayatlarına hakim kılarlar, hayata özdeş bir namaz, namaza özdeş bir hayat yaşarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler. Kendi evlerine götürdüklerinden müslüman kardeşlerinin evine de götürürler. Mallarını, imkânlarını, bilgilerini kardeşleriyle paylaşmanın kavgasını verirler. Kestikleri kurbanlarından müslüman kardeşlerine ikram ederler.

Açıkça görülüyor ki tevazu ve alçak gönüllü olma huyu, insanlar için Allah Teâlâ'nın rızasını kazanma ve müjdeyi hak etme halidir. Bu da onu “seyyidu’l ahlâk” yapar.

8- Ahzab 35:

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَائِمِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

Meali:

“Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

Tefsiri:

Ayette geçen bütün vasıflar, daha önce de “muhibtin” olarak vasıflanan Müslümanların örnek ahlâk ve davranışlarını gösterir. Ancak biz burada özellikle “Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar,” diye çevrilen “hâşîm” ve “hâşîât” kelimeleri üzerinde duracağız. Aslında biz kitabımızın başında tevazuun tarifini yaparken “Benzer Kavramlar” başlığı altında “huşu” hakkında geniş bilgi vermiştik, oraya bakılabilir. Burada sadece şunu hatırlatalım:

Huşu, sakin ve saygılı duruş, derin bir hürmet hissi ile boyun eğerek Allah Teâlâ’nın huzurunda el pençe divan durmaktır. Bir anlamda tevazu demektir. Tevazu ise, dinin emirlerine itaat etmek, Allah’ın huzurunda boynu bükük durmak, ona teslim olmak, kullarına karşı saygılı ve alçak gönüllü olmak, hakkın heybetini gönülde hissetmektir.

Huşunun aslı kalpte, tezahürü bedende olur. Kalp Allah'a boyun eğerse, azarlar da boyun eğer. Bütün ibadetlerde kuşu istenen önemli bir özelliktir ama namaz kılarken huşu özellikle zikredilmiştir. Dünyada kibirlenip Allah'a boyun eğmeyen, ilahi emir ve yasakları uymayan, Allah ve Peygambere başkaldıran kafirlerin, suçluluğun göstergesi olarak ahirette zilletten boyunlarını ve gözlerini öne eğeyecekleri ve seslerini kısacakarı, yine “huşu” kavramı ile ifade edilmiştir.⁴⁶

9- Kalem 68/10-16:

وَلَا تُطِغْ كُلَّ جَلَدٍ مَّوِينٍ ﴿١٠﴾
هَمَّازٍ مَّشْتَاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾

⁴⁶ Bkz. Kamer suresi 78; Kalem Suresi 43; Maarif Suresi 44; Taha Suresi 108; Şura Suresi 43 ayetler.

مَتَاعِ الْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَتَمِّمَ ﴿١٢﴾
 عُنْتَلٍ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾
 أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾
 إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾
 سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرُطُومِ ﴿١٦﴾

Meali:

“Şunların hiçbirine itaat etme: Yemin edip duran aşâğılık. Herkesi kınayan, söz götürüp getiren. Hayra engel olan, saldırgan, günahkar. Kaba, sonra da soysuz, alçak. Mal ve oğullar sahibi olmuş diye (yolunu şaşırması) Kendisine ayetlerimiz okunduğu zaman: "Eskilerin masalları" dedi. Biz yakında onun burnuna damga vuracağız.”

Tefsiri:

Müşriklerin ileri gelenleri hakkında inen bu âyetler, onların genel karakterlerinin güzel bir özetidir, "Ne idüğü belirsiz" diye çevirdiğimiz 13. âyetteki "zenîm" kelimesine müfessirler "bir toplumdaki olmadığı halde onlara yamanmış olan, babası bilinmeyen, kötülüğü ile tanınan, lüzumsuz kimse, faydasız şey" anlamlarını vermişlerdir.

“Zenîm” kelimesinin burada özellikle günah işlemekten, haksızlık yapmaktan, zarar vermekten utanıp çekinmeyecek kadar tabiatı bozulmuş, insanlığını kaybetmiş, bu anlamda soysuzlaşmış kişiyi ifade ettiği söylenebilir. Bu âyetlerde Hz. Peygamber ve ona iman edenler uyanılarak anılan kötü niteliklerin tümünü veya bir kısmını taşıyan kimseye mal ve oğulları var diye yani zengin ve güçlü olduğu için boyun eğmemeleri istenmektedir.

"Yakında onun alınına (cehennemlik) damgasını vuracağız" diye çevirdiğimiz 16. âyet mecazî bir anlatım olup, güç ve zenginliğinden dolayı şımararak Allah, peygamber ve kitap tanımayan kimseyi Yüce Allah'ın zelil ve perişan edeceğini, kibir ve gururunu kıracağım ifade eder.⁴⁷

10- Fussilet 34-35:

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي
بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا
يُلْقَاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

Meali:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü, en güzel tavırla sav. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sımsıcak bir dost gibi oluvermiştir. Böyle bir tavra, sabredenlerden başkası ulaştırılmaz. Böyle bir tavra, büyük nasip sahibinden başkası ulaştırılmaz."⁴⁸

"Bir kötülüğün cezası, tıpkısı bir kötülüktür. Fakat affedip barışmayı esas alanın ücretini bizzat Allah verir. O, zalimleri hiç sevmez."⁴⁹

⁴⁷ Bkz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrırcı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, Kur'an Yolu :V/356.

⁴⁸ Fussilet, 41/34-35.

⁴⁹ Şura Suresi, 42/40.

“Bir hayrı açıklar yahut gizlerseniz, bir kötülüğü affederseniz, Allah da çok affedicidir, her şeye güç yetirendir.”⁵⁰

“Kötülüğü en güzel olanla uzaklaştır; biz onların nitelendirdiği şeyleri en iyi bileniz”⁵¹

“Sabretmelerinden dolayı onlara ödülleri iki kat verilecektir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan bağıştta bulunurlar.”⁵²

“Eğer ceza ile karşılık verecekseniz, ancak size yapılan kötülüğün türü ve miktarı ile karşılık verin. Eğer sabrederseniz, elbette ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”⁵³

Tefsiri:

Şu ahlâk güzelliğine, kalp genişliğine, sabır ve katlanmaya bakar mısınız? “İyilikle kötülük bir olmaz.” Bu ne harika bir davranış! Ne muhteşem bir sonuç alışı! Bu da ancak kâmil bir iman, güzel bir ahlâk, mütevazı ve arı duru bir kalp ile gerçekleşir. Nitekim bu ayetlerin ilk muhatabı Rasûlullâh (s.a.v) hayatı boyunca bu ilkeler üzerindeydi. O canına ve dinine kasteden Mekke müşriklerine fetih sonrası ne yapmıştı, hatırlarsınız değil mi? Ya Taif’lilere? Nasıl bir af ve merhamettir bu? Düşmanlarını iyilikle dize getiriştir bu! Bunu ancak, “Pehlivan dediğın, güreşte rakibini yenen kimse

⁵⁰ Nisa Suresi, 5/149.

⁵¹ Müminun Suresi, 23/96

⁵² Kasas Suresi, 28/54.

⁵³ Nahl Suresi, 16/126.

değildir. Asıl pehlivan, kızdığı zaman öfkesini yenen kişidir.” diyen yiğit (sav) yapabilir.⁵⁴

İşte Yusuf peygamberimiz. Kardeşlerine nasıl iyilikler yaptı ve utandırdı onları. Aslında kendisi utandırmadı, onlar yaptıklarına kendileri utandılar.

Bu ayetlerin verdiği ders ne kadar büyüktür! Düşmanı ve belâsını gidermenin en kolay ve kestirme ve kesin çâresi, bırakın zulmetmeyi, karşılık vermek bile değildir. Onun yegane çâresi; affetmek, bağışlamak ve ikram edebilmektir.

Ama bu nasıl yapılabilecek?

Asıl bunu öğrenmek ve uygulamak gerek.

Hayatta şer, kötülük ve haramlar, tıpkı ona sürükleyen nefis ve şeytan gibi zayıftırlar, galip göründükleri durumlarda bile. Zira mahiyeti böyledir. İman ve takva karşısında

⁵⁴ Buhârî, Edeb, 76.

Burada şu hadisleri hatırlamak yerinde olacaktır:

“Hiçbiriniz; «Ben insanlarla beraberim, eğer insanlar iyilik yaparlarsa ben de iyilik yaparım, kötü davranırlarsa ben de kötü davranırım.» diyen şahsiyetsiz kimselerden olmasın! Aksine insanlar iyilik yaparlarsa iyilik yapmak, kötü davranırlarsa haksızlık etmemek için nefsinizi terbiye edin.” (Tirmizî, Birr, 63)

“Seninle ilgisini kesenden sen ilgini kesme! Sana vermeyene sen ver! Sana kötülük edeni bağışla!” (Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned, IV, 148, 158)

“Nerede olursan ol, Allah’tan sakın. Kötülüğe karşı iyilik yap ki, kötülüğün kökünü kesesin. İnsanlara karşı da güzel ahlâk ile muâmele et!” (İ. Canan, Kütüb-i Sitte, c.5, s.304)

“Cennet bahçelerine bakan köşkler gördüm ve Cebrâîl’e (aleyhisselâm):

«–Bunlar kimin içindir?» diye sordum. O da:

«–Her türlü kin, nefret ve öfkeyi bastırıp içine gömenlere ve insanların kusurlarını hoş görüp bağışlayanlardır.» dedi.” (Ali el-Müttakî, Kenzu’l Ummal, no: 7016.)

çökmeye mahkûmdur. Hayır ve dürüstlük ise gönüller fetheden bir kuvvettir. İyilik ve kötülük açık bir tarzda karşı karşıya geldiklerinde iyiliği takdir, kötülükten nefret etmeyen az insan bulunur. Şu halde "İyilik kötülük bir olmaz." Kötü davranışı affetme bir iyiliktir. Böyle yapmakla karşıdakinin gönlü fethedilir. Bunun pek az istisnası olabilir. Malum, istisnalar kaideyi bozmazlar. Atalar, "nadir, yok hükmündedir" demişlerdir. Velakin bu, öyle kolay bir iş değildir. Ama kötülüğe karşı iyilik hasleti, ancak sabredenlerin kârıdır, faziletten yana nasibi bol olanların kârıdır. Bunun da en büyük yardımcısı, tevazuyu adet edinmek, alçak gönüllü olmayı başarmaktır.

Peygamberlerin ve evliyâullâh'ın örnek ahlâkı içindeki en mühim faziletlerden biri; gururlu, kibirli, kendini beğenmiş birisi olmaktan kurtulup tevazu ve mahviyeti başarmaktır. O sayede Allâh'ın kullarından gördükleri ezâ ve cefâları, yine Allâh için affedip, mâruz kaldıkları kötülöklere iyilikle mukâbele edebilmeleridir. Böylece Allâh'ın kullarını, şefkat ve merhamet ile gönöl saraylarına alıp, onların vîrâneye dönmüş gönüllerini ihyâ edebilmeleridir. Bu ahlâk, aynı zamanda güzel bir son nefes müjdesidir. Âyet-i kerîmede buyrulur:

"Yine onlar, Rablerinin rızâsını dileyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötölöğü iyilikle bertarâf eden kimselerdir. İşte onlar var ya, dünyâ yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır."⁵⁵

⁵⁵ Râ'd, 13/22.

İman ve ahlâk. Allah Teâlâ'nın rızasına talip oluş. Kalbin şefkat ve merhametle atışı. Tevazu ve ihsan duygusu. Bir mü'minin kişiliğinin temel taşları. İşte dünyada ve ahirette mutluluğun anahtarları.

“Şüphesiz ki insanların bazı kötülüklerini hukukî yaptırımlarla önlemek mümkündür; ancak hiçbir toplumu sadece bu yaptırımlarla uzun süre ayakta tutmanın, hele bu yolla insanlar arasında dostluk ve kaynaşma sağlamanın, kalıcı toplumsal ilişkiler kurmanın mümkün olmadığı hemen bütün siyaset ve hukuk felsefecileri tarafından kabul edilmektedir. Özellikle bireysel özgürlüklerin öne çıkarıldığı yönetimlerde bu özgürlüklerin anarşiye dönüşmemesi için hakkına razı olmak, bağışlamak, yardımlaşmak, sıkıntıları paylaşmak vb. feragat örneği davranışların geliştirilmesine, bunun için de insanların bu yönde eğitilmelerine büyük ihtiyaç vardır. Bu yapıcı davranışların en ileri derecesi, kişinin kendisine yapılan bir kötülüğü cezalandırması mümkün olduğu halde bunu yapmak yerine bağışlama yolunu seçmesi, hatta kötülüğü iyilikle karşılama yüceliğini gösterebilmesidir. İslâm ahlâkında bu erdemın adı “hilim”, yani karşılık vermeye gücü yettiği halde suçluyu bağışlamaktır. Nitekim İbn Atıyye âyetteki kötülüğe iyilikle karşılık vermeyi öğütleyen kısmın, "bütün ahlâk güzelliklerini ve hilim çeşitlerini" kapsadığını belirtir ve selâm verme, öfke duygusunu bastırma, alacak-verecek ilişkilerinde kolaylaştırıcı olma gibi güzel davranışları bu çerçevede değerlendirdikten sonra Abdullah b. Abbas'ın şu sözünü aktarır: "Mümin kişi bu erdemli işleri yaparsa Allah onu şeytanın etkilerinden korur, düşmanın dahi ona saygı duymasını sağlar" (V, 16).

Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in feragate dayalı ahlâkî tutumu ile siyasî ve sosyal başarıları arasında kesin bir ilişkinin bulunduğu görülür. Kur'ân-ı Kerîm'in affetme, kötülüğe iyilikle karşılık verme gibi öğütleri bireysel hakların ihlaliyle ilgili olup kamu haklarını kapsamadığı bizzat Hz. Peygamber'in uygulamalarından anlaşılmaktadır.^{56]} Daha sonraki müslüman devlet ve hukuk adamlarının görüş ve uygulamaları da bu yönde olmuştur.”⁵⁷

11- En'am 6/52:

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ (٥٢)

Meali:

“Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun.”

Tefsiri:

⁵⁶ meselâ bk. Buhârî, "Menâkıb", 32; "Hudûd", 10, 12; Müslim, "Hudûd", 8,9; "Fezâil", 77

⁵⁷ Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrırcı, Prof. Dr. İbrahim Kafî Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu: IV/610-612.

İslâm, ırkçılığı şiddetle yasaklamıştır. Halbuki İslâm'ın doğuşunda her yerde olduğu gibi Araplarda ve Kureyşlilerde çok çirkin, çok kaba bir ırkçılık vardı. Bırakın Arap olmayanları, Arab'ın fakirleriyle bile oturamayacak kadar gururlu kibirli insanlar vardı. Hatta Peygamberimizden (sas) sadece kendilerine ayrılmış özel meclisler kurmasını ve fakirleri, yabancıları kendileriyle konuşurken uzaklaştırmalarını istemişlerdi. Kur'an onların bu isteklerini kınamış ve Peygamberimizi faydalı olur ümidiyle öyle düşüncelere dalmaktan, böyle bir ırkçılığı uygulamaktan bu ve benzeri ayetlerle men etmişti.

Bu ayetlerin iniş sebebi olarak şu olay anlatılır:

“Rivayet ediliyor ki Kureyş'in ileri gelenlerinden birtakımları Hz. Peygamber'e uğramışlar, onun (sav) yanında Suheyb, Habbap, Bilâl, Ammâr, Selmân ve diğer fakir müslümanlar bulunuyormuş.

-Ey Muhammed, sen kavminden vazgeçtin de bunlara mı razı oldun? Biz bunların arkasından mı gideceğiz? Eğer bunları yanından kovarsan biz de senin meclisine gelir konuşuruz, belki de uyarız, demişler.

Resulullah (sav):

- "Ben müminleri kovmam"⁵⁸ buyurmuş.

-O halde biz geldiğimiz zaman bunları uzaklaştır, gittiğimiz zaman gelsin yanında otursunlar, demişler.

Hız. Ömer de:

-Ey Allah'ın Resülü istersen bir yap, bakalım ne olacak? demiş.

⁵⁸ Şuarâ, 26/114

Peygamberimiz de İslâm'ı yaymak gibi iyi bir niyetle bunu kabul etmiş. Sonra onlar ısrar etmişler ve bunun bir anlaşma olarak yazılmasını istemişler. Resulullah onu da kabul ederek yazılması için bir sayfa ile Hz. Ali'yi çağırtmış. O fakir gariban Müslümanlar da gözleri yaşlı olarak meclisten uzaklaşmışlar. İleride bir yerde manzarayı hüznle izlemeye başlamışlar. Tam anlaşmayı yazacak zaman işte bu âyet bu sebeple nazil olmuş.

Bunun üzerine Resulullah (sav) sayfayı atmış ve kardeşlerine kucak açmış. Hz. Ömer sözünden dolayı özür dilemiş.

Selman ve Habbab (radıyallahu anhümâ) demişlerdir ki, "Bu âyet bizler hakkında nazil oldu, Resulullah bizimle beraber oturur ve biz kendisine dizimiz mübarek dizine dokununcaya kadar yaklaşırdık ve istediği zaman yanımızdan kalkardı.

Sonra Kehf sûresinde "Nefsini, sabah akşam, rızasını istiyerek Rablerine yalvaranlarla beraber tut"² âyeti nazil oldu ve bundan dolayı biz kalkmadan, kalkmayı terk buyurdu ve dedi ki:

"Hamdolsun Allah'a ki, ümmetimden bir kavim ile beraber nefsimi sabrettirmemi bana emretmeden beni öldürmedi, hayat sizinle, ölüm sizinle".⁵⁹

Allah dilediğini zenginlikle, dilediğini yoksullukla sınır. İnsan, Allah'ın kendisi için uygun gördüğünü, takdir buyurduğunu gönül hoşluğuyla karşılayıp "Lütfün da hoş, kahrın da hoş!" diyerek O'na teslim olur ve şükrederse mutlu

² Kehf, 18/28

⁵⁹ Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, ilgili ayetin tefsiri

olur. Kim bilir belki yoksul olması hakkında hayırlıdır. Zengin olsa başına felâketler gelecektir. Her zengin mutlaka mutlu değildir. Zenginlik, Allah'ın, bir insanı çok sevdiğinin işareti olamaz. Tersine fakirler Allah'a daha çok bağlıdırlar. Genellikle kişi zenginleştikçe şımarır, azar, hattâ Allah'ı dahi tanımaz olur. İşte: Hayır, (Rabbinin bu kadar iyiliğine rağmen yine) insan azar; kendini zengin (kendine yeterli) gördüğü için" âyetleri insanın, zenginlik hissine kapılıp gurura düşmesinin, kendisini nasıl bir felâkete sürüklediğini betirtmektedir. Zenginlikle şımarıklığa düşecek kimseler için zenginlik felâkettir. Çünkü o kimsenin yoksullaşan ruhu ızdırap çekecektir. Asıl zenginlik gönül zenginliğidir. Dünyânın her hali insan için bir sınavdır.⁶⁰

12- Kehf, 18/28:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ
وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا
قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

Meali:

“Sabah akşam Rablerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.”

⁶⁰ Bkz. Süleyman Ateş, Kur’an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 20/339-340.

Tefsiri:

Kaba saba cahil insanlar, ham ruhlular, üstünlük ve şerefin bedende, soy sopta, maddi servette değil, imanda, ahlâkta, ilimde, gönülde, yani manevi değerler ve zenginliklerde olduğunu nerden bilecekler!

Nerden bilecekler insanda renklerin, dillerin, soyların, boyların ayrı ayrı olması,⁶¹ Allah (azze ve celle)'ın varlığının, birliğinin, ilminin, gücünün, kudretinin bir delilidir. Soysuzluk kötülenmiştir.⁶² Ama, ırk üstünlüğüne inanarak ırkçılık yapmak,³ soy soplâ öğrenmek, şiddetle yasaklanmıştır.⁴

Kur'an'a kulak vermeyen kalbi kilitliler, Kur'an'ı tefekkür ve tedebbür etmeyen gözleri kör, kulakları sağır lanetliler,⁵ Allah (azze ve celle)'ın isteklerini nerden bilecekler?

Resulullah (sallallahu aleyhi vesellem) de ırkçılığı şiddetle reddetmiş, hatta lanetlemiştir:

“Allah (azze ve celle) katında en şerefliniz, takvada en ileri olanınızdır. Arabın aceme (arap olmayana) bir üstünlüğü yoktur. Acemin de Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Siyah derili olanın beyaz derili olana, beyazın da siyah üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir.”⁶

⁶¹ Rum, 22; Fatır, 27-28; Furkan 4; Hucurat, 13

⁶² Kalem, 13

³ Hucurat, 13

⁴ Tekasür, 1-7

⁵ Muhammed, 23-24

⁶ Rudanî, Cemu'l Fevaid, 2/160 (3634)

“İrkçılık davasına kalkan, onu yaymaya çalışan, bu dava yolunda mücadeleye girişen, bizden değildir.”⁷

“Kim cahiliye davasında (kavmiyetçilik, ırkçılık) bulunursa, cehenneme iki dizi üzerine çökmüş demektir.”

Dediler ki: “Ey Allah’ın Resulü, namaz kılsa, oruç tutsa da mı?” “Evet: Namaz kılsa da, oruç tutsa da!”⁶³

Yasak olan, kavmini sevmek değildir. Peygamberimiz: “Kişi kavmini sever”⁶⁴ demekle, kavim ve kabile sevgisinin fitraten insan tabiatındaki yerine işaret etmişlerdir. Sıla-i rahim denilen akraba ilişkilerinin önemine ne kadar dikkat çekmiştir. Resulullah (sav) nesepleri öğrenmemizi ve korumamızı, ne kadar istemiştir. Buna aykırı olan zina ve benzeri çirkinlikler ne kadar da yasaklanmıştır...

Hz. Peygamber (sav) efendimizin en çok kötilediği, hatta lanetlediği ve yasakladığı, ırkçılıktır. Yani zulme, adaletsizliğe alet edilen asabiyet ve tarafgirliktir. İslâm inananları kardeş kılmıştır. Ve kardeşler arasına bir hak hukuk koymuş, gözetilmesini, bozulursa da düzeltilmesini istemiştir.⁶⁵ Arap acem bütün müminler kardeş iken birisi kalkar da, haksız olarak ırkını, aşiretini savunur, haksızlıkta kavmine yardım ederse, ırkçılık yapmıştır.⁶⁶

İslâm, getirdiği evrensel kardeşlik ilkesi ile Cahiliyye döneminde şiddetle hüküm süren ırkçılık adetini ezip yok etti. Kendilerini soylu ve üstün gören Mekke aristokratlarının zulüm ve baskılarına rağmen İslâm, Romalı Süheyb, Habeşli

⁷ Ebu Davud, Edep, 121, (5121)

⁶³ Hakim, Müstedrek, 4/298

⁶⁴ Hakim, age. 3/131

⁶⁵ Hucurat, 7-10

⁶⁶ Ebu Davud, Edep, 121. (5117-5120)

Bilal ve İrânlı Selman gibi aşağılanan insanlar ile kardeş yaptı ve bunu kabullendirdi. Bu elbette kolay olmadı. Olağanüstü çabalarıyla başarıya ulaşarak evrensel bir toplum oluşturdu. Ama nihayet bu bir iman ve takva işiydi, gönül işiydi. Onun ışığından uzaklaşınca ilk ortaya çıkan haram, herhalde ilkel ırkçılık oldu. Toplum cahilleştikçe ilk hortlayan haram, evet, maalesef ırkçılık ve kavmiyetçilik oldu. Emevilerin yaslandığı bu pis duygu, nihayet kendilerinin de başını yedi...

Nefislerine, mevki ve zenginliklerine mağrur olarak diğerlerinin ve özellikle düşkün fakir ve zayıflar kısmını hakir görenleri, bir gün gelir Allah onlarla sınar, kendilerine vermediğini onlara verir, karşılına çıkarır, gururlarını kırar. O zaman onlar o nimetlerin esas bir ilâhî ihсандan ibaret olduğunu, Allah Teâlâ'nın dilediğine dilediğini vermekte olduğunu anlayarak kulluk acizliklerini idrak eder ve Hakk'a nefislerini teslim edip tevbekâr olurlarsa, bu imtihanda kazanmış olurlar. Fakat kibir ve gururlarını yenecek yerde büsbütün azıtır ve “servetlerimiz, asaletlerimiz, zekalarımız, ilimlerimiz, sosyâl mevkilerimiz ile bizler dururken Allah böyle düşkün, züğürt, bayağı kimseleri mi bizim önümüze düşürecek veya karşımıza çıkaracak? Böyle şey olmaz” diye fazilet ehlinin faziletini inkâr etmeye ve Allah'ın takdirine karışmaya kalkıştılar mı, bu artık onların imtihanda kaybettikleri, zamanın değişmesinin en derin uçurumlarına yuvarlanmaya başladıkları gündür.

Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Uyeyne b. Hısn ve arkadaşları hakkında inmiştir. Uyeyne, Rasulullah (s.a.v.)'m yanında Selmân-ı Fârisî ve bir grup fakir müslüman varken ona geldi. Selman'ın üzerinde yünden bir aba vardır. Abanın içinde terlemişti. Uyeyne, Peygamber (a.s.)'e dedi ki:

- Bunların kokusu seni rahatsız etmiyor mu? Biz Mudar'ın ileri gelenleri ve liderleriyiz. Biz müslüman olursak herkes müslüman olur. Senin peşinden gitmekten bizi sadece bunlar alıkoyuyorlar. Onları yanından uzaklaştır ki sana uyalım. Ya da, bize başka, onlara başka bir meclis ayır.

Rasulullah (s.a.v.) onların isteklerini yerine getirmeye yeltendi. Bu Kehf suresi 28. âyet inince çıkıp o fakirleri aramaya başladı. Onları görünce yanlarına oturdu ve şöyle dedi:

- Allah'a hamdolsun. O Allah ki ümmetimin içinde, bana, nefsimi kendileriyle beraber tutmamı emrettiği kimseler yarattı. O gafiller, Allah'ın emrini terkedip hevâ ve heveslerine uymuşlardır. Onun işi boşa gitmiş, yok ve helak olmuştur.

İnsan ırkıyla, soyu sopy ile üstünlük iddia ederek ırkçılık pislğine bulandığı gibi zamanımızda da partisi, derneği, vakfı, kulübü, takımı, mezhep ve meşrebi vb. gibi övünüp üstünlük tasladığı oluyor. Hatta kendi iradesiyle alakası olmayan boyu posu, kaşı gözü, doğduğu yeri yurdu, konuştuğu dili ile üstünlük taslama ve başkalarını aşağılama aptallığına düştüğü gibi, hatta malı müşkü, şanı şöhreti gibi varlıkları ile de övünüp iftihar edebiliyor, bu konuda başkalarını hakir görerek ağılayabiliyor malesef. Oysa bütün bunlar kendi iradesiyle hak edip kazandıklarından daha çok, Allah Teala'nın ihsanı iledir. Üstelik bunlar birer imtihan vesilesidirler, hayır mı şer mi olacaklar, da şimdiden bilinmez. İş neticeye bakar. İnsan için önemli olan, varlıklarını Allah'ın iradesi istikametinde doğru kullanabilmektir.

Şu hadis bu konuda ne kadar manidardır:

"Şüphesiz ki Allah, sizin bedenlerinize, görünüşünüze ve mallarınıza değil, kalblerinize kıymet verir."⁶⁷

13- A'raf 7/48-49:

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ عَنْكُمْ
 جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ بِتَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾
 أَهْوَلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَبَالَهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا
 أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾

Meali:

"A'râf ehli, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: "Ne topladığınız güç ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size bir yarar sağlamadı. Allah'ın, kendilerini hiçbir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?" (Bakın onlara ne deniyor:) "Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz."

Tefsiri:

A'râf, cennet ile cehennem arasında yüksek bir yerdir. Sevapları ile günahları eşit olanlar, önce burada biraz bekleyeceklerdir. Burada bulunanlar cennetlik ve cehennemlikleri görüyor ve ona göre Allah Teâlâ'ya yalvarıyorlar. Bu arada cehennemliklere iyi bir ders veriyorlar.

Dünyanın bütün azgın zalimleri, toplayıp biriktirdikleri servetlerinin ve emri altına aldıkları adamlarının çokluğundan

⁶⁷ Müslim, Birr 30.

cesaret alarak gururlu, kibirli, kendini beğenmiş bir tavırla Peygamberlere ve Müslümanlara tavır alır, düşmanlık yaparlardı. Bu iki gücün verdiği cüretle hem gerçeği kabul etmeyi kendilerine yediremez hem de insanları küçük görür, kibir ve azamet duygusunun esiri olurlardı. Bu yüzden yoksul ve kimsesiz olan inançlı ve dürüst insanların, Allah'ın rahmet ve sevgisini kazanacak düzeyde değer taşıyacaklarına da inanmazlardı. A'râftaki o güzide topluluk, bu gafillerin ebedî hayatlarını mahveden büyük yanlışlarını kendilerine hatırlatırlar. Üstelik onların küçümsediği mütevazı, alçak gönüllü müminlere de cenneti ve oradaki mutlu hayatı müjdelerler. İşte kibrin ve tevazuun karşılığı budur.

14- Hucurat, 49/13:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

Meali:

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”

Tefsiri:

Bütün insanlar bir erkekle (Âdem) bir kadından (Havvâ) yaratılmıştır. Allah Âdem'i topraktan, eşini de Âdem'in

aslından yaratmış, bunların karı-koca olmalarından sonra da doğum yoluyla insanlık vücuda gelmiş, üremiş ve çoğalmıştır. Şu halde bütün insanların aslı birdir, bu yönden bir üstünlük veya aşağılık söz konusu değildir.

Kök itibariyle kardeş olan insanlar birçok hikmet yanında farklı kimliklerle tanınıp tanışmaları için soylara, boylara, ırklara, renklere ve dillere ayrılmışlardır. Maksat tanışmak, bilgi, sanat ve teknikte birleşip dayanışmaktır. Irkçılık yapmak, soy ve boylarla övünmek değildir. Bu birleşme ve dayanışmada temel unsur dindir. Dinin insana kazandırmak istediği en önemli değer takvâ, yani ahlâk ve fazilettir. Üstünlüğün ölçüsü de ancak budur.

Kur'an'ın nâzil olduğu zamanda, etraftaki kavimlerde olduğu gibi Araplar'da da kavimleri ve kabileleri ile övünme, kendilerini bu yüzden üçlü bir şekilde mevcuttu. İslâm insanların eşitliği gerçeğini ilân edince bunu sindirmekte zorlananlar oldu, bazı soylu aileler ve kabileler kızlarını diğerlerine veya âzatlâ (eski) kölelere vermek istemiyorlardı. Hz. Peygamber bunlarla mücadele etti, müminleri eğitti ve meşhur Vedâ hutbesinde bütün insanlığa şöyle seslendi:

“Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki rabbiniz birdir, babanız birdir. Arap'ın başka ırka, başka ırkın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın beyaza, dindarlık ve ahlâk üstünlüğü dışında bir üstünlüğü yoktur. Dinleyin! Bu ilâhî gerçeği size tebliğ ettim mi, bildirdim mi?” Kendisini dinleyenler hep birden “evet” dediler. “Öyleyse burada olanlar olmayanlara bildirsin!” buyurdu⁶⁸

⁶⁸ Ahmed, Müsned, V/411.

Ayetten anlaşılıyor ki kimsenin doğuştan bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük takva ilemdir. Takvanın olabilmesi de iman, ihlas ve samimiyetle din bilme ve ahlâkı kendi özünde uygulamaya bağlıdır. Bunun ötesindeki kuru iddia ancak komiklik ve ahmaklıktır. Bu duruma düşmek istemeyenler, faziletli olmaya ve herkesi olduğu gibi kabul etmeye bakmalıdır. Tevazu ve ona dayalı muhabbet ve birlik ancak böyle gerçekleşebilir.

15- Necm 53/32:

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ
هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا
تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

Meali:

“Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır. Sonunda O, kötülük yapanlara işlediklerinin cezasını verecek; iyilik yapanları, ufak tefek kusurlar hariç, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanları ise daha güzeliyle ödüllendirecektir. Şüphesiz rabbinin bağışlaması çok geniştir. Sizi topraktan yarattığı zamanki halinizi de, annelerinizin karınlarında cenin olarak bulunuşunuzu da en iyi bilen O’dur. Şu halde kendinizi temize çıkarmayın! Kimin günahattan sakındığını en iyi bilen O’dur.”

Tefsiri:

Bu ayet, üstte gördüğümüz Hucurat Suresinin 13. ayetini tamamlıyor. İnsanın başkalarına karşı övünmesine gerek yoktur. Bu hoş bir huy değildir. Kendini övmek tevazuya aykırıdır ve insanlar tarafından sevimsiz karşılanır. Zira övünmek ile gururlu, kibirli, kendini beğenmiş birisi olmak çok yakın ilişkilidir, neredeyse aynıdır diyebiliriz. Allah Teâlâ'nın böylelerini beğenmediğini biliyoruz(Nahl 16/23).

Allah katında makbul insanlar iman ve ahlâk sahibi, büyük günahlardan ve çirkin fiillerden kaçınan müminlerdir. “Ufak tefek kusurlar” diye çevrilen “lemem” kelimesi kapsamına giren fiiller için tefsirlerde, haram olan öpme, dokunma, bakma gibi örnekler verilmiştir. Bunlar, dünyada cezayı âhirette de azabı hak ettirmeyecek derecedeki günahlardır.

İnsan Allah'ın ilmi ve kudreti karşısındaki aczini iyi kavramalı, gururlu, kibirli, kendini beğenmiş tavırlardan uzak durmalı, halika ve mahluka karşı mütevazı olmalıdır. Kimse kendisinin günahsız olabileceği gibi bir yanılığa ve benlik iddiasına asla kapılmamalıdır. Çünkü “Kimin günden sakındığını en iyi bilen O'dur”. İnsanların kendi iyiliklerini başka insanlara gösterme ve onaylatma ihtiyaçları olmadığı gibi, kendilerini anlatma ve övmelere de gerek yoktur. Allah Teâlâ'nın bilmesi kâfidir.

Eğer tevazuun karşılığı olan gurur, kibir, kendini beğenmişlik ile ilgili ayetleri yazsak, konunun anlaşılmasına katkı olacağı muhakkaktır. Ancak bir, gerek o konuyu ayrıca yazmak isteyişimizden, gerekse kitabın hacmini büyütme istemeyişimizden ötürü, şeytanın kibrini ve Hz. Adem'in tevazuunu anlatan bir ayetle yetiniyoruz:

16- A'raf 7/11-18:

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ
 لَمْ يَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ
 قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن
 نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ
 قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ
 الصَّاغِرِينَ

Meali:

“Andolsun, biz sizi yarattık, sonra size suret (biçim-şekil) verdik, sonra meleklerle: "Adem'e secde edin" dedik. Onlar da İblis'in dışında secde ettiler; o, secde edenlerden olmadı. Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi. Allah, “Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın” dedi.”

Tefsiri:

Kuran-ı Kerim bizlere tevazuu hayatına aktarmayıp kibirli davranış gösterenlerin sonunu hep felaketle sonuçlandığını hatırlatmaktadır. İlk kibirlenen İblis oldu. Yaratılmış olduğunu ve bir Yaratanının olduğunu unuttu. Allah'ını unutup O'nun emrini yerine getirmeyi unuttu. Unutup Rahmetten kovulandı. Allah'ın emrine itaatsizlik eden ve tevazu yerine kibri tercih eden iblis, tövbe

edip Rabbine geri dönmek yerine kibri onu daha büyük kötülüğe sevk etti, Dünyada ve ahirette hem ziyana uğrayanlardan hem de kendinin vesvesesine uyanları kötülüğe sürükleyenlerden oldu. Maceranın gerisini yazmaya gerek var mı?

Ama Hz. Adem de hırsından emri unuttu ve yasak meyveyi yedi. Ancak tevazu gösterdi, haya edip utandı ve tövbe edip bağışlanma talep etti. Allah Teâlâ dualarını kabul etti. Böylece hem kendisi kurtuldu, hem de evlatlarına güzel örnek oldu.

Birçok ayette geçmiş kavimlerin yapmış oldukları aşırılıklar dile getirilmekte, kendilerine gönderilen Peygamberleri dinlemeyen ve kitaplara uymayıp doğru ve gerçek hidayet yoluna Allah yoluna uymayanların dünyada azaba çarptırıldıkları hatırlatılmakta aynı yanı sıra bizlerin düşmemesi istenmektedir. Hz. Nuh kendi kavmine, Ad Kavmine Hz. Hud, Semud Kavmine Hz Salih, Medyen Kavmine Hz. Şuayb, Nemruta Hz. İbrahim, Firavuna Hz. Musa gönderilmiş, kibirle hareket eden, yanlışlıklar içerisinde olan insanların hepsi Yüce Allah tarafından uyarılmıştır.

Kibir insanı helake sürüklemektedir. Kibrin karşısında ise tevazu gelmektedir. Tevazu, kişinin nefsini Hakk'ın huzurunda kulluk mevkiine koyması, hemcinsleri olan insanlara karşı kibirli ve gururlu olmamasıdır. Şimdi bu güzel huyu bir de hadisler ışığında görelim.

17- Âl-i İmrân, 3/159:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَنَسِوْرُهُمْ فِي الْأَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿159﴾

Meali:

“Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”

Tefsiri:

Kaba ve katı kalpli bir kimseler, muhataplarında korku ve nefret uyandırırılar. Bu insanların başka bazı ahlâk ve faziletlere sahip olması çoğu zaman durumu değıştirmez. Maalesef insanlar kendi iyilikleri için dahi olsa sert, katı ve dobra kimseleri dinlemek istemezler veya onun arkadaşlığına pek katlanamazlar. İslâm gibi evrensel bir mesaj getiren, bunu insanlara tebliğ etmesi istenen, taşıdığı mesaj âlemlere rahmet olan insanın kendisi de mütevazı, alçak gönüllü, merhamet timsali olması lazımdır. Sadece getirdiği dinin rahmet ve nimet olması yetmiyor yani. O yüzden davet ve tebliğ için gönderilmiş olan yüce zatın da üstün bir ahlâk üzere olması gerekir. İşte Sevgili Peygamberimiz (sav) de aynen öyle mütevazı, alçak gönüllü, merhametli, yumuşak kalpli, tatlı

dilli, güler yüzlü birisidir. Şüphesiz bu âyet de benzeri bir çok ayetler gibi Hz. Peygamber'in büyüklüğünü, yüksek ahlâkını ve yüreğinin katı olmadığını, aksine şefkat ve merhametle dolu olduğunu gösterir. O, Allah'ın kendisine lutfettiği bu özellikleri sayesinde arkadaşlarına, özellikle Uhud Savaşı'nda emrine muhalefet ederek İslâm ordusunun yenilmesine sebep olanlara ve müslümanları imha edilme tehlikesiyle karşı karşıya getirmiş bulunanlara merhametle muamele etmiştir. Eğer onlara karşı katı davransaydı ve onları sert bir şekilde cezalandırsaydı, çevresindekiler dağılıp giderlerdi.

İslâm'ın eğitim metotlarından biri de affetmektir. Yerine göre af, cezadan daha etkili olur. Hz. Peygamber'in sahâbeye karşı yumuşak ve merhametli davranması sahâbe üzerinde büyük bir etki göstermiştir. Hz. Peygamber'in müslümanlara karşı bu şekilde merhametli davranması neticesinde birçok kimsenin müslüman olduğu da rivayet edilmiştir. Yüce Allah ayrıca Hz. Peygamber'den bir konuda karar vermeden önce onu arkadaşlarına danışmasını, onlarla istişare sonunda kararını verince artık Allah'a güvenerek uygulamaya geçmesini emretmektedir. Görüldüğü gibi tevazu ve merhamet, kararlı olmaya engel değildir.

SÜNNETTE TEVAZU

Konuya Giriş

Tevazu kavramı hadislerde geçmektedir. Bazı hadis mecmualarında bu konuda özel bablar bulunur (meselâ bk. Buhârî, “Rikak”, 38; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 40; Tirmizî, “Birr”, 82; Ýbn Mâce, “Zühd”, 16). Kibir hakkındaki hadisler de tevazuu ahlâkî bir ödev olarak gösterir (Wensinck, el-Muʿcem, “kbr” md.).

Kaynaklarda Hz. Peygamber’in ahlâkına dair rivayetler çerçevesinde onun tevazuu hakkında da bilgiler yer alır. ashâb-ı kiramın O’nun tevazuuna şahit olduklarını ve bunu çok iyi takdir ettiklerini görüyoruz. Buna Hz. Ömer’in Resûlullah’ın tevazuunu şöyle dile getirmesini misal verebiliriz:

“Ey Allah’ın resulü! Eğer sen yalnız emsalinle oturup kalksaydın sohbetine nail olamazdık, denginden başkasıyla evlenmeseydin aramızdan biriyle evlenmezdin, yalnız emsalinle yiyip içseydin soframıza oturmazdın. Halbuki sen bize arkadaş oldun, bizden eş aldın, bizimle yiyip içtin, sıradan

elbise giydin, bineğe binip terkine birilerini aldın, yer sofrasında yemek yedin”⁶⁹.

Allah Teâlâ'nın “Muhakkak ki sen, yüce bir ahlâka sahipsin.”⁷⁰ diye övdüğü Resûlullah (sav), o yüksek mertebesine rağmen insanların en alçak gönüllüsü idi. Bir sahâbî, onu hac sırasında kimseyi rahatsız etmeden sıradan biri gibi Mina'da şeytan taşlarken gördüğünü anlatır. O hastaları ziyaret eder, cenazelere katılır, kölelerin davetine icabet ederdi. Bir meclise girdiğinde insanların kendisini ayakta karşılamasını istemezdi. Meclisinde özel ve farklı bir yeri yoktu. Dışarıdan gelen birisi ilk bakışta onu başkalarından ayıramazdı. Ayakkabısını kendi onarır, elbisesini yamar, eşlerine yardım ederdi. Çocukların yanına gider ve onlara selâm verirdi. Çoğu zaman ilk selam veren o olurdu. Onun meclisi hayâ, tevazu ve güven meclisiydi. Arkadaşları arasında sıradan biri gibi oturur, bu sebeple bir yabancı onu sormadan tanıyamazdı. Sofrası sade olurdu. İnsanların sohbetlerine katılır ve eski devirleri hatırlatan şiirler okurdu.

Peygamber Efendimiz, insanlara karşı çok nazik ve kibardı. Bu bakımdan da herkese örnekti. Efendimiz'in yanında büyüyen Hz. Enes, onun nezaketini şöyle anlatıyordu:

“Allah Rasûlü yolda bir kimseye rastlayıp onunla konuştuğu zaman, o kimse dönüp gidinceye kadar mübarek yüzünü ondan çevirmezdi, önce kendisi dönüp gitmezdi. Birisiyle tokalaştığı zaman, karşısındaki elini çekinceye kadar o elini çekmezdi. Hiçbir zaman onun dizlerini, yanında oturan kişinin dizlerinin önünde görmedik.”

⁶⁹ Gazzâlî, I, 310.

⁷⁰ Kalem Suresi 68/4.

Efendimiz, konuşurken karşısındakinin gözlerine bakardı, konuşması hep yumuşak ve tane taneydi. Sesi yükselmezdi, kötü söz söylemezdi, kimseyi kırmaz, incitmezdi. Konuşanın sözünü kesmez, konuşmasını yarım bırakmazdı. Muhatabı çocuk bile olsa kendisine bir şey sorulduğunda, tane tane ve yumuşak bir sesle cevap verirdi. Sahabe onu, “Sukûtları uzun, gülmeleri kısa olurdu” diye anlatırdı. Kimseyi mahcup etmez, kınamaz, utandırmazdı. Topluluk içinde yanlış yapan kişiyi bildiğinde bile, “Bana ne oluyor ki, böyle görüyorum” ya da “İnsanlara ne oluyor ki böyle yapıyorlar” diye başlayan mübarek sözlerini umuma söyler, yanlış yapana dışlamadan hatayı düzeltirdi. Ashabından ve ailesinden birisi kendisine seslenince, “buyurun” diye karşılık verirdi.” Buyur ederdi, davet edilince buyurur giderdi. Onun misafirleri, bahtiyar misafirlerdi. Kendisini ziyarete gelenlere ikramda bulunur, misafirine kendisi hizmet ederdi. Oturmaları için çok kere hırkasını serer, onları kendi hırkasının üzerine oturturdu. Bazen de altındaki minderi misafire verir, üzerine oturması için işaret eder, kendisi yerde otururdu. Namaz kılarken birisi gelip oturursa, namazı uzatmaz kısa keserdi. Üstelik Peygamber Efendimiz, insana olduğu gibi, hayvana ve eşyaya karşı da aynı incelikle muamele ederdi. Hz. Aişe “onun sertçe bir eşyaya bile vurduğunu görmedim” derdi. O, nezaketi sadaka vermek gibi değerli bir amele eş gören Nezaket Peygamberiydi. Mübarek yüzü mütebessimdi, teşekkür etmeyi severdi. “Halka teşekkür etmeyen, Hakk’a da şükretmez” buyurmuştu.

Peygamberimiz (sav) kendisine başvuran aciz ve yoksulların işleriyle meşgul olur, onları memnun ederdi. Fakirlerle oturmaktan hoşlanırdı. Allah'ın rızasını arayarak

hicret eden, kendisini ilme ve ibadete vakfeden fakir muhacirler mescidin bitişişindeki suffada yaşarlardı. Allah'ın Resulü onlarla birlikte zaman geçirir ve onlara teselli verirdi.

Efendimiz, kabalık ve edepsizlik içeren davranışların, çirkin ve argo konuşmaların Yüce Allah'ın nefretle karşıladığı hususlardan olduğunu ifade ederdi. “İnsanın hatalarının çoğu dilindedir” buyurdu. Kaba ve sert konuşmadığı gibi, konuşması kimseye bıkkınlık vermezdi. Çünkü sözü, Allah'ın söylettiğiydi ve sözlerin en güzeliydi. Velhasıl O insanların en zarif, ince, nazik ve kibar olanıydı. Buna rağmen “Allah'ım! Ben bir insanım. Hangi Müslümana ağır ve incitici konuştuysam bunu, onun için arınma vesilesi kıl” diye dua edecek kadar alçak gönüllü idi.

şimdi onun anlattığımız bu muhteşem tevazu ve alçak gönüllü olmasının kaynaklarını, bu konuya verdiği önemi ve faziletini beyanımı hadislerinden görelim.

Tevazu Hadisleri

Tevazu için önce elimiz altında devamlı bulundurduğumuz Nevevî'nin Riyazu's Salihin isimli güzel eserine baktık. Gördük ki İmamımız beş ayet ve on hadis-i şeriften, mü'minlere karşı alçak gönüllü olmanın gerektiğini, kafirlere karşı da sert ve zorlu olunacağını, Allah katında en değerli olan kimsenin yolunu yordamını Allah ve kitabıyla bulan kimse olduğunu, her şeyi bilen Allah'ın kötülükten sakınanları da en iyi bildiğini, dünyada büyüklük taslamanın insana ahirette günahtan başka bir şey kazandırmayacağını, Allah'ın alçak gönüllü olmamızı emrettiğini, Allah'ın alçak gönüllü olanları yücelteceğini, küçük büyük demeyip herkese

selam vermenin gerekliliğini, peygamberimizin ne büyük tevazu örneği verdiğini, hatta ailesinin hizmetinde bulunduğunu ve yine hutbesini bile kesip insanlarla ilgilendiğini, hatta yemek yerken üç parmağını da yaladığını, yere düşen ekmek ve taam parçalarını temizleyip yediğini, koyun bile güttüğünü, paça veya kürek eti yemeğine bile davet edilse Rasulullah'ın icabet edebileceğini, dünyada yükselen bir şeyi alçaltmanın Allah'ın değişmez bir kanunu olduğunu öğreniyoruz. Şimdi öncelikle o hadisleri görelim:

1- İyâz İbni Himâr radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ bana: O kadar mütevâzi olun ki, kimse kimseye böbürlenmesin; kimse kimseye zulmetmesin, diye bildirdi.”⁷¹

Açıklamalar⁷²:

Hadisten açıkça anlıyoruz ki, Allah Teâlâ birbirimize karşı mütevazı, alçak gönüllü, mülayim olmamızı emretmektedir. Kullarının küçümsenmesini, horlanmasını, onlara haksızlık edilmesini uygun görmemektedir. Mütevâzi olmayan insan, kendini beğenmiş zavallı bir zâlim olmaktan öteye geçemez. Diğer bir deyişle kibirli bir kimse kendini herkesten üstün

⁷¹ Müslim, Cennet 64. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 40; İbni Mâce, Zühd 16, 23.

⁷² Buradaki “Açıklamalar”, bir komisyon tarafından tercüme ve şerh edilen Riyazu’s Salihin’in Erkam yayınları baskısında (8 cilt) 3.ciltte, sayfa 3/506’dan itibaren yazılan “Açıklamalar”dan büyük ölçüde alınmıştır. Her defasında yazarak okuyucuyu yormamak için burada baştan bildirelim istedim.

gördüğü ve hakka boyun eğmediği için başkalarına mutlaka zulmeder.

Peygamber Efendimiz'in bu hadiste "Allah bana bildirdi (vahy etti)" buyurması, Cenâb-ı Hakk'ın ona Kur'ân-ı Kerîm'den başka şeyleri de bildirdiğini göstermektedir. Resûlullah'ın ilhamla, gönlüne bir bilginin konulmasıyla, uykuda kendisine bir şeyin öğretilmesiyle, bir melek aracılığıyla veya daha başka yollarla bilgilendirilmesi sebebiyle hadîs-i şerîfler, Kur'an'dan sonra dinimizin ikinci kaynağı kabul edilmektedir.

İşte bu hadis, son zamanlarda "Peygamber Efendimizin (sav) Kur'an'dan başka bilgi kaynağı yoktur. Hadisler onun Kur'an yorumlarıdır. Onun hüküm koyma yetkisi de yoktur" diyen cahillerin suratına şamar gibi inmiştir.

2- Ebû Hüreyre *radiyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sadaka vermekle mal eksilmez. Allah Teâlâ affeden kulunun değerini artırır. Allah rızâsı için alçak gönüllü olanı Allah yüceltir."⁷³

Açıklamalar:

Burada konumuzla ilgili olan üçüncü ahlâk esası, Allah rızâsı için alçak gönüllü olanı Cenâb-ı Mevlâ'nın yücelteceğidir. Bir mü'min, iyi bir mü'mine karşı alçak gönüllü davranır. Ancak kibirli, kendini beğenmiş, burnundan kıl aldırmayan, insanlara yukarıdan bakan ve onlara haksız davranan kimselere tevâzu göstermez. Böyle gururlu, kibirli, kendini beğenmiş kimseler ile gönlünü dünyaya kaptıran, her

⁷³ Müslim, Birr 69. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 82.

şeyi parayla ölçen kimselere tevâzu göstermeye kalkmak, İslâm'ın izzetinden fedakârlık yapmaktır ki, buna kimsenin hakkı yoktur. Tevâzu menfaatperestlik değildir. Tevâzu korkaklık hiç değildir. Tevâzu hak karşısında boynu kıldan ince olmaktır. Hakkına razı olmaktır. Mü'min ancak saygıyı hak etmiş bir büyüğünün önünde Allah rızâsı için eğilir. Tevâzu gösterirken aklından hiçbir çıkar geçmez. İşte böyle olan kulunu Allah Teâlâ hem insanlar yanında yükseltir hem de cennetini ve cemâlini ikrâm ederek onu melekleri katında değerli kılar.

3- Enes *radiyallahu anh* çocukların yanından geçerken onlara selâm verdi ve:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de çocuklara böyle selâm verirdi, dedi.⁷⁴

Açıklamalar:

Çocukluk çağından gençlik çağına kadar on yıl süreyle Resûlullah Efendimiz'e hizmet etme şerefine nâil olan Enes İbni Mâlik, bir rivayetinde bu konuda biraz daha bilgi vermekte ve şöyle demektedir:

Çocuklarla birlikte oyun oynadığım o çocukluk günlerinden birinde Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma gelerek bize selâm verdi. Elimden tuttu ve beni bir işe gönderdi. Kendisi de ben dönene kadar duvarın gölgesinde oturdu (Ebû Dâvûd, Edeb 136).

⁷⁴ Buhârî, İsti'zân 15; Müslim, Selâm 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 136; Tirmizî, İsti'zân 8; İbni Mâce, Edeb 14.

Yine Enes'den öğrendiğimize göre Resûl-i Ekrem Efendimiz zaman zaman ensarı yani Medine'nin yerlisi olan müslümanları ziyarete giderdi. Evlerine vardığında çocuklara selâm verir, başlarını okşar ve onlara dua ederdi (Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 90).

Müslümanların birbirlerine selâm vermesi, dinimizin güzel âdetlerinden biridir. Dinin diğer esasları gibi selâm verip almayı da çocuklara öğretmek gerekir. Peygamber Efendimiz'in çocukların yanından geçerken veya yanlarına varırken “*Selâmün aleyküm, çocuklar!*” diye onlara iltifat etmesinde birçok incelik bulmak mümkündür. Şöyleki:

Büyüklerin birbirlerine yaptığı gibi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in çocuklara selâm vermesi onları onurlandırmış, böylece çocuklar ona ve öğrettiği dine yakınlık duymuşlardır.

Çocuklara selâm vermekle Resûl-i Ekrem Efendimiz onlara selâm alıp vermenin gereğini ve önemini öğretmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın buyruklarına muhatap olan büyük bir insanın çocuklara selâm verip onlarla ilgilenmesi, Kâinâtın Efendisi'nin ne kadar mütevâzi bir insan olduğunu ortaya koymaktadır.

Esasına bakılırsa çocuklara selâm vermek dinî bir mecburiyet olmadığı gibi, onların selâmı almaması da sakıncalı değildir.

Çocuklara selâm veren kimse onların dinî eğitimine katkıda bulunur. Ayrıca alçak gönüllü bir mü'min olduğunu hem kendine hem de Cenâb-ı Hakk'a ispatlamış olur.

4- Yine Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Medineli bir adamın hizmetçisi Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in elinden tutar, onu istediği yere kadar götürürdü.⁷⁵

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz'in ne büyük bir tevâzu sahibi olduğunu gösteren hadislerden biri de budur. Bu hadiste onun kölelere karşı da alçak gönüllü olduğunu görmekteyiz. Önce şunu hatırlayalım: Peygamber Efendimiz'in yaşadığı devirde kadınlara değer verilmezdi. Hele cârîye dediğimiz hizmetçiler, insan yerine konulmazdı. Basit bir hizmetçinin bir peygamberin elinden tutmaya cesaret etmesi ve hele Allah'ın elçisini istediği yere çekip götürmesi olacak şey değildi.

Burada kendisinden bahsedilen kadının Medine'de yaşayan bir hizmetçi olduğu, Ahmed İbni Hanbel'in rivayetinde açıkça görülmektedir (*Müsned*, III, 215-216). Yine Enes'den rivayet edilen bu hadiste, “*Medineli hizmetkârlardan bir kız, gelip Resûlullah'ın elinden tutardı. İsteddiği yere varıncaya kadar Resûl-i Ekrem elini o kızcağızın elinden çekmezdi*” denilmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bir hizmetçinin Peygamber Efendimiz'in elinden tutması demek, Resûlullah'ın ona itiraz etmemesi anlamına

⁷⁵ Buhârî, Edeb 61. Ayrıca bk. İbni Mâce, Zühhd 16.

gelir. Biat esnasında bile kadınların elini tutmayan Allah'ın Resûlü, aynı titizliği başka zamanlarda da göstermiştir. Şayet buradaki el tutma gerçek mânada elini eline almak ise, o günün şartlarına göre hiç olmayacak böyle bir işi yapmış olan bir kadıncağızın elinden Resûl-i Ekrem Efendimiz'in elini çekip kurtarması, "hizmetçi parçası" diye horlanan bir zavallıyı elbette incitecekti.

Hadîs-i şerîfin hiçbir rivayetinde hizmetkârın Efendimiz'i alıp götürdüğü mesafeden bahsedilmemektedir. Onun Efendimiz'den halletmesini istediği iş belki uzak bir yerde, Medine'nin dışında idi. Buna rağmen Kâinâtın Efendisi hiç itiraz etmez, onunla birlikte yürüyüp giderdi.

Bir başka hadis, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu konuda ne kadar hoşgörülü olduğunu, yardım edeceği kimsenin durumuna ve seviyesine bakmadığını, ona faydalı olmaktan başka bir şey düşünmediğini göstermektedir.

Hız. Hatice'nin kuaförü diyebileceğimiz Ümmü Züfer adında aklî dengesi pek yerinde olmayan bir kadın vardı. Bir gün Resûl-i Ekrem'e gelerek:

- Yâ Resûlallah! Seninle bitecek bir işim var, dedi. O da:

- "*Pekâlâ, nerede görüşmemizi istiyorsan görüşüp derdini halledelim*" dedi.

Kadınla yolun kenarına çekilip meselesini halledene kadar görüştüler (Müslim, Fezâil 76; Ebû Dâvûd, Edeb 12).

Günlük hayatımızda da gördüğümüz gibi, önemli kişiler, önemsiz gördükleri kişilere pek zaman ayırmazlar. Yapacak

çok işleri olduğunu söyleyerek böyle kimselerden yakalarını kurtarmaya çalışırlar. Resûlullah Efendimiz'in, vahyin ışığıyla aydınlanmış mübarek gönlünde kibirin zerresi bulunmadığını gösteren bu hadîs-i şerîfler, onun hayat felsefesine de ışık tutmaktadır. Buna göre, bir kimsenin işi ve mesleği ne kadar önemli olursa olsun, onun asıl vazifesi, insanlara faydalı olmaktır. En hayırlı İnsanın bize öğrettiği hayat görüşü işte budur.

5- Esved İbni Yezîd şöyle dedi:

Hz. Âişe'ye:

- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evinde ne yapardı? diye sordular.

O da şu cevabı verdi:

- Ailesinin hizmetinde bulunurdu. Namaz vakti gelince de namaza giderdi.⁷⁶

Açıklamalar

Herkes Resûl-i Ekrem'in hizmetinde bulunmaya can atarken o kendi işini kendi görürdü. Efendimiz'in ailesine nasıl yardım ettiğine dair muhtelif rivayetler vardır. Kâdî İyâz bu rivayetleri derleyip bir araya getirmiştir (*eş-Şifâ*, I, 26.).

⁷⁶ Buhârî, Ezân 44, Nefekât 8, Edeb 40. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 45.

Rivayetlerin hepsini bir arada gördüğümüz zaman karşımıza şu manzara çıkmaktadır:

Resûlullah Efendimiz evde kendi elbiselerini temizler, koyunlarını sağar, yırtığını yamar, pabucunu tamir eder, evi süpürür, devesini bağlayıp yemini verir, hizmetçi ile beraber yemek yer, onunla hamur yoğurur, çarşıdan aldıklarını kendisi taşırdı.

Bir defasında satın aldığı çamaşırları Ebû Hüreyre taşımaya kalkınca:

- *“Bir şeyi sahibinin taşınması daha uygundur”* buyurarak çamaşırları ona vermemişti. Onun hayatını kendilerine örnek alan Hz. Ömer ve Hz. Ali, halife oldukları yıllarda bile çarşı pazar dolaşarak evlerinin ihtiyaçlarını bizzat temin ederlerdi.

Bizim onlar gibi olamayışımız, yetişme kusurumuzdan gelmektedir. Bize göre ev işlerinde erkeğin kadına yardım etmesi, erkekliğe yakışmaz. Halbuki ev işlerinde kadına yardım etmek erkeğe bir şey kaybettirmediği gibi, aralarındaki sevgi ve yakınlığı daha da artırır. Hayatı mü'minlere en güzel örnek olan Resûlullah Efendimiz'i, ev işlerinde ailesine yardım etme konusunda da örnek almalıyız.

Ailesine yardım etmeyi kılıbıklık sayan anlayış, mü'minleri dine ve sünnete aykırı davranmaya zorlamaktadır. Kılıbıklık bu değildir. Kılıbıklık, kadına kul köle olmaktır. Karısının istekleri ve yaşama tarzı dine, akla ve mantığa aykırı bile olsa, ona itiraz etmemek, her dediğini kayıtsız şartsız yapmaktır. Aksini yapacak olsa, karısının bağırıp çağıracağını

düşünerek ondan ödü kopmaktır. Onların bu halinin tevâzu ile bir ilgisi yoktur.

Karısına olan sevgi ve şefkatinden, yuvasının huzuruna düşkünlüğünden dolayı ev işlerine yardım eden, ailesinin hizmetinde olan, aman bir huzursuzluk olmasın diye rahatından fedakârlıkta bulunan mütevâzi kimselerin halini kılıbıklık saymak, hâşâ Peygamber sünnetini küçümsemek olur.

6- Ebû Rifâ'a Temîm İbni Üseyd *radıyallahu anh* şöyle dedi: Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hutbe okurken yanına vardım ve:

- Yâ Resûlallah! Dinini bilmeyen bir garip geldi. Dinini sorup öğrenmek istiyor, dedim.

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana dönüp baktı. Hutbeyi kesip yanıma geldi. Hemen ona bir sandalye getirdiler. Üzerine oturdu ve Allah Teâlâ'nın kendisine öğrettiği bazı şeyleri bana öğretmeye başladı. Sonra tekrar hutbesine dönerek konuşmasını tamamladı.⁷⁷

Açıklamalar

Ebû Rifâa'nın İslâmiyet'i öğrenmek için başvurduğu yol pek ilgi çekicidir. O gün Mescid-i Nebevî'ye girdiğinde, minberde konuşan kimsenin sözünü kesmemek gerektiğini henüz bilmiyordu. Bu sebeple minberde konuşmakta olan

⁷⁷ Müslim, Cum'a 60. Ayrıca bk. Nesâî, Zînet 122.

Efendimiz'e, dinini bilmeyen bir garip geldi; sorup öğrenmek istiyor, diyerek dinî bilgiye ihtiyacı olduğunu söyledi.

Görevi insanlara dini öğretmek olan Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* konuşmasını keserek minberden aşağı indi. Ebû Rifâ'a'nın yanına geldi. Ashâb-ı kirâm böyle birine Resûlullah'ın neler söyleyeceğini, ona dini nasıl öğreteceğini merak ettikleri için hemen altına bir sandalye verdiler. Böylece onu daha iyi görecek, sesini daha iyi duyacaklardı.

Hadisimizde Efendimiz'in Ebû Rifâ'a'ya neler söylediği anlatılmamaktadır. Burada onun bizi ilgilendiren hali, İslâmiyet'i öğrenmek isteyen birine karşı davranış tarzıdır. Böyle bir kimsenin yanına konuşmasını keserek gelmesi ve ona, ihtiyacı olan bilgileri hiç vakit kaybetmeden öğretmesidir.

Konuşmasını ashâbının derin bir hazla dinlediği bir sırada Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ebû Rifâ'a'ya, imâm hutbede iken sözü kesilmez; otur bekle; konuşmam bitince seninle meşgul olurum, gibi sert ve haşin davranmayıp onunla hemen ilgilenmesi pek mânîdardır. Demekki dini öğrenmek isteyen kimselere sıcak davranmalı, ilgi gösterilmeli ve muhtaç oldukları bilgiler kendilerine hemen öğretilmelidir. Din hakkında bir şey öğrenmek isteyen kimse belki de iman konusunda bir şeyler soracak, belki de dini öğrendikten sonra müslüman olacaktır. Böyle durumlarda zaman kaybı büyük mahzurlar doğurabilir. Dini öğrenmek isteyeneye hemen öğretmeyip geciktirmek, hiç kimsenin yüklenemeyeceği büyük bir vebâldir. Hele öğrenilecek konu imanla ilgili ise, bir şahsa İslâmiyet hakkında bilgi vermek gerekiyorsa, Peygamber Efendimiz'in yaptığı gibi her iş bir yana bırakılmalı, onun muhtaç olduğu bilgiler verilmelidir.

Peygamber Efendimiz'in en büyük sevdası, insanlara dini öğretmek ve böylece onların hem dünyada hem de ebedî hayatta mutlu olmalarına yardım etmektir. İnsanlar istemese bile onlara İslâmiyet'in güzelliğini anlatır, herkesi Allah'a giden yola çağırırdı. O, bu sevda uğrunda büyük sıkıntılar çekti. Gösterdiği fedakârlığı takdir etmeyen, onun kendileri için bir rahmet olduğunu kavramayan kimseler Resûlullah Efendimiz'i çok üzdüler. Fakat o gördüğü kabalıklara hiç aldırmadı; zorluklar onu yıldırmadı. Benim kavmim doğruyu bilmiyor, Allahım! diyerek şikâyetlerini sadece Allah'a arzetti. Sonunda kazanan o oldu.

Peygamber Efendimiz konuşmalarının çoğunu minbere çıkarak yaptığı için, hadisimizde sözü geçen konuşmanın Cum'a hutbesi olup olmadığı bilinmemekte, fakat Cum'a hutbesi olmadığı tahmin edilmektedir.

Sözün özü, Peygamber Efendimiz mü'minleri çok sever, onlara karşı pek anlayışlı davranırdı. Mü'minlere duyduğu şefkat, merhamet ve tevâzu her davranışında sezilirdi.

7- Enes *radiyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yemek yediği zaman üç parmağını da yalardı ve bu konuda şöyle buyururdu:

“Herhangi birinizin lokması yere düştüğü zaman, bulaşan şeyi temizleyip lokmayı yesin. Onu şeytana bırakmasın.”

Resûl-i Ekrem tabağın sıyrılmasını emrederek:

“Zira bereketin yemeğin neresinde bulunduğunu bilemezsiniz” buyurdu.⁷⁸

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz’in bu sünneti, onun çok önemli bir ahlâkı olan tevâzua uygundur. Eğer düştüğü yer açıkça pislik taşımıyorsa, nimete kibirlenmemek, onu tevazu ile yemek gerekir.

Efendimiz “bereket” sözüyle, parmağa, çatala, bıçağa, kaşığa bulaşan veya tabakta bırakılan bir besinin kaldırıp atılmamasına, böylece bir nimetin israf edilmemesine dikkatimizi çekmektedir.

Yere düşen yiyeceğe bulaşan çer çöpü temizledikten sonra lokmayı yemek, israfı önlemeye yönelik bir tavsiyedir. Bunu herkesin midesi kaldırmayabilir. Lokmayı atmayıp onu kedi, köpek gibi hayvanlara yedirmek suretiyle de Efendimiz’in tavsiyesine uyulmuş olur.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **lokmayı şeytana bırakmamak** sözünü şöyle anlayabiliriz: Yere düşen lokmayı yemeyip atmak bir israftır. Şeytanın istediği de insanı israfa yöneltmektir. **“Saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır”** [İsrâ sûresi (17), 27] âyet-i kerîmesi de bu gerçeğe işaret etmektedir.

8- Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

⁷⁸ Müslim, Eşribe 136. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Et’ime 49; Tirmizî, Et’ime 11.

- “Allah Teâlâ’nın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür” buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîleri:

- Sende mi güttün, yâ Resûlallah? diye sordular.

Resûl-i Ekrem *sallallahu aleyhi ve sellem*:

- “Evet, Mekkelilerin koyunlarını Karârît mevkiinde güderdim” buyurdu.⁷⁹

Açıklamalar

Koyun gütmek, tabii hayattan uzak yaşayanların küçümsediği bir iştir. Çobanlık, hayatta bir iş yapamayan, hiçbir meslekte dikiş tutturamayan kimselerin başvurduğu bir meşgale olarak kabul edilir. Halbuki Allah Teâlâ insanların arasından seçtiği, o toplumun en değerli ferdi olarak benimsediği has kullarına, peygamberlerine koyun güttürmüştür. Peygamberlerine çobanlık yaptırmak suretiyle onlara, insanları güdecek kimselerde bulunması gereken yöneticilik vasfını kazandırmıştır. Çobanlığın peygamberlere sağladığı pek çok faydadan biri de, herkesten çok peygamberlerde bulunması gereken tevâzuu, onların ayrılmaz bir özelliği haline getirmesidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bir zamanlar Mekke’de koyun çobanlığı yaptığını saklamayıp söylemesi bile onun tevâzuunun bir delilidir.

9- Yine Ebû Hüreyre *radıyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

⁷⁹ Buhârî, İcâre 2, Enbiyâ 29, Et’ime 50. Ayrıca bk. İbni Mâce, Ticâret 5

“Eğer paça veya kürek eti yemeğe davet edilsem, derhal giderim. Şayet bana kürek veya paça hediye edilse, hemen kabul ederim.”⁸⁰

Açıklamalar

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, eşsiz tevâzuunun parıldadığı bu sıcak ve samimi sözleriyle, dostça geçinmenin önemine işaret etmektedir. Şu fâni dünyada en değerli ve Allah katında en makbul iş, insanlarla iyi geçinmek olduğu için iyi münasebetleri geliştirecek, dostlukları pekiştirecek davranışlara önem vermelidir.

Dostluğu hazırlayan ve pekiştiren şeylerden biri de hediyeleşmektir. Bir arkadaşımızın veya komşumuzun bize hediye ettiği şeyi beğenmeyebiliriz. Fakat burada önemli olan, arkadaşın veya komşunun bizi hatırlaması ve ikrama değer bulmasıdır. Çam sakızı çoban armağanı sözüyle de ifade edildiği gibi, verilen şeyin değerine veya değersizliğine değil, bize verilmiş olmasına bakmak gerekir. Resûlullah Efendimiz müslüman kadınlara, komşunun ikram ettiği şey ne kadar önemsiz olsa bile, onun hor görülmemesini tavsiye buyurmaktadır. Çünkü müslüman mütevâzi insandır. Kendini beğenip önemsemenin, başkasını hakir görüp küçümsemenin din dışı bir davranış olduğunu bilir ve öyle bir hareketi aklından bile geçirmez.

Hediyeyi veren ve alan bunu bir sünnet olarak yaparsa, hediyeenin azlığına çokluğuna, değerli veya değersiz oluşuna bakmaz. Hediye verirken riyâ, gösteriş, çıkar gibi duygular araya girerse, hediyeden beklenen netice alınmaz.

⁸⁰ Buhârî, Hibe 2, Nikâh 73; Müslim, Nikâh 104.

10- Enes *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Resûlullah'ın devesi **Adbâ**, yarışta birinciliği başkasına vermezdi; yahut yarışı başkasına kolay kolay bırakmazdı. Bir gün binek devesine binmiş bir bedevi geldi ve yarışta onu geçti. Bu durum müslümanlara pek ağır geldi. Bu hali farkedene Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Dünyada yükselen bir şeyi alçaltmak, Allah'ın değişmez kanunudur.”⁸¹

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte bize ilâhî sırlardan birini haber vermekte, yükselen bir şeyin her zaman öyle kalmayacağını, vâdesi dolunca irtifâ kaybetmeye başlayacağını ve nihayet bir gün düşeceğini bildirmektedir. İnşîli yokuşlu bu dünyada her şeyin bir ömrü olduğu, devletlerin bile bir vâdesi bulunduğu, günü gelince her şeyin yok olup gideceği anlaşılmaktadır. Resûlullah Efendimiz bu ilâhî kanunu bildiği için dünya hayatında yükseliş ve düşüşlerin vazgeçilmez olduğunu ashâbına öğretmiş, Adbâ'nın yarışı kaybetmesine üzülmemek gerektiğini onlara telkin etmiş, kendisi de devesinin yarışı kaybetmesini bir gurur meselesi yapmamıştır.

Resûlullah Efendimiz'in diğer insanlar gibi deve yarıştırması bazılarında garip gelebilir. Bir peygamber böyle basit işlerle uğraşır mı, diye düşünenler olabilir. Fakat onun her zaman hayatın içinde, üzüntülü ve sevinçli günlerinde daima sahâbîlerinin yanında olduğunu bilenler, deve yarıştırmasını da tabii bulurlar. Zira insanlara dünya ile ilgili

⁸¹ Buhârî, Cihâd 59, Rikak 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 8; Nesâî, Hayl 14.

bir şeyler öğretmek, onlarla birlikte hayatın içinde olmakla mümkündür. Yapılan bir hatayı düzeltmek, iyi bir davranışı takdir etmek, bir işi yapmanın sakıncalı olmadığını söylemek insanlarla bir arada yaşamakla mümkündür.

Ashâb-ı kirâmın Peygamber Efendimiz’i canlarından da çok sevdiğini biliyoruz. Bu sevginin, onun devesini bile yenik görmeye dayanamayacak kadar ileri olduğu bu hadîs-i şerifte açıkça görülmektedir. Velhasıl bu hadisten insanın mütevâzı olma gereğini öğreniyoruz. Peygamber Efendimiz her fırsatta tevâzuu tavsiye eder; mütevâzi olduğunu her davranışıyla gösterirdi.

11- Muâz İbni Enes *radiyallahu anh*’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Bir kimse, gücü yettiği halde mütevazî davranarak lüks elbise giymeyi terkederse, Allah kıyamet gününde o insanı yaratıklarının en başında huzuruna çağırır ve onu îman ehlinin giyeceği elbiselerden dilediğini giymede serbest bırakır.”⁸²

Açıklamalar

Malum tevazu, kibrin, başkalarına karşı büyüklük taslama ve kendini beğenmenin zıddıdır. Tevazu güzel ve üstün ahlâk sahibi oluşun bir göstergesi, kibir ve kendini beğenmişlik ise kötü ahlâklı oluşun ve günahkârlığın bir belirtisidir. Bu sebeple tevâzu ne kadar övülmüşse, kibir de o kadar yerilmiştir. İnsanın giydiği elbise, yürüyüş biçimi ve benzer davranışları onun kibirli ve kendini beğenmiş biri olduğunu

⁸² Tirmizî, Sıfatu’l-kıyâmet 39. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, III, 338, 339.

gösterdiği gibi, aynı şekilde tevazu sahibi olduğunu da gösterebilir. İşte bu sebeple gücü yettiği, hatta giyilmesi haram kılınmadığı halde, sadece Allah huzurunda onun mahlûkatına karşı mütevazı görünmek düşüncesiyle, kumaşını kıymetli, dokuması gösterişli ve fiyatı pahalı elbise giymeyen kimsenin Allah katında mükâfatı büyük olacaktır. Çünkü bu kişi, bu hareketiyle Allah korkusunu öne geçirmiş, Allah katındaki makamın dünyadaki makam ve mevkilerden daha üstün olduğunu kabul etmiş, âhirette nâil olacaklarının yanında dünyanın süsü ve zînetini küçük görmüştür. Bu sebeple de Allah ona kıyamet gününde, îman ehlinin cennette giyeceği elbiselerden dilediğini giyme hakkını vermiştir ki, bu en büyük mükâfattır.

İşte hadisimizde belirtilen bu büyük âhîret sevabına nâil oluşun bir diğer sebebi, o kimsenin bu davranışıyla toplum içinde çok daha basitini bile bulmaya güç yetiremeyen insanların kıskançlık ve düşmanlık duygularının ortaya çıkmasına meydan vermemesi ve sosyal dengeyi korumak için üstün bir ahlâk anlayışı sergileyerek örnek bir hareket tarzı ortaya koymasıdır.

Öyleyse unutmayalım, giyim kuşamda Allah için mütevazı davranarak, gücü yettiği halde lüks giysilerden uzak durmak üstün ahlâkî niteliklerdendir.⁸³

12- İbni Mes'ûd *radiyallahu anh*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Cehenneme kimin girmeyeceğini veya cehennemin kimi yakmayacağını size haber vereyim mi? Cana yakın olan, herkesle iyi geçinen, yumuşak başlı olup insanlara kolaylık gösteren kimseleri cehennem

⁸³ Komisyon. Riyazu's Salihin, 4/325.

yakmaz.”⁸⁴

Açıklamalar

Hadîs-i şerifte tevazu doğrudan geçmese de, anlatılan vasıflar tevazuyu çağrıştırmaktadır. Bu huylar ancak mütevazı, alçak gönüllü, iyi insanların belli başlı özellikleridir. Hadisten anlaşılan odur ki, cana yakın, insanlarla kolayca anlaşabilen, hoşsohbet kimseler iyi insanlardır. Herkesle iyi geçinen, dolayısıyla başkaları da kendisiyle iyi geçinen, güler yüzlü, tatlı dilli insanlar makbul kimselerdir. Yumuşak başlı ve uysal olanlar da Allah Teâlâ'nın beğendiği şahıslardır. İnsanlarla olan işlerinde onlara kolaylık gösteren, alırken, satarken, borcunu öderken zorluk çıkarmayanlar iyi huylu insanlardır. Oysa tevazu yerine gururlu, kibirli, kendini beğenmiş birisi olsa, bu sayılan güzelliklerin hepsini teper, yok eder.

Şimdi size konuyu tamamlaması bakımından bir değerlendirme imkanı verecek bazı hadisleri yazacağım. Çok değil, birkaç tane. Bunlar tevazunun tam tersi hadisler. Hani derler ya, “her şey zıddıyla kaim”, işte bu da tevazuyu anlamada farklı bir bakış açısı sunacak ve önemli bir kavrama metodunun faydasını tattıracaktır.

13- Hz Peygamber şöyle buyurdu:

“Sizden daha aşağı olanlara bakın, sizden üstün olanlara bakmayın. Allah'ın nimetini küçümsememeniz için en uygun olanı budur”⁸⁵.

İşte size gurur, kibir, kendini beğenmişlik ile ilgili birkaç hadis-i şerif:

⁸⁴ Tirmizî, Kıyâmet 45.

⁸⁵ Müslim, Zühd, 9.

14- Ebu Said ve Ebu Hureyre radiyallahu anhümâ anlatıyorlar: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri şöyle dedi: "Büyüklik ridâmdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm."⁸⁶

15- İbnu Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

-Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kimse asla cennete girmeyecektir! buyurmuştu. Bir adam:

-Kişi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını sever! dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

-Allah Teâla hazretleri güzeldir, güzelliği sever! Kibir ise hakkın ibtali, insanların tahkidir, buyurdular."

16- Bir diğer rivayette: **"Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan bir kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez."⁸⁷**

17- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kıyamet günü, mütekebbirler küçük karıncalar gibi haşrolunurlar. Onları her yönden zillet bürümüşür. Cehennemde Bûles denen bir hapishâneye sevk edilirler Ateşlerin ateşi onları bürür. Cehennem ehlinin irinleri

⁸⁶ Müslim, Birr 136; Ebu Dâvud, Libas 29, (4090).

⁸⁷ Müslim, İman 147; Ebu Dâvud, Edeb 29. (4091); Tirmizi, Birr 61, (1999).

kendilerine içecek olarak verilir. Bu içeceğe tînetu'l-habâl denir."⁸⁸

18- Selemetu'bnu'I-Ekvâ' radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kişi kendisini (halktan büyük görüp) uzak tuta tuta cebbarlar arasına kaydedilir de onların başına gelen musibete düşer olur."⁸⁹

19- Hz. Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resulûllah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"İnsanlar, ya cehennem kömüründen başka bir şey olmayan ölmüş ecdadlarıyla övünmekten vazgeçerler, yahut da Allah katında, burnuyla pislik yuvarlayan mayıs böceğinden daha adi bir derekeye düşerler. Allah Teâlâ hazretleri sizlerden cahiliye kibrini temizledi. Artık o, muttaki bir mü'min yahut bedbaht bir, fâcirdir. İnsanların hepsi Hz. Âdem'in evlatlarıdır. Adem ise topraktan yaratılmıştır."⁹⁰

20- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Allah, Kıyamet günü, büyülenerek elbisesini sürüyenin yüzüne bakmayacaktır."

Bir diğer rivayette: **"Elbisesini çalımla sürüylene bakmayacaktır" denmiştir.**⁹¹

⁸⁸ Tirmizi, Kıyamet 48, (2494).

⁸⁹ Tirmizi, Birr 61, (2001).

⁹⁰ Ebu Dâvud, Edeb 120, (5116); Tirmizi, Menâkıb (3950, 3951).

⁹¹ Buhâri, Libas 1, 2, 5, Fezâilu'l-Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 42, (2085); Muvatta, Libas 11; (2, 914); Tirmizi, Libas 8, (1730); Nesâi, Zinet 102, (8, 206); Ebu Dâvud, Libas 28, (4085).

21- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kim namazda izarını (gömleğini) çalımla yere değecek kadar uzatırsa, Allah onun ne günahını affeder, ne de onu kötü amellere karşı korur."⁹²

22- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Bir adam, nefsinin hoşuna giden bir takım elbise içinde saçları da yapılmış olarak giderken yürüme sırasında kibre düşmüştü ki, birden yere battı. Kıyamet kopuncaya kadar orada zorlukla batmaya devam edecek."⁹³

23- Câbir İbnu Atik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kıskançlıktan bir nevi var ki Allah sever; bir kısmı da var ki Allah onu sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kişinin (mehariminden haram kılınmış bir fiil görmesi ile) şüphe halinde duyduğu kıskançlıktır. Allah'ın sevmediği kıskançlık, şüphe olmadan kıskançlık duymasıdır. Aynı şekilde bir kısım gurur vardır ki Allah hoşlanmaz, birkısmı da var, Allah hoşlanır. Allah Teâlâ'nın sevdiği gurur, kişinin savaş sırasında ve sadaka verme esnasında nefesine güvenerek duyduğu gururdur. Allah'ın buğzedip sevmediği gurur ise, taşkınlık ve övünme sırasında duyduğu gururdur."⁹⁴

24- Cübeyr İbnu Mut'im radıyallahu anh demiştir ki:

⁹² Ebu Dâvud, Salât 83, (637).

⁹³ Buhâri, Libâs 5; Müslim, Libâs 49, (2088).

⁹⁴ Ebu Dâvud, Cihâd 114, (2659); Nesâi, Zekât 66, (5, 78).

"Benim hakkımda "Sende kibir var" diyorsunuz. Ben eşeğe binmiş, (dikişsiz) kumaşı (elbise olarak) sarınmış, keçiyi sağmış birisiyim. Üstelik Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Bunları yapan kimsede hiçbir kibir bulunmaz" buyurdular."⁹⁵

25- Aşağıdaki hadisleri büyük hadis kitabı Kenzu'l Ummal'in "Tevazu"⁹⁶ bölümünden aldık.

"Tevazu kulu ancak yüceltir. Mütevazı olunuz ki Allah sizi yüceltsin. Affetmek insanın ancak izzetini artırır. Affedin ki Allah da sizin izzetinizi artırsın. Sadaka ancak malı çoğaltır. Sadaka veriniz ki Allah azze ve celle size merhamet eylesin."⁹⁷

Tevazuun insanı dünya ve ahirette yücelttiği gözle görülen bir durumdur. İnsan mütevazı oldukça gönül alır, sevilir ve sayılır, olgunluğu ile tercih edilir, üst makam ve mertebelere seçilip yükseltilir. Bu güzel ahlakın ahiretteki sevabı elbette daha büyük olacaktır.⁹⁸

26- "Kul tevazu gösteince Allah Teâlâ onu yedinci semaya yükseltir."⁹⁹

Allah Teâlâ'nın sevip yücediği kişilere karşı biz de mütevazı olmalı, onları sevip saymalıyız. Yoksa bunun aksi bir davranış, doğrudan Allah Teâlâ ile ters düşmek olur. Bunu bir Müslümanın vicdanı nasıl kabul edebilir? Hadi bir kul olsa, "adamı yanıltmışlar, propaganda ve reklam ile, yalanla dolanla

⁹⁵ Tirmizi, Birr 61, (2002).

⁹⁶ Ali Muttakî El- Hindî, Kenzu'l Ummal, Müessesetü'r Risale, 5. Baskı, Beyrut, 1985, 3/111-117, no:5719-5749.

⁹⁷ El- Hindî, Kenzu'l Ummal, 3/111, no:5719.

⁹⁸ Bu açıklama için bkz. Nevevî, Şerh-i Müslim, 16/143.

⁹⁹ Age. No: 5720.

gözünü boyamış kandırmışlar. O da aldanmış da yok yere bu adama değer vermiş” diyebilirsiniz. Ama bu sözleri Allah Teâlâ için bir Müslüman düşünüp söyleyebilir mi? asla! Bu imana aykırıdır. Öyleyse mütevazı olmakta her cihetten fayda vardır. Baksanıza, dünyada herkes, “dostumun dostu benim de dostumdur, düşmanı benim de düşmanımdır” diyor. Layık olan budur.

27- “Kim bir derece Allah Teâlâ’nın rızası için tevazu gösterirse, Allah Teâlâ da onu öyle bir dereceye yükseltir ki, hatta “İlliyyin”den¹⁰⁰ olur. Kim de Allah Teâlâ’ya bir derece büyüklük taslarsa, Allah Teâlâ da onu öyle bir dereceye alçaltır ki, hatta esfeli sâfiline¹⁰¹ indirir.”¹⁰²

28- “Allah için tevazu göstermenin çeşitlerinden biri de, meclislerdeki şerefli yerin aşağısına razı olmaktır.”¹⁰³

29- “Mütevazı ve alçak gönüllü olup fakir fukara ile oturunuz. Böyle yaparsanız, Allah Teâlâ’nın değer verdiklerinden olur, kibirden çıkar kurtulursunuz.”¹⁰⁴

30- “Bir şeyin sahibi onu taşımaya en layık olandır. Ancak zayıf ve güçsüz olursa, kardeşi ona yardım eder.”¹⁰⁵

31- “Mütevazı olmanız gerekir. Tevazu ise kalptedir. Hiçbir Müslüman başka bir Müslümana asla eziyet etmesin. Saçı sakalı birbirine karışmış, eski püskü elbiseler

¹⁰⁰ İlliyyin Cennete bir makamdır.

¹⁰¹ Cehennem dibi.

¹⁰² Age. No: 5721.

¹⁰³ Age. No: 5724.

¹⁰⁴ Age. No: 5725.

¹⁰⁵ Age. No: 5726.

içinde, kimsenin îtibâr etmediği niceleri vardır ki, Allâh'a yemin etse, Allah onun yeminini boşa çıkarmaz.”¹⁰⁶

32- “Hizmetçisiyle beraber yemek yiyen, sokakata eşeğe binen, koyununu bağlayıp sağan kimse kibirli sayılmaz.”¹⁰⁷

33- “Hiçbir insan yoktur ki, başında bir kadri ve yeri¹⁰⁸ olmasın. O da bir meleğin eline verilmiştir. Tevazu ettiğinde meleğe, “kadrini yükselt” denir. Büyükleğinde de “kadrini düşür” denir.”¹⁰⁹

34- “Kim allah için tevazu gösterirse, Allah onu yüceltir.”¹¹⁰

35- “Eski ve normal elbise giy ki övünme ve gururlanma huyları sana yol bulamasın”.¹¹¹

36- “Mütevazı olunuz, aşırı nimetlenmekten kaçınıp az ile yetininiz, yabancılar gibi süslenmekten kaçınınız, ayak yalın yürümeyi ayıplamayınız.”¹¹²

¹⁰⁶ Age. No: 5727.

¹⁰⁷ Age. No: 5728.

¹⁰⁸ Bu kelime hadiste “hakemetün” olarak geçmektedir. Daha çok “yulardaki gem” olarak tercüme edilmiştir. Bazıları da bizim verdiğimiz manayı tercih etmiştir. İkisi de hadise uygun düşer.

¹⁰⁹ Age. No: 5729.

¹¹⁰ Age. No: 5730.

¹¹¹ Age. No: 5731.

¹¹² Age. No: 5732. Bu hadisleri okurken, o günün iktisadi şartlarını ve örf adetlerini unutmamak gerekir. Yoksa parası olan için ayak yalın yürümek doğrudan tevazu değildir. Bugün yamalıklı elbise giymeye de gerek yoktur. Çünkü başka hadislerden öğreniyoruz ki, Allah Teâlâ verdiği nimeti kulun üstünde görmekten hoşlanır. Ama şartlar değişirse, yamalıklı da giyilebilir. Bunu kibir konusu yapmamak gerekir.

37- “Kim tevazu için gücü yettiği halde aşırı pahalı ve lüks elbise giymeyi terk ederde normal elbise giyerse, onu bütün mahlukat önünde çağırır ve iman elbiselerinden dilediğini giymekte muhayyer bırakır.”¹¹³

38- “Ya Aişe! mütevazı, alçak gönüllü ol. Çünkü Allah Teâlâ mütevazı olanları sever, mütekebbir olanlara buğzeder.”¹¹⁴

39- “Kim Allah Teâlâ’nın rızası için mütevazı olursa Allah Teâlâ onu yükseltir. Kim iktisat ederse, Allah Teâlâ onu zenginleştirir. Kim Allah Teâlâ’yı zikrederse, Allah Teâlâ onu sever.”¹¹⁵

40- “Kim Allah Teâlâ’nın rızası için mütevazı olursa Allah Teâlâ onu yükseltir. O adam kendi gözünde zayıf, ama insanların gözünde büyüktür. Kim kibirlenirse, Allah Teâlâ onu alçaltır. O kendi gözünde kendini büyük görürken, insanların gözünde çok küçük ve değersizdir. Hatta o, insanların nazarında domuzdan veya köpekten daha ehven ve değersizdir.”¹¹⁶

41- “Kim Allah Teâlâ’dan huşu ederek tevazu gösterirse, Allah Teâlâ onu yüceltir. Kim de büyüklük taslayarak kibirlenmeye kalkışırsa, Allah Teâlâ onu alçaltır. İnsanlar Allah Teâlâ’nın koruması altında amel eder, iş görürler. Allah Teâlâ bir kulunun ayıp ve

¹¹³ Age. No: 5733.

¹¹⁴ Age. No: 5731.

¹¹⁵ Age. No: 5736.

¹¹⁶ Age. No: 5737.

rezilliğini ortaya çıkarmak isterse, onu himayesinden çıkarır, böylece kulun günahları açığa çıkar.”¹¹⁷

42- "Dinine bir noksanlık getirmeden tevazu gösteren kimseye müjdeler olsun. Dilenmeksizin nefsinin zelil eden kimseye müjdeler olsun. Helâl yoldan kazandığı malı hayırlarda harcayan kimseye müjdeler olsun. Zelil ve miskin kimselere acıyan merhamet sahiplerine müjdeler olsun. İlim ve hikmet sahiplerine karışıp onlardan istifade eden kimselere müjdeler olsun.”¹¹⁸

43- “Tevazu kulu ancak yüceltir. Öyleyse mütevazı olun ki Allah Teâlâ sizi yükseltsin.”¹¹⁹

44- “Kim benim hakkım için yumuşak davranır, alçak gönüllü olur ve yeryüzünde ululuk taslamazsa, onu illiyyine’e kadar yükseltirim”.¹²⁰

45- “Kim dünyada başını kibirle kaldırırsa, Allah Teâlâ kıyamet günü onun başına vurup eğer. Kim de dünyada Allah Teâlâ’nın rızası için mütevazı, alçak gönüllü olursa, kıyamet günü Allah Teâlâ ona bir melek gönderir. Melek o kimseyi topluluk önünde sevince boğarak der ki, ‘El salih kul, Allah Teâlâ sana diyor ki, ‘bana gel bana! Hiç şüphesiz sen, haklarında, “onlara korku da yoktur, keder de” denilenlerdensin”.¹²¹

¹¹⁷ Age. No: 5738.

¹¹⁸ Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb, nr. 4267; Beyhakî, Şuabü'l-İmân, nr. 3388; Taberânî, e!-Mu'cemü'l-Kebîr, nr. 4615; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 10/229.

¹¹⁹ Age. No: 5740.

¹²⁰ Age. No: 5741.

¹²¹ Age. No: 5746.

46- “Bir kimse güzel yüzlü olur da onu kibirle bozmadan tevazu ile kalırsa, kıyamet gününde Allah Teâlâ’nın seçkin kullarından olur”.¹²²

47- “Kim Allah Teâlâ’nın rızasını kazanmak için aşırı süslenmeyi ve kaliteli güzel elbiseler giymeyi terk ederse, Allah Teâlâ da ona yakuttan bohçalar içinde ipekli elbiseler giydirir”.¹²³

48- “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse, cennete giremez.” Bunun üzerine bir adam:

-İnsan, elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder. dedi. Resulüllah Efendimiz (s.a.v.)’de:

-Allah güzeldir ve güzelliği sever buyurdular.¹²⁴

Hız. Allah (c.c.), zat ve sıfatlar bakımından güzeldir. Bu yüzden kullarında kılık ve kıyafetlerinin güzel olmasından hoşlanır. Kılık ve kıyafetin yerinde olması, kibirlilik değildir. Allah Teala Hazretleri güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakkın iptali, hükümsüz bırakılması, insanların tahkiri, yani hor görülüp aşağılanmasıdır.

49- “Size cennet ehlini bildireyim: Her zaif olan insanlar tarafından zaif görülen (mütevazı) mümindir. O şayet Allah bir şey üzerine yemin etse, Allah muhakkak onu yemininde gerçek çıkarırdı. Size cehennem ehlini de

¹²² Age. No: 5747.

¹²³ Age. No: 5749.

¹²⁴ İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları, Ankara, 15/24.

bildireyim: Onlar da her katı yürekli, kibirli ve hileci, ululuk taslayan kimselerdir.”¹²⁵

50- “Cennet o kimseye olsun ki zillet ve meskenet olmaksızın tevazu gösterir. Helâlinden kazandığı malını infak eder. Zillet ve meskenet ehline merhamette bulunur, Fıkıh ve hikmet ehliyle haşır neşir olur”¹²⁶.

51- Harise ibnu Vehb el-Huzai şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)’den işittim:

“Kerem, takva demektir. Şeref, tevazu demek, yakîn ise zenginlik demektir”¹²⁷.

52- Dört haslet vardır. Allah onları sevdiği kimseye verir: Birincisi sükûttur. Sükût ibâdetin evvelidir, İkincisi Allah'a tevekkül etmektir. Üçüncüsü tevazudur. Dördüncüsü ise dünya hakkında zühddür.”¹²⁸

Konuyla ilgili hadisleri bitirirken biz de iyi huylu bir insan olabilmek için bir yandan Peygamber Efendimiz’in duasıyla “*Allahım beni güzel yarattığın gibi huyumu da güzelleştir*” diye niyâz edelim, diğer yandan da iyi huylu, yumuşak başlı ve insanlara karşı anlayışlı olmaya gayret edelim.

Bu bahsin son sözü için de Mesih İsa (a.s)’yı misafir edelim. Şöyle demiştir:

¹²⁵ Sahih-i Buhari, Cilt 14/6537

¹²⁶ Gazalî İhya’da Beğavî ve Taberanî’den rivayet etmiştir.

¹²⁷ Gazalî, İhya, 3/731.

¹²⁸ Gazalî, İhya, 3/732. Taberanî ve Hakim’den.

“Ne mutlu dünyada mütevazı olanlara... Onlar kıyamette minberlerin sahipleridirler. Ne mutlu dünyada insanların arasını bulanlara... Onlar kıyamet gününde Firdevs'i elde ederler... Ne mutlu dünyada kalplerini pâk edenlere... Allah Teâlâ kıyamette onlara lûtuf ve merhametiyle bakar. Allah Teâlâ bir kulu İslâm dinine hidayet ettiği, suretini güzelleştirdiği, kendisini ayıp sayılmayan bir yerde yerleştirdiği ve bununla beraber kendisine tevazu'yu rızık olarak verdiği zaman, bu kul Allah'ın seçtiği kimselerdendir.”¹²⁹

¹²⁹ Gazalî, İhya, 3/732.

AKIL VE BASİRETTE TEVAZU

Yukarıdan beri tevazuun tarifini, kısımlarını, derecelerini, konusunu, amacını, faydasını, faziletini ve önemini görerek onu tanımaya ve Kur'an ile sünnetten kaynaklarını göstermeye çalıştık. Bütün bunları bilmek bizi bir noktaya götürüyor; kendini ve Rabbini bilmek ve bu bilginin gereği ile yaşayarak mutlu olmak.

Gerçekten de mutlu olmak ile kendini bilmek, haddini, hududunu, imkânını, gücünü kuvvetini bilmek ve ona göre davranmak arasında çok yakın ilişkiler vardır. Böylece insan boyundan büyük işlere kalkışarak kendini ezmez ve küçük düşürmez. Haddini bilen ona göre başaracağı işleri yaparak mutlu olur. İmkânını bilen kendini eğitir, çalışır gayret eder, sonunda amacına ulaşır. Bir mü'minin en büyük amacı, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak ise, hiç şüphesiz ona da ulaşır.

İnsan tevazuu bilemezse, nerede ne yapacağını, nasıl davranacağını da bilemez. Bu da kendisi için bulunduğu yerde sevgisizlik, hatta nefret ve düşmanlığa sebep olur. Oysa tevazu bilinse, kalpler sevgiyle ona yönelir, o da hem mutlu ve huzurlu, hem de işlerinde başarılı olur.

Çağımızın büyük mütefekkirlerinden Bediüzzaman Said Nursî der ki: "Bir insanın müteaddit şahsiyeti olabilir. O şahsiyetler ayrı ayrı ahlâkı gösteriyorlar. Meselâ: Büyük bir

memurun, memuriyet makamında bulunduğu vakit bir şahsiyeti var ki; vakar iktiza ediyor, makamın izzetini muhafaza edecek etvar istiyor. Meselâ: Her ziyaretçi için tevazu göstermek tezellüldür, makamı tenzildir. Fakat kendi hanesindeki şahsiyeti, makamın aksiyle bazı ahlâkı istiyor ki, ne kadar tevazu etse iyidir. Az bir vakar gösterse, tekebbür olur.”¹³⁰

Yine o, “Mesnevî-i Nuriye”de, kişinin her ne hâl ve makamda bulunursa bulunsun, diğer insanlardan bir farkı olmadığını şuurla olmasının konusunda şunları söyler:

“Hakikatdar bir rü’yada gördüm ki, insanlara diyordum: Kur’an’ın desatirindedir ki, Cenab-ı Hakk’ın masivasından hiçbir şeyi ona taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler.”

Felsefeye olan ilgisinden tanıdığımız Doğuhan Murat Yücel “Alçak gönüllü olmakla ne kazanırız?” diye soruyor. Tevazuun güzellikleri hakkında verdiği aklî bilgilerle ikna edici cevabı hoşumuza gittiğinden aynen alıyoruz:

“Kendimizi kazandığımız söylenebilir. İnsanın istekleri sınırlı değildir. Yetinmeyi bilmedikten sonra en büyük servet bile açlığı dindirmez. Hayatı duymak ve ondan keyif alabilmek alçak gönüllü olmaya bağlıdır. Bireyin yaşamı için yetinmeyi bilmek tek çıkar yoldur. Başkaları tarafından dünyaya getirilen, dışarı tarafından eğitilen ve yaşamının kuralları başkalarınca belirlenen bireyin büyüklenmesi geçerli

¹³⁰ Mektubat, Yirmi Altıncı Mektup, İkinci Mebhas.

bir etkinlik değildir. Ne zaman gelip ne zaman çıkacağımızı bilmediğimiz ve gözle görülmeyecek kadar küçük bir alanda bulunan hayatlarımız ne kadar yüceltilebilir ki? Hak edilmiş bir hayat yok, ancak bahşedilmiş bir yapıdan söz edilebilir. Bizim olduğumu iddia etmek için bile sağlam bir temel yoktur ki hayat, sonsuz uzay- zamanda gelip geçici bir heves gibidir. Dolayısıyla Alçak gönüllülük insanın algısını tamamlayan hayati özelliklerdendir.

Alçak gönüllü kişinin bazı özellikleri: sınırlarını kabul etmek: her şeyde iyi olamayacağını kabul etmek, kendi hatalarını tanımak, sahip olduklarından memnun olmak, hata yapmaktan korkmamak, hata yaptığını kabul etmek kendini övmekten kaçınmak, her şeyi kendine mal etmemek, başkalarına müteşekkire olmak, kendini başkalarıyla karşılaştırmamak, öğrenmeye açık olmak, başkalarına yardım etmektir.

Basit şeylerden keyif almayı alçak gönüllülük- tevazu- sayesinde başarırız. Aynı şekilde, tevazu sayesinde hayatın zorluklarıyla mücadele edecek gücü kendimizde buluruz. Mütevazı bir insansanız, hiçbir deneyimi aşağılamazsınız, hiçbir çalışma arkadaşınız değersiz değildir, hiçbir anınızı dikkatinizi vermeden geçirmezsiniz. Tevazu sizi her detaya özen göstermeye iter. Bir işi sıkıcı, yorucu, moral bozucu veya zaman kaybı olarak görüp es geçmek yerine baştan sona sabır gösterir, işi en ince noktasına kadar öğrenirsiniz.”¹³¹

Bu konuda kitabın içine serpiştirilmiş bir hayli bilgiler vardır. Onları burada toplamak yerine, ilgili olduğu kısımlarda okumak daha zevkli ve faydalı olacaktır diye düşünüyorum.

¹³¹ <http://www.dmy.info/tevazu-nedir-alcak-gonulluluk/>

III. Bölüm:
ASR-I SAADETTEN TEVAZU YANSIMALARI

RASÛLULLÂH'TAN (S.A.V) TEVAZU ÖRNEKLERİ

Ben Kral Değilim

Sevgili Peygamberimiz (sav)'in bir Melahat ve muhabbet eseri olduğu kadar, üstünde bir vakar ve heybet de vardı. O yüzden yabancı bir kişi Rasûlullaha geldiğinde titremeye başlardı. Allah Teâlâ bir aylık mesafeden onun heybetini hissettirmek suretiyle kullarına karşı onu desteklemişti.

Yine bir gün ashâb-ı kirâm'dan Abdullah b. Yusr (ra) Peygamberimize geldi. O'nun karşısında heyecandan titremeye başladı. Bunu gören Hz. Peygamber (sav) şöyle dedi:

-Kendini zorlama! Korkma, rahat ol. Ben bir kral değilim. Ben Kureyş'ten, kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum"¹³².

Gerçekten de o evinde veya dışarıda herhangi bir insan gibi davranıyor; kendi elbisesini kendisi yamıyor, ayakkabılarını tamir ediyor, bozulan duvarını tamir ediyor,

¹³² Heysemi, IX/20 (Taberani, Cebir'den).

çamurla sıvıyor, ev işlerinde hanımlarına yardımda bulunuyor, yerde oturarak yemek yiyor, hasırda uyuyordu. Çok içten ve doğal hareket ediyordu. Hastaları ayaklarına giderek ziyaret ediyor, cenazelere katılıyor, köle ve fakirlerin davetine icabet ediyor, yamalıklı elbise giyiyor, merkebe biniyor, terkisine adam ve çocuk bindiriyordu. Tevazu ve alçak gönüllü olmada herkese örnek oluyordu.

Peygamber Efendimiz (sav) bir devlet başkanıydı. İsteseydi bir insanın bu dünyada sahip olabileceği en lüks, en mükemmel hayat şartlarında yaşantısını sürdürmeye muktedirdi. Ama hiçbir zaman, Allah Teâlâ'dan böyle bir istekte bulunmadı. Az sonra gelecek, istese dünyanın en değerli mücevherleri, en görkemli sarayları, en pahalı kıyafetleri, en güzel kadınları, hatta kâinatın bütün hazineleri ayaklarının altına serilir, altından dağlar arkasında yürürdü.

Peki neden istemedi?

Çünkü o eşyanın hakikatini ve insanın varoluş sebebini çok iyi biliyordu. Dünya hayatını da, ahiret hayatını da biliyordu. Az sonra öğreneceğiz, merak edenlere de anlatıp öğretiyordu.

Kral Değil Kul Peygamber

Bir gün Cebrail (a.s.), Rasûlullahın (sav) yanında oturuyordu. O sırada gökten bir melek indi. Cebrail:

- Bu, yaratıldığı günden şu ana kadar yeryüzüne inmeyen bir melektir, dedi.

O melek indikten sonra Hz. Peygamber'e hitab ederek:

- Ey Muhammed! Rabbim beni sana göndermiştir. Sen kral bir peygamber mi olmak istiyorsun, yoksa kul bir peygamber mi? diye sordu.

Peygamberimiz istişareyi çok sever ve yapardı. Cebrail'e baktı. O da anladı ve Hz. Peygamber'e hitaben:

- Ey Muhammed, rabbin için tevazu göster, dedi. Hz. Peygamber bunun üzerine:

- Ben kral bir peygamber olmak istemiyorum, kul bir peygamber olmak istiyorum" dedi.¹³³

Ebu Ya'la'nın rivayetinde, Hz. Aişe, "Bu olaydan sonra Hz. Peygamber artık yaslanarak bir şey yemedi. 'Kul nasıl yemek yiyorsa, ben de öyle yerim. Kul nasıl oturuyorsa, ben de öyle otururum' diyordu" demiştir.

Elbette tevazu gösteren daima yükselir, yüceleşir. Bu teazunun arkasından bakın neler verildi: "Kendisinin kral peygamberlikle kul peygamberlik arasında muhayyer bırakılıp kul peygamber olmayı seçmesi üzerine, İsrail (aleyhisselam):

"Şüphe yok ki, Allah, tevazu gösterdiğin o şeyi de sana vermiş bulunuyor. Kıyamet günü Âdem oğullarının seyyidi sensin! Yer kendisi için yarılıp kabrinden ilk çıkacak ve şefaahat edecek olan da sensin!" demiştir.¹³⁴

Evet, Sevgili Peygamberimiz (sav)'in tercihi böyle idi. Bir gün aç, bir gün tok olmaya razı idi. İsteseydi, Süleyman

¹³³ Heysemi, IX/19. (İmam Ahmed, Ebu Hureyre'den). Ebu Ya'la'nın rivayetinde, Hz. Aişe " Bu olaydan sonra Hz. Peygamber artık yaslanarak bir şey yemedi. "Kul nasıl yemek yiyorsa, ben de öyle yerim. Kul nasıl oturuyorsa, ben de öyle otururum" diyordu" demişti.

¹³⁴ Kadı İyaz, c. 1 , s. 97, İbn Seyyid, c. 2, s. 333. Nakleden, M. Asım Köksal, İslâm Tarihi, Köksal Yayıncılık: 8/424-428.

Peygamber gibi kral peygamber de olabilirdi. Ama o tevazuyu seçmişti.

Yemek Görünce Ağlayanlar

Hiz. Peygamber Efendimizin (sav) (asv) vefatından sonraki yıllarda bir akrabası Hiz. Ayşe (r.anha)'yi ziyaret eder. Hiz. Ayşe (r.anha) onun için bir sofraya açar. Bu esnada kendini tutamaz, ağlamaya başlar. Misafir sebebini sorar. Hiz. Ayşe (r.anha):

- Ben doyuncaya kadar her yemek yiyişim de ağlarım, der.

Akraba merak ederek sorar:

-Niçin?

-Çünkü Allah'ın Elçisi bütün ömrü boyunca doyuncaya kadar hiç yemedi. Sıkıntı içerisindeydi. Bir günde iki öğün yemedi. Ekmek yediği zaman hurma yemedi, hurma yediği zaman ekmek yemedi. Sürekli başkalarını kendine tercih ettiği için hep böyle yaşadı. Şimdi ise insanlar yediklerini eritmek için ilaç kullanıyor. Hiz. Muhammed (asv) bütün ömrü boyunca kızartılmış bir koyunu hiç görmemiştir.¹³⁵

O bir devlet başkanıydı. Hazine onun emrinde idi. Ama doyuncaya kadar yemedi. Bunun özel ve genel sebepleri vardı. Özel sebebi, o bir kral peygamberliği değil, kul peygamberliği seçmişti. Fakirleri seviyordu ve onlar gibi yaşıyordu. Genel sebebine gelince, Medine devrinin ilk yıllarının içinde ekonomi zayıftı. Halkın ortalama gelir seviyesi çok düşüktü. Sevgili Peygamberimiz (sav)'in eline bir yiyecek geçtiğinde

¹³⁵ M. Yusuf Kandehlevi, Hayatü's-Sahabe, I/381.

onu başkalarıyla paylaşıyordu. Hatta ashabını kendine tercih ediyordu. Uzun yıllar hep böyle yaşadı. Sonra durumlar değişti. Refah arttı. Halk ihtiyaçlarını rahat karşılar oldu. Ama onun geçimi hiç değişmedi. Hatta bu yüzden zaman zaman hanımları ile arası açıldı. Şu bildik hikayeler yaşandı...

Onun hayatında böyle durumlar çoktur. Hadis kitaplarının “Zühd” bölümlerine bakanlar, gözyaşlarını tutamazlar. Bir de kendilerine bakarak sanırım çok utanırlar.

Ashâb-ı kiramın içinde tatlı yemek önlerine konunca başka ağlayanlar da vardır. Mus’ab b. Ümeyr’i, Osman b. Maz’un’u vs. hatırlar da ağlar idiler. “Onlar çok çalıştı, cihat etti, ama gününü görmeden aç perişan gittiler. Fakat şimdi biz bu leziz yemeklere erdik. Acaba ahiretteki sevaplarımızı mı yiyoruz?” diye düşünürlerdi. Meşru da olsa, dünyada mükafat görmekten endişelenirlerdi.

Sessizce Yatağına Uzanır

Medine’de Hicret’i takip eden ilk günlerdir. Medineli Müslümanlar, bütün maddi varlıklarını Mekke’de bırakıp gelen kardeşleriyle her şeylerini paylaşırlar. Her eve on tane misafir düşmüştür. Hz. Muhammed (asv) de bu evlerden birini başka muhacir arkadaşlarıyla paylaşır. Onlardan biri olan Esved oğlu Mikdad anlatmaktadır:

“Evde, sütleri ile evin geçiminin sağlandığı bir kaç keçi vardır. Keçiler sağıldığında herkes kendi payına düşen sütü içerdi. Hz. Peygamber Efendimizin (sav) payı kasede kalırdı. Bir gece eve geç geldi. Herkes kendi payını içerek, yatmıştı. O kâseyi boş buldu, ama sesini çıkarmadı. Sadece şöyle [dua](#) etti:

“Ey bugün beni doyuran Allah’ım, onları da doyur!”

Daha sonra uyanan Mikdad vaziyeti anlar ve Peygamberimizin açlığını gidermek için keçilerden birini kesip, pişirmeye davranır. Fakat o izin vermez. Onun yerine ikinci kez sağılan keçiden çıkan bir kaç damla sütü içer ve sessizce yatağına uzanır.”¹³⁶

Bu alemlere rahmet bir peygamberdir. Devlet başkanıdır. Ama arkadaşları ile süt içen ve yan yana yatan bir peygamber. Aman Allah’ım, bu ne tevazudur, bu ne alçak gönüllü olmaktadır!

İşte bunu gören sahabe onu canından çok sever ve onunla konuşmak isterse söze şöyle başlardı: “Anam babam, tatlı canım sana kurban Ya Resulullah!”

Tam Bir Lider

Mekkeli müşrik düşmanlar Hayber Yahudilerinin paralı askerleri olan bazı çöl kabileleriyle birlikte on bin kişilik bir ordu düzüp, Medine üzerine yürüdüler. Müslüman mücahitlerin sayısı ancak üç bin kadardır. Haber gelince tevazu kahramanı Resul-i Ekrem Efendimiz konuyu istişareye açar. İçlerinden garip ve fakir, ama kıymette ehli beyt sayılacak kadar değerli birisi, Selman-ı Farisi bir fikir verir. Şehirde kalıp, savunma savaşı yapmaya karar verirler. Medine’nin etrafına büyük bir hendek kazılmaya başlanır.

Hendek kazılacak yer uzun, mevsim kış, ortam kıtlık. Bizzat Hz. Peygamber (sav) kazılan toprağın hendek dışına taşınması işinde çalışmaktadır. Görgü tanığı bir arkadaşının anlatımıyla toz-toprak O’nun (sav) göğüs ve karın derisini

¹³⁶ Afzalur Rahman, Siret Ansiklopedisi, III/188.

örtmüştür durumdadır. Üç gün süren hendek kazılmasının en zor tarafı, aynı günlerde bütün şiddetiyle devam eden açlık ve kıtlıktır. Arkadaşları, çalışırken, açlıktan düşüp bayılmamak için karınlarına taş bağlamışlardır. Vaziyeti bildirmek için bir ara karşısına dizilirler. Ahirette kendilerinin bu fedakârlıklarına şahitlik etmesini istediler sanki. Elbiselerini sıyıdırıp, taşları gösterdiler ve gözlerini Sevgili Peygamberimiz (sav)’e diktiler. Acaba ne diyecekti?

O da ne? Önce tebessüm eden Resul-i Ekrem Efendimiz, sonra kendi elbisesini sıyırdı. Onun (sav) karnında iki taş birden bağlıydı.

Böyle bir lidere seve seve itaat edilmez, ardından dünyanın öte ucu da olsa gidilmez miydi!..

Dikkatli Ol

Sevgili Peygamberimiz (sav) Ebu Hüreyre ile birlikte, çarşıya alışverişe çıkmışlardı. Alış veriş bitirdikten sonra satıcıya tartması için para yerine kullanılan gümüş parçalarını uzatır ve:

-Dikkatli ol, ağırca tart, der.

Satıcı şaşırır. Hiç bir müşterisinden böyle ücreti bol bol tartıp alması teklifini duymadığını söyler. Ebu Hüreyre karşısındakinin peygamber olduğunu bildirir. Satıcı derhal Hz. Muhammed (asv) ‘in ellerine kapanarak öpmek ister. O izin vermezve:

-Bunu İranlılar krallarına karşı yaparlar. Ben kral değilim, içinizden bir insanım, der.

Eve dönüş sırasında Ebu Hüreyre yükünü taşımaya yardımcı olmak ister. Ona da izin vermez:

-Kişi, eşyasını, taşıyabiliyorsa, sadece kendi taşımalıdır, der.¹³⁷

Kendime Hizmet Ettirmem

Amir b. Rabia'dan rivayet edilmiştir: “Rasûlullah ile beraber mescide çıktık. Peygamber’in ayakkabısının bağı çözüldü. Ben eğilerek bağlamak istedim. Hz. Peygamber ayağını çekerek:

- Bu kendisine hizmet ettirmektir. Halbuki ben kendime hizmet ettirmekten hoşlanmam, dedi.¹³⁸

Şemsiye Tutulmasını İstemedi

- Allah’ın Rasûlü ashâbından bir grubun içerisinde yürüyordu. Bir ara onun haberi olmaksızın bir elbiseyi ona şemsiye yaptılar. O, elbisenin gölgesini gördüğünde başını kaldırdı ve “Durun bakalım” diyerek elbiseyi alıp yere koydu ve

“Ben sizin gibi bir beşerim” dedi.¹³⁹

Hz. Abbas anlatıyor:

“Ben Hz. Peygamber’in daha ne kadar aramızda kalacağını bilmiyordum. Bunun için kendisine

-Sana, seni gölgelendiren bir çardak yapsak! teklifini yaptım. Hz. Peygamber

-Ben sizin aranızda olacağım. Sahabiler benim topuklarıma basacak. Bazen abama takılıp onu sırtımdan

¹³⁷ M. Yusuf Kandehlevi, a.g.e., III/156, 157; Kadı İyaz, a.g.e. s.132.

¹³⁸ Heysemi, IX/701.

¹³⁹ Heysemi, IX/21 (Taberani, Abdullah b. Cübeyr el-Huzai’dan).

düşürecekler. Ta ki Allah beni aralarından alıp götürünceye kadar, dedi.¹⁴⁰

Rasûlullah abdest suyunu bile hiç kimsenin hizmetine bırakmazdı. Kendi sadakasını da kendi eliyle getirip verirdi.¹⁴¹

Ama Kendisi Hizmet Ederdi

Habbab b. Eret Mekke'den ilk Müslümanlardan azatlı bir köledir. O toplumun en alt kısmından birisidir o günler için. Allah Teâlâ'nın dini adına çok işkence çekmiştir. Derken hicret etmişti, Medine'de Hz. Peygamber (asv) tarafından uzun sürecek bir göreve gönderildi. Evini barkını bıraktı ve göreve gitti.

Evin kadınları süt sağmasını bilmedikleri için sığır ve keçileri her gün Hz. Peygamber (asv) tarafından sağıldı. Ailenin, erkeğin yokluğundan etkilenmesine izin verilmedi. Habbap tekrar evine dönüp, günlük işlerinin başına dönünceye kadar o evin işleri her gün bizzat Hz. Peygamber (asv) tarafından görüldü.¹⁴²

Hz. Muhammed (asv) boy abdesti almaktadır. Arkadaşlarından biri de örtü tutarak O'nu perdeler. Abdest bitince Hz. Muhammed (asv) :

-Gel, şimdi ödeşelim, der.

Arkadaşının aksi ısrarına rağmen bu kez de O, ona örtü tutar. Arkadaşının:

-Ey Allah'ın Elçisi! Niçin zahmet ediyorsunuz, sözüne;

¹⁴⁰ Heysemi, IX/21 (Bezzar, İbn Abbas'dan, o da babasından).

¹⁴¹ Rudanî, Cem'ul-Fevaid, II. 180

¹⁴² Afzalur Rahman, a.g.e., I/66.

-Zahmeti yok diyerek, cevap verir.¹⁴³

Muhteşem Örnek

Bu açıdan da Sevgili Peygamberimiz (sav)'in muhteşem örnekliliği ortadadır. Gerçekten de Peygamberimiz Aleyhisselam, makam ve mertebesinin yüceliği ile birlikte, insanların en tevazulusu ve en kibirsizi idi.¹⁴⁴ Üstelik Peygamberimiz Aleyhisselam zaman zaman kendisinin insanlardan ve sair peygamberlerden üstün tutulmasını önlemek için yer yer tedbir alır, konuşmalar yapardı. Böylece ahabını ve bütün Müslümanları, Hıristiyanların düştüğü felakete düşmekten korurdu. Çünkü onlar Hz. İsa için haşa “oğul ilah” derken, bunu güya bunu fart-ı muhabbetten, yani onu aşırı ve abartılı olarak çok sevmekten dolayı yapıyorlardı. Nitekim Peygamber Efendimizin (sav) bu yaptıklarının ne kadar yerinde olduğu daha vefat ettiği gün ortaya çıkmıştı. Çünkü ona olan sevgi en akli başında olan birisine bile “kim o öldü derse boynunu vururum, o ölmez” dedirtmişti. Fakat daka akli başında ve temkin sahibi çıkıyor, onu canından bin kere çok sevmesine rağmen, “Kim Muhammed’e tapıyorsa, bilsin ki o ölmüştür. Kim de Allah Teâlâ’ya tapıyorsa, bilsin ki o ölmez” diyordu.

Onun kendi konumunu açıkça ve cesurca ortaya koyduğu konuşmalarından bir ikisini hatırlayalım mı?

¹⁴³ M. Yusuf Kandehevi. a.g.e., III/339.

¹⁴⁴ Ahmed. Müsned, c. 2, s. 427, Buhârî, c. 6, s. 204, Müslim, c. 3, s. 1632, Ebu Dâvud.c. 3, s. 346, Tirmizî, c. 4, s. 377, İbn Mâce, c. 2, s. 108.

Beni de Amelim Kurtarmaz

Bir gün şöyle demişti:

-Sizden, ameli kendisini kurtarabilecek bir kimse yoktur!

Denildi ki:

-Yâ Rasûlallah! Senin de mi amelin kurtaramaz?

Geçmişteki ve gelecekteki günahlarının Yüce Allah tarafından bağışlanmış olduğu kendisine müjdelenmiş bulunduğu halde (Feth: 1) şöyle buyurdu:

-Allah tarafından bir mağfiret ve rahmet beni sarıp bürüyüp korumadıkça, evet, beni de amelim kurtaramaz!¹⁴⁵

Yabancı bir heyet ziyaretine gelir. Söze iltifat ederek girmek isterler ve:

-Sen bizim büyüğümüzsün, derler. O cevap verir:

-Büyük Allah'tır.

Heyettekiler:

-Öyleyse, sen bizim en üstünümüz ve en güçlümüzsün, derler. Bunu da hoş görmez:

-Çok ileri gitmeyin. Şeytan inanmadığınız şeyleri size söyletmekle, doğruluktan sizi ayırmasın, derdi¹⁴⁶.

O cidden çok mütevazı, alçak gönüllü birisiydi. Kendine özel bir paye vermezdi. Asla tavrında yapmacıklık yoktu. Bu bakımdan her sözü doğru idi. Bu yüzden iltifatı bile coştururdu insanları.

¹⁴⁵ Ahmed, I. 391.

¹⁴⁶ M. Yusuf Kandehlevi. a.g.e., III/109.

Bir gün Hz. Ömer (ra) kendisinden umre yapmak üzere Mekke'ye gitmek için izin ister. O sevinerek izin verir ve öğütler:

-Kardeşim! Duanda beni de unutma.

O gün Hz. Ömer (ra)'in anlatımıyla hayatının en sevinçli günüdür.¹⁴⁷

Beni Aşırı Yüceltmeyiniz

Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimizin kendisi hakkında olan şeylerle övünmediğini ve nasıl bir tevazu içerisinde olduğu bir hadiste bizlere şöyle aktarılmaktadır.

“İbn Abbâs (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v)’in ashabından bazı kişiler, kendisini beklemek üzere oturmuşlardı. Rasûlullah (s.a.v.) çıktı onlara yaklaşınca onların konuştuklarını duydu. Bazıları şöyle diyordu:

-Şaşılacak şey doğrusu Allah yaratıklarından birini dost edinmiş, İbrahim dost edinmiş diğer bir kısmı ise Musa'nın Allah'la konuşması daha hayret verici bir şeydir. Allah onunla apaçık konuşmuştur. Diğer bir kısmı ise İsa Allah'ın kelimesi ve ruhudur. Diğer bir kısmı da Adem, babasız şekilde yaratılmış, seçkin insandır, dediler.

Rasûlullah (s.a.v.) onların yanına geldi selam verip şöyle buyurdu:

-Konuşmalarınızı ve hayret ettiğiniz şeyleri dinledim. İbrahim, Allah'ın dostu olup o bir gerçektir. Musa'da Allah'ın konuştuğu seçkin bir kimsedir, bu da doğrudur. İsa'da Allah'ın

¹⁴⁷ M. Yusuf Kandehlevi. a.g.e., IV/93.

ruhu ve kelimesidir. Bu da bir gerçektir. Adem’i Allah seçmiştir. Bu da bir gerçektir. Dikkat ediniz, Allah’ın sevgilisi (habibullah) benim, ama övünmeksizin söylüyorum; övünme yok. Kıyamet günü hamd sancağını taşıyacak olan benim, övünmek yok... Kıyamet gününde ilk şefaata edilecek olan benim şefaati kabul edilecek olanda benim. Fakat övünme yok... Cennetin kapılarının halkalarını ilk hareket ettirecek olan benim. Allah bana Cennet kapısını açacak beraberimde olan mü’minleri ve fakirleri Cennete sokacaktır, fakat övünme yok... Ben geçmişlerin ve geçeceklerin en değerlisiyim, fakat övünme yok...”¹⁴⁸

Hz. Ali oğlu Hz. Hüseyin’e anlatmıştı sorması üzerine. O da bize aktardı duyduklarını. Uzun bir rivayeti bir yerinde şunlar vardır:

"Resûlullah Aleyhissalam:

'Siz, beni hakkım olan derecenin üzerine yükseltmeyiniz! Çünkü, Yüce Allah beni resûl edinmeden önce kul edinmiştir!' buyurdu."¹⁴⁹

Hz. Ömer'den: "Resûlullah Aleyhissalam buyurdu ki:

“Nasrânîlerin İsa b. Meryem Aleyhissalamı 'Allah'ın oğlu' diyerek haksız yere övdükleri gibi, siz de beni övmekte aşın gitmeyin iz. Şüphe yok ki, ben ancak bir kulum! Allah'ın kuluyum ve Resûlüyüm! O halde, bana 'Allah'ın kulu ve resûlü' deyiniz!”¹⁵⁰

Arkadaşları, O yanlarına her girdiğinde hızla ayağa kalkmaktadırlar. En sonunda bir gün dayanamaz:

¹⁴⁸ Tirmizi, Menakıb 1

¹⁴⁹ İbn Mâce. II. 1376.

¹⁵⁰ Ahmed, I. 391; İbn Mâce, II. 1376; Tirmizî, IV. 588.

-İranlıların birbirlerini büyük görerek ayağa kalktıkları gibi siz de bana ayağa kalkmayın. Çünkü ben, bir kulun yemek yediği gibi yemek yiyen, bir kulun oturduğu gibi oturan bir kulum.¹⁵¹

Bunun benzeri başka bir olayda ise uyarısına şu eklemeyi de yapar:

-Hiç kimse için kalkılmaz. Ancak, Allah için ayakta durulur.

Bundan sonra arkadaşları O (sav) içeri her girdiğinde isteseler de kendilerini tutarlar, ayağa kalkmaz, oturmaya devam ederler.¹⁵²

Bazı müslüman genç kızlar

-Bizim aramızda öyle bir peygamber var ki, yarın ne olacağım bilir, dizelerini de içeren bir ilahi söylemektedir.

Bunu duyan Hz. Muhammed (S.A.S.), kızları uyarır:

-İlle de bir şey söyleyecekseniz doğruyu söyleyin.

Doğru sözlerle övülmeyi istemeyen, yalan övgülere nasıl tahammül edebilir? Zira onun getirdiği ahlâk, insanın

¹⁵¹ Tirmizî, Edeb, 13 (2754).

¹⁵² Peygamberimizin kendisi için ayağa kalkılmasını istemediği hadislerden şu rivayetlere de bakılabilir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ أَبِي مَرْزُوقٍ عَنْ أَبِي الْعَدْبَسِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَكِيٌّ عَلَى عَصَا فَلَمَّا رَأَيْنَاهُ قُمْنَا فَقَالَ « لَا تَفْعَلُوا كَمَا يَفْعَلُ أَهْلُ قَارِسَ بِعِظْمَانِهَا ». فَلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ دَعَوْتَ اللَّهَ لَنَا . قَالَ « اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَارْضَ عَنَّا وَتَقَبَّلْ مِنَّا وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَأَصْلِحْ لَنَا شَأْنَنَا كُلَّهُ ». قَالَ فَكَأَنَّمَا أَحْبَبْنَا أَنْ يَزِيدَنَا (İbn Mâce, Dua, 2 (3836).)

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ مَا كَانَ شَخْصٌ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لِمَا يَعْلَمُوا مِنْ كَرَاهِيَّتِهِ لِذَلِكَ (İbn Hanbel, III, 132 (12370);

yapmadığı işlerle övülmeyi kabul etmesinin ahmaklık olduğunu söyler.

Ben de Odun Toplarım

Hz. Peygamber (sav) Ashab-ı Kirâm'ı arasındayken, kendisine ayrıcalık yapılmasından hoşlanmaz, onlardan biri gibi davranırdı. Mesela seferlerde bir iş yapılırken, Hz. Peygamber de herhangi biri gibi, işlerden birinin ucundan tutardı. Hatta ateş yakmak için odun toplamak, inşaat için kerpiç taşımak gibi işleri dahi yapmaktan çekinmezdi. Sahabiler:

-Yâ Resûlallah! Biz senin işini de görmeye yeteriz! (Senin kendini yormana gerek yok!)" dedikleri zaman

-Sizin benim işimi de görmeye yeteceğinizi biliyorum. Fakat ben size karşı imtiyazlı bir durumda bulunmaktan hoşlanmam. Çünkü Allah, kulunu ashabı arasında imtiyazlı durumda görmekten hoşlanmaz, buyurdu.¹⁵³

Belki de aynı olaydır; Peygamberimiz Aleyhisselam, bir sefer sırasında, bir koyun kesilip pişirilmesini ashabına emretmişti. Ashabdan birisi:

- Yâ Rasûlallah! Onun boğazlanması benim üzerime olsun! dedi.

Başka birisi:

-Yâ Rasûlallah! Onun yüzmesi de benim üzerime olsun! dedi.

Başka birisi de:

¹⁵³ Kastalani, Mevâhibü'l-ledünniye, c. 1, s. 385.

-Yâ Rasûlallah! Onun pişirilmesi de benim üzerime olsun! dedi.

Peygamberimiz Aleyhisselam da:

-Odun toplamak da benim üzerime olsun! buyurdu.

Sahabiler:

-Yâ Rasûlallah! Biz senin işini de görmeye yeteriz! Senin odun toplamana gerek yok! dediler. Peygamberimiz Aleyhisselam:

-Sizin benim işimi de görmeye yeteceğinizi biliyorum. Fakat ben size karşı imtiyazlı bir durumda bulunmaktan hoşlanmam! Çünkü Allah kulunu ashâbı arasında imtiyazlı durumda görmekten hoşlanmaz! buyurdu.¹⁵⁴

Mekke Fethi Günü

Hız. Peygamber (s.a.s.) Efendimizin tevazu timsali hayatından bir örnek o zafer günüdür. Mekke'nin fetih günü Sevgili Peygamberimiz, kendisine Mekke'nin fethinin de ikram ve ihsan edildiğini görünce, Allah'a karşı duyduğu derin minnet ve şükrandan dolayı başını yine tevazu ile yere eğdi. O derece eğildi ki, sakalının ucu neredeyse devesinin semerinin başına değiyordu. O esnada devamlı olarak "Ey Allah'ım! Hayat ancak ahiret hayatıdır" diyordu.

Kendisini zulmederek çok sevdiği bu mübarek şehirden kovan bu insanlara ne yaptığı çok meşhurdur, o yüzden anlatmıyoruz.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Taberânî'den naklen Kastalânî, Mevâhibü'l-ledünniye, I. 385; Nakleden, M. Asım Köksal, İslâm Tarihi, Köksal Yayıncılık: VIII. 424-428.

¹⁵⁵ Bkz. M. Asım Köksal İslâm Tarihi,, Şamil Yayınevi, c.VIII, s.251

Sirke Ne Güzel Katık

Peygamberimiz Aleyhisselam, Mekke'nin fethinde, amcası Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'nin evine varmış ve ona:

- Yanınızda yiyecek birşey var mı? diye sormuştu.

Ümmü Hani:

- Hayır! Yalnız kurumuş ekmek kırıntıları ve sirke var!

Fakat bunları sana sunmaya haya ederim! dedi.

Peygamberimiz Aleyhisselam:

- Onları getir! Suyun içine ufala! Tuz da getir! buyurdu.

Sirkeyi onun üzerine döküp yedikten sonra, Yüce Allah'a şükretti. Sonra ev sahibine:

- Ey Ümmü Hani! Sirke ne güzel katıktır! Sirke bulunan bir ev katıktan mahrum sayılmaz! buyurdu.¹⁵⁶

Peygamberimiz Aleyhisselam hiçbir yemeği hor görmemiş, vermemiştir. Bir yemeği arzu ederse yer, arzu etmezse bırakır, susardı. En ufak nimete bile saygı gösterir, hiçbir nimeti yermezdi. Hiçbir nimeti ne hoşuna gittiği için över, ne de hoşlanmadığı için yerdi.¹⁵⁷

Bu Ne İncelik?

Mekke'nin Fethi günü Müslüman olanlardan birisi de Hz. Ebu Bekir'in babası Ebu Kuhafe'dir. Oğlu onu kucaklayarak sevinçle Peygamberimizin huzuruna götürdü.

¹⁵⁶ M. Asım Köksal, İslâm Tarihi, Köksal Yayıncılık: 8/424-428. Hadisin kaynakları bu kitapta ayrıntılı verilmiştir.

¹⁵⁷ A.y.

Saçı sakalı bembeyaz olmuş bu pir-i fâniyi huzurunda görünce rikkate gelen Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdu:

-Ya Ebû Bekir! İhtiyara zahmet vermeseydin, biz onun ayağına giderdik.¹⁵⁸

Bir sahâbinin gönlünü almak, Yaratandan ötürü bir yaşlıya derin bir ilgi duymak ve ayağına gitmeyi içten arzulamak zerafet, kibarlık, incelik ve tevazu ruhuna bakar mısınız?

Ona iman ve bağlılık elbet ince ruhlu olmayı gerektirir. İşte o yüzden Ebu Bekir bu esnada sessizce ağlamaktadır. Peygamber Efendimiz (sav) sorar:

-Böyle sevinçli bir anda niçin ağlıyorsunuz?

Aldığı cevaba bakınız de sevgi ve dostluğun boyutunu görünüz lütfen:

-Düşündüm ki, keşke babam yerine Ebu Talip Müslüman olsaydı. Ona ağladım.

-Neden böyle düşündünüz?

-Çünkü siz buna daha çok sevinirdiniz!

Aman Allah'ım, bu ne dostlukta fani oluştur böyle! Bu ne zerafettir, ne ince ruhluluktur, bu ne sevgidir böyle!

Sahabiler bu terbiyeyi onun sohbetinden öğrendiler. Çünkü o yeri geldikçe hep güzel ahlâkı, zerafet ve nezaketi öğretti. İşte o öğretilerinden birisi: Allah'ın Rasûlü şöyle buyurur:

“Size Cehennemlikleri tanıtayım mı? Her kaba, hayır yoksunu ve insanları küçümser kişi cehennemliktir.”¹⁵⁹

¹⁵⁸ Heysemî, Mecmau'z.Zevaid, 6/174.

¹⁵⁹ Muhtasar Sahih-i Müslim No.1971.

Müslümana kabalık değil, tevazu ve alçak gönüllü olma, nazik ve kibar davranma yakıştır. Rasûlullah (sav) Efendimiz'in şu beyanları da, bu hususta mühim bir ölçü mâhiyetindedir:

“Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar hem zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için kimsenin ehemmiyet vermediği, fakat «şöyle olacak» diye yemin etseler, isteklerini Allâh'ın gerçekleştireceği kimselerdir...”¹⁶⁰

Velhasıl imtiyaz istemek, üstünlük iddia etmek, hamlık alametidir. Olgun başaklar, meyveli dallar hep başları eğik olanlardır. Adamı tevazuundan tanımalıyız. Kendini beğeneni ve öveni, riyakar dalkavuklar, yağcı menfaatperestler hariç, kimse sevmez ve övmez.

Hasırın İzi

Abdullah b. Mes'ud der ki:

"Resûlullah Aleyhisselam bir hasırın üzerinde yatıp uyumuş ve hasır böğründe iz yapmıştı. Uyanınca, böğrünü oğuşturdum¹⁶¹ ve:

- Babam, anam sana feda olsun yâ Rasûlallah! Keşke bize bildirseydin de, hasırın üzerinde, senin için, tenini ondan koruyacak bir şey serseydik? Sana yumuşak bir döşek edinseydik! dedim.

Resûlullah Aleyhisselam buyurdu ki:

¹⁶⁰ Buhârî, Eymân 9, Tefsîr 68/1, Edeb 61; Müslim, Cennet, 47.

¹⁶¹ Ahmed, c. 1, s. 391, Tirmizî, c. 4, s. 588, İbn Mâce, c. 2, s. 1376.

- Dünyaya ait şeyler benim neyime gerek! Benim dünya ile olan halim; bir ağacın altında biraz gölgelendikten sonra onu bırakarak yoluna devam eden bir süvarinin misali, hali gibidir¹⁶² buyurdu.

Niçin Ağlıyorsun Ey Ömer?

Hız Peygamber (SAV)'in kuru bir hasır üzerinde yattığını ve hasırın sırtında iz bıraktığını yukarıda görmüştük. Burada farklı bir olay anlatalım:

Hız. Ömer (ra), bir münasebetle Resul-i Ekrem Efendimizin uyuyup dinlenmekte olduğu odaya girer. Bir an çevresine göz gezdirir. Odasının bir yanında işlenmiş bir deri, bir diğer köşesinde de, içinde birkaç avuç arpa bulunan küçük bir torba vardı. İşte Allah Resûlü'nün odasında bulunan eşyalar bundan ibaretti. Bu manzara karşısında ağlamaya başlayan Hız. Ömer (ra)'in hıçkırıkları O'nu (asm) uyandırır. Kalkınca hasırın vücudunda iz yaptığını, kan oturduğunu gören Hız. Ömer (ra) ise omuzları sarsıla sarsıla ağlamaya başlar. Hız. Muhammed (asv) hayretle sorar:

-Ey Hattab oğlu! Niçin ağlıyorsun?

-Ey Allah'ın Elçisi! İrânlılar imparatorlarını saraylarda yaşatırken, Bizanslılar Kayserlerini lüks ve ihtişama boğmuşken sen ki Allah'ın Elçisisin. İzin versen de bari sana bir döşek yapsak!

Resul-i Ekrem Efendimiz onun sözünü hüznü bir tebessüm, tatlı bir el işareti ile keser:

¹⁶² Ahmed, c. 1, s. 391, Tirmizî, c. 4, s. 589, İbn Mâce, c. 2, s. 1376. M. Asım Köksal, İslâm Tarihi, Köksal Yayıncılık: 8/424-428.

-Benim dünya ile ne işim var, ben dünyada bir ağaç altında gölgelendikten sonra bırakıp giden yolcu gibiyim. Bu dünya hayatı sadece bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı “(Ankebut, 29/64) ayetini okuduktan sonra ekler:

-İstemez misin ey Ömer? Dünya onların olsun, ahiret te bizim!¹⁶³

O (SAV), isteseydi dünyanın en zengin insanı olurdu. Zaten peygamberliğini ilan ettiği ilk günlerde Kureyş, davasından vazgeçmesi için O (sav)’e büyük servetler teklif etmişti. Savaşlardan gelen ganimetler (1/5), krallardan gelen hediyeler, O (sav)’i zengin yapabilirdi. Ama O (sav), bunların hiç birine iltifat etmedi. Eline geçeni daima muhtaçlara dağıtırdı, kendini dünyada bir yolcu gibi kabul ederdi. Bir ağaç altında bir müddet kalacak ve yoluna devam edecekti. Öyle yaptı.

Hız Aişe (ra) der ki: “Muhammed (sav)’in vefatına kadar, O (sav)’in aile efradı arka arkaya iki gün arpa ekmeğiyle karınlarını doyuramamıştır.”

Enes b. Malik (ra) şöyle diyor: “O (sav)hiçbir zaman evindeki yemeklerinde kızartılmış koyun görmedi.”

Numan b. Beşir (ra) şöyle der: “Ben, Hz Peygamber (sav)’i gördüm. Günler olurdu, karnını doyuracak kadar bile bir hurma bulamazdı.”

Bu konuda bazı kıssalar ileride gelecektir.

Ben de Sevaba Muhtacım

¹⁶³ M.Yusuf Kandehlevi, Hayatü’s Sahabe, II/412.

İslâm'ın ilk gazvesi olan Bedir'e doğru yola çıkılmıştır. Deve azdır, ancak üç kişiye bir tane düşer ve sırayla binilir. Hz. Muhammed (sav) ile aynı deveyi paylaşan arkadaşları, kendi haklarından gönüllü olarak vazgeçerler. Sürekli O'nun (sav) binmesini isterler. O ise kabul etmez. Nedendir biliyor musunuz?

Sebebi şu cevapta saklı:

-Siz benden daha güçlü değilsiniz. Kaldı ki ben de sizin kadar sevap kazanmaya muhtacım.

Onlar maddî bakımdan daha güçlü müdür, değiller midir, görmediğimiz için bilemiyoruz. Dedğine göre öyledir deyip geçiyoruz. Ama zannederek buradaki güçten kasıt maddî olan değildir. Manevî güçten bahsedilmektedir. Bunu, sözün arkasından gelen şu cümleden anlıyoruz: “Kaldı ki ben de sizin kadar sevap kazanmaya muhtacım”¹⁶⁴.

Aman Allah'ım, bu ne tevazu!

Halbu ki herkes bilir, o Allah Teâlâ'nın habibidir. Allah Teâlâ onun “geçmiş ve gelecek günahlarını”¹⁶⁵ bağışlamıştır. Ahirette ona “artık razıyım” dedirtecek kadar¹⁶⁶ bütün isteklerini karşılamıştır. Dünyada da ahirette de o insanların efendisidir. Ama buna rağmen, Allah Teâlâ'nın huzurunda tevazu gösterip “nefsini tezkiye etmiyor”, dünya emrine verildiği halde, her iyiliğe muhtaç bir yoksul gibi davranıyor. Bir peygamber olarak ümmetinden insanlara “ben de sizin kadar sevap kazanmaya muhtacım” diyor.

İşte öğretmen, işte öğrencileri...

¹⁶⁴ M. Yusuf Kandehevi, Hayatü's-Sahabe, III/219.

¹⁶⁵ Fetih, 2.

¹⁶⁶ Duha, 5.

Bize sadece ders ve ibret almak ve gereğini yapmak düşer.¹⁶⁷

Allah Yolunda Tozlanan Ayaklar

İşte benzer bir sahne. Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali atamıştır. Ona işlerini iyice öğretmiş, gerekli talimatları vermiştir. Şimdi de şehrin dışına kadar onu uğurlamaktadır. Muaz at üstünde, Hz. Resul (asv) ise yayadır. Bu vaziyetten utanan Muaz:

-Ey Allah'ın Elçisi! İzin verirsen ben de inip, seninle beraber yürüyeyim, der. Teklif kabul edilmez.

-Ey Muaz! Bu adımlarımın Allah yolunda atılan adımlar olmasını arzu ediyorum.¹⁶⁸

Hatırlar mısınız, Ebu Bekir Efendimiz de halife olarak evladı yaşındaki Üsame b. Zeyd'i aynen böyle uğurlamıştı ordusuyla, aynı sözleri söyleyerek. Onlar ne güzel dost idiler.

Er Komutana Vuracak mı?

Rasûlullâh (s.a.v) Bedir savaşına girerken safları kontrol etmekte, askerine çeki düzen vermektedir. Saftan biraz önde duran arkadaşlarından Üseyd'i b. Hudayr'ı hafifçe göğsünden iterek safı hizalamasını ister. Şakacı bir kişi olan Üseyd:

-Ey Allah'ın Elçisi, canımı acıttın, izin ver, kısas yapayım, der.

Peygamber Efendimiz (sav) hemen önüne geçerek:

¹⁶⁷

¹⁶⁸ İbrahim Refik, Güllerin Efendisi s.160.

-Buyur, hakkını al, der.

Üseyd son derece ciddi bir tavırla:

-Fakat Ey Allah'ın Elçisi, benim göğsüm çıplaktı, sende ise elbise var.

Hz. Peygamber (sav) gömleğini çözerek:

-Haydi şimdi al hakkını, der.

Hz. Peygamberi kucaklayarak öpmeye başlayan Üseyd b. Hudayr şöyle der:

-Anam babam sana feda olsun Ya Rasûlullâh (s.a.v), istedim ki, hayatım seni öpmekle son bulsun.¹⁶⁹

Burada belki biraz sonra şehit düşecek bir dostun son arzusunu takdirle karşılamamak mümkün değildir. Ama daha da önemlisi, komutanın bir erin önünde durarak hak, hukuk ve adaletin tahakkuku adına kendine kısas yapılmasına imkan vermesi, bunu bir hakaret değil, hak olarak kabul etmesidir. Bunun altında yatan ise Allah Teâlâ'ya ve ahirete iman yatmaktadır. Bu imanı anlamayan insanda bu tevazu tahakkuk etmez.

Bir Şahidin Anlattıkları

Ebu Umame Peygamberimizi şöyle tanıtır:

“Rasûlullahın sözü Kur'an'dı. Çok zikrediyor; hutbesini kısa kesiyor, namazını uzatıyordu. Gurur diye bir şeyi yoktu. Bir fakirle veya bir düşkünle ihtiyacını giderinceye kadar meşgul olmaktan çekinmez, yüksünmezdi.”¹⁷⁰

¹⁶⁹ Bkz. M. Yusuf Kandehlevi, Hayatü's-Sahabe, II/492.

¹⁷⁰ Heysemi, IX/20 (Taberani, Ebu Galib'den) Beyhaki ve Nesai de rivayet etmiştir. Bidaye, VI/45.

O evinde de yine bir kul peygamberdi. Eşlerine karşı son derece müşfik ve mütevazı idi. Hz. Âişe anamızın anlattıklarına göre o eve geldiğinde aile efradının hizmetine koşuyordu. Namaz vakti geldiğinde de çıkıyor, namazı kıldırıyordu. Ev işlerini yapıyor, kendi pabucunu, elbisesini dikiyordu. Herhangi birisinin evinde yaptığı gibi o da bir şeyler yapıyordu. Eşinin şehadetiyle Hz. Peygamber beşerden bir beşerdi. Elbisesini temizler, koyununu sağlar, kendine ait hizmetleri yapardı.¹⁷¹

Onun kral bir peygamber olmaya en layık günü herhalde Mekke Fethi günüdür. Bir zamanlar öldürülmek üzereyken çıkmak zorunda kaldığı şehre muzaffer bir devlet başkanı olarak giriyordu. Ama nasıl?

Hz. Peygamber Mekke'ye girdiğinde halk onu yüksek yerlerden seyrediyordu. O da, başını devesinin eyerinin üzerine koyarak secde ediyordu.¹⁷²

Halkla Oturup Kalkmak

O ashabı ile oturur, fakir fukara sahabiler yanından kalkmadıkça kendisi kalkmazdı. Kehf suresinde tavsiye edildiği gibi, nefsinin onlarla oturmaya alıştırmıştı. O ayeti ve nüzul sebebinin kısaca hatırlayalım mı?

Kureyş'in ileri gelen ailelerine mensup müşrikler, Hz. Peygamber'in fakir müminlerle birlikte bulunmasından rahatsızlık duyduklarını, bu insanları yanından uzaklaştırması halinde kendisiyle görüşebileceklerini söylüyorlardı. Bazı

¹⁷¹ Bkz. Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, III. 113-114.

¹⁷² Heysemi, VI. 169.

sahabiler belki bir hayır olur, sözden istifade ederek Müslüman olurlar ihtimali ile peygamberimizi dediklerini yapmaya teşvik ettiler. Ama Allah Teâlâ'nın ayeti gecikmedi ve buna izin vermedi:

“Rızâsını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenlerle olmak için elinden gelen çabayı göster. Dünya hayatının çekiciliğine meylederek gözlerini onlardan çevirme! Bizi anmaktan kalbini gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme!”¹⁷³

Olayı yukarıda anlattığımız için tekrar etmeyeceğiz. Ancak önemli bir uyarıya da dikkat çekeceğiz: Bu âyet, Hz. Peygamber'e hitap ederek aynı tutum ve zihniyeti benimseyen insanlara şöyle bir uyarıda bulunmuştur: Üstünlük ve şeref, dünya malında ve ziynetinde değil, gönül ziynetindedir, yani iman ve güzel ahlâktadır. Servet ve mevki sahipleri öne alınıp yoksullar arkaya itilemez. Servetleriyle kibirlenen zenginlerin hatırı için fakir müslümanlar ihmal edilemez. Sen ayırım gözetmeden Allah'ın âyetlerini herkese oku. İlâhî mesajdan kimin daha çok yararlanacağını sen bilemezsin, onu ancak Allah bilir. Öyle ise sakın o fakirleri yanından uzaklaştırma, bilâkis onlarla birlikte olmaya candan gayret göster!¹⁷⁴

Başka bir âyette de Hz. Peygamber şöyle uyarılmıştır:

“Rablerinin rızâsını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana sorumluluk yoktur; senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!”¹⁷⁵.

¹⁷³ Kehf, 28.

¹⁷⁴ Bkz. Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt: III. 549-550.

¹⁷⁵ En'âm 6/52.

İnsanların Arasında

Yeni Müslüman olmuş ve görgü, nezaket kurallarından habersiz göçebe Arapların Resul-i Ekrem Efendimizi rahatsız etmeleri, amcası Hz. Abbas için ciddi bir üzüntü konusu olmaktadır. Bir gün yine böyle bir grup tarafından çevrelenmiş, tozun toprağın üzerinde ve kızgın güneşin altında yeğenini gören amca dayanamayıp, der ki:

-Ey Allah'ın Elçisi! Bari sana bir çardak yapsak da hiç olmazsa güneşten korunsan! Müslümanların dertlerini orada dinlesen?

Şöyle cevap verir:

-Hayır. Allah beni kendi katına alıncaya kadar, ben onların arasında bulunacağım. Ökçeme basmalarına, elbisemi çekiştirmelerine ses çıkarmayacağım.¹⁷⁶

Yukarıda En'am ve Kehf surelerinin ilgili ayetlerinde yaşanan olayı görmüştük. Bunu da onlarla beraber düşünüp değerlendiririz inşallah.

Fakirleri Sever Ve Överdi

Sevgili Peygamberimiz (sav) bir arkadaşına, yanlarından geçen birini göstererek sorar:

-Bu kişi hakkında ne dersin?"

Arkadaşı:

-Toplumun önde gelenlerindedir. Kimi istese evlendirirler. Bir işi için kimden yardım istese, yardım ederler.

¹⁷⁶ İbrahim Refik, a.g.e., s.109.

Hız. Resul (asv) susar. Az sonra geçen başka birini göstererek yine aynı soruyu sorar. Arkadaşı bu kez de:

-Bu, çok fakirdir. Ne kız verirler, ne işine yardım ederler, der

Bu sefer susmaz:

-Ama bu fakir yeryüzü doluşunca, ötekinden hayırlıdır.¹⁷⁷

Meclise Uyumluydu

O insanlar içinde sıradan bir insan gibi otururdu. Ne oturduğu yerde, ne kılık kıyafetinde, ne de üslubunda başkalarından bir farklılığı yoktu. Bu haliyle kimseyi sıkmaz, yük olmaz, meclise ağırlık vermezdi. Onlarla hemhal olur, kalplerine huzur ve rahatlık verirdi. Müthiş bir uyum insanıydı.

Önde gelen vahiy yazıcılarından Sabit oğlu Zeyd anlatmaktadır:

-Ben Hız. Muhammed (asv) 'in komşusu idim. Ona vahiy indiği zaman bana haber gönderirdi. Ben de, gider vahiy yazardım. Biz Onun yanında dünyadan konuştuğumuzda o da dünyadan, ahiretten konuştuğumuzda o da ahiretten, yemekten konuştuğumuzda o da yemekten konuşurdu. Demek istiyorum ki bize uymakta ve bizim seviyemize inmekteydi.”¹⁷⁸

Sohbet Adabı

¹⁷⁷ Abdurrahman Azzam, Peygamberimizin Örnek Ahlâkı, s.86.

¹⁷⁸ M. Yusuf Kandehlevi. a.g.e., III/123.

Harice b. Zeyd anlatıyor:

“Bazı kimseler babam Zeyd b. Sabit’in yanına gelerek:

-Bize Peygamber’in ahlâkından bahseder misin? dediler.

Babam şöyle anlattı:

-Ben Rasûlullahın komşusu idim. Peygamber’e vahiy indiği zaman bana haber gönderir, ben de gider, vahyi yazardım. Biz bu arada arkadaşlarla oturur sohbet ederdik. Bazen dünyadan bahsederken, Peygamberimiz de bizimle birlikte dünyadan bahsederdi. Biz ahiretten bahsederken de yine bizimle birlikte ahiretten bahsederdi. Yemekten bahsederken, o da bizimle beraber yemekten konuşurdu. İşte bunlar Rasûlullah’ın ahlâkından bir kısımdır” dedi.¹⁷⁹

İnsanların arasında sıradan bir insan gibi davranırdı. Ne elbisesinde, giyim kuşamında bir farklılık vardı, ne de oturduğu yerde. Tahtı tacı yoktu onun. Bir hükümdar değildi. Gerçi devlet başkanı idi ama Hz. Süleyman gibi değildi. İstese olurdu ama istememişti. O bir gün aç, bir gün tok yatmayı tercih etmişti.

Her zaman değil, yeri gelince öğretirdi. İnsanları bıktırıp usandırmak istemez, daima ciddi konularla sıkıydı. Tam bir öğretmendi.

Yersiz faziletfüruşluk da yapmazdı. Günah olmadıkça karışmaz, insanların gülüp eğlenmesine imkan verirdi. Bu dinin kasvetli görülmesinden hoşlanmazdı. Şaka da yapar, şaka yapılmasına da izin verirdi. Yersiz bir ciddiyet takınmakla arkadaşlarıyla arasına perde germezdi. Sadece yalandan hoşlanmazdı.

¹⁷⁹ Ebu Nuaym, Delail, s. 57 (Harice b. Zeyd’dan); Tirmizi, s. 25; İbn Sa’d, I/90.

Ya Bizlerin Yaptığı?

Zamanımızın alimleri acaba buna ne kadar dikkat ediyor? Bir öğretmenin, müdürün, idarecinin, mürşidin odasına girerseniz, ya makam koltuğu, ya altına serilen döşek, ya giydirilen kaftan, ya önüne konan ikram gibi başkalarından bir farklılığı hep görürsünüz. Hatta kendileri çift döşekte ve koltukta oturan müritlerini ve ziyaretlerine giden bizleri çıplak halıda veya yerdeki minderde oturtup ağırlayan şeyhleri gördüm. Bunlardan birisine:

- Dizlerimiz ağrıyor, sohbette uzun müddet rahat oturamıyoruz. Bize de hiç olmazsa bir sedir, bir sandalye temin ettirseniz? dedim.

- Büyüklerimizden böyle gördük, dediler.

- İyi de, her şeyhin kendine göre irşat ve âdâpta bir üslup ve tarzı olabilir. Tarikatlarda temel ilkelere ters düşmeyen yenilikler yapmaya izin verilmiştir, dedim.

- Evet, orası öyle, dediler.

Hatta dilimin ucuna kadar “kaldı ki büyükler büyüğü Hz. Peygamber Efendimizin (sav) sünneti varken, başka bir büyüğün lafı mı olur?” sözü geldi, ama barış ve huzur adına, kalp kırmama ve incitmeme adına geri yuttum, söylemedim. Ama Allah Teâlâ biliyor, içimden “gelecek gelmeye sedir veya koltukları görürüm” dedim.

Fakat bir sonraki ziyaretimde umsuruk oldum. Tekrar gittiğimde değişen bir şey olmadığını gördüm. Aradan yıllar geçti, hala öyle devam ediyor.

İade-i Ziyaret

Burada başka bir durum daha var. Ziyaretler her ne kadar karşılık beklemeden Allah için yapılır olsa da, ziyaret edilen için de bir güzel ahlâk var; iade-i ziyaret. Evet, ziyaretlere mukabele etmek adet olmuş çok güzel bir sünnettir. Ama görüyoruz ki bazı hocalar ve şeyhler, oturdukları yerden kalkmıyorlar. Kabe gibidirler sanki mübarekler. Herkes kendilerine gelecek ziyaret için. Tamam, bir hocanın, bir şeyhin her gelene iade etme sünneti için zamanı olmayabilir. Beklenmeyebilir de. Ama hiç olmazsa emsali hoca ve şeyhler birbirlerini ziyaret etseler olmaz mı? Örnek olsalar bu konuda, değil mi ya? Ne kadar az görüyor gözlerimiz böyle manzaraları desem, katılır mısınız?

Ancak düşünün ki bir hoca efendi, bir mürşit bilinen zatı muhterem, veya bir vali, belediye başkanı, bakan veya cumhurbaşkanı, yanına hediyeler olarak ahbabıyla bir garibanı evinde ziyarete gidiyor. Düşünebiliyor musunuz o fakirin, hatta mahallenin evindeki bayram şenliğini? Dalga dalga yayılan mutluluğun getirdiği kazanımları?

Bu olayda Peygamber Efendimizin (sav) özellikle de yeme içme laflarına müsamahalı davranması dikkatimi çekiyor. Zamanımızda olsa, hemen “malayani yapmayalım, boş kelimelerle arkadaşlar” uyarısı gelir, öyle değil mi?

Bu ne sabır ve tahammül?!

Bu ne büyük bir tevazu ve alçakgönüllülük?!

O Ne Müthiş Tevazu

Malum, kişinin layık olduğu mertebeden daha altlara bilerek inmesi ve insanlara öyle muamele etmesi, mütevazı kişilerin güzel ahlâkıdır. Peygamberimiz “Meclis ve toplantılarda en şerefli yerler dururken sıradan yerlere oturmaya razı olmak tevazudandır” buyurmuştur.¹⁸⁰

Çünkü tevazu ile insanlar, mal ve rütbe cihetiyle kendilerinden aşağıda olan insanlarla rahatça otururlar, fakir fukara ile düşer kalkarlar, kimseye küçük muamelesi yapmaz, onları aşağılamaz ve horlamazlar. Arkadaşlarına üstünlük taslamazlar. Büyüklerine saygıda ve hizmette kusur etmezler. Böylece toplum içinde insanlarla rahat anlaşır ve kaynaşırlar. Sever ve sevilirler. Çünkü kibirli insanlar ne kadar sevilmezlerse, mütevazı ve mahviyetkar insanlar da o kadar sevilir, sayılırlar. İzzet ve şerefleri artar. Allah Teâlâ'nın katında da kıymetleri ziyadeleşir.

Tevazu neden bu kadar kıymetlidir?

Çünkü İslâm cemaat dinidir, toplum dinidir, medeniyet dinidir. Onun birlik ve beraberliğine, barış ve huzuruna çok önem verir. İnsanların arasının bozulmasını istemez. Bu gibi hallerde bütün Müslümanlara arabuluculuk vazifesi verir. Bu iman kardeşliğinin bir gereğidir ve asla ihmal edilmemelidir.¹⁸¹

¹⁸⁰ El-Muttakî, Kenzu'l Ummal, III. Hadis no:5724.

¹⁸¹ Şu ayetlere bakar mısınız: “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah, adil davrananları sever. Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete eresiniz.”(Hucurat 9-10.)

İşte tevazu bu kardeşlik ve birliği sağlar. Bu imana dayalı kardeşlik ve tevazu sayesinde oluşan sevgi, saygı ve kaynaşma, cemiyetin huzur ve selametini sağladığı için, din ve dünya açısından çok çok önemlidir. O yüzden tevazu çok kıymetlidir, mütevazı insanlar değerlidir, cemiyette sevilir, sayılır ve yüceltilirler. Tam aksine kibirli insanlar sevilmez, horlanır ve aşağılanırlar. Onların olduğu yerde dirlik düzenlik olmaz. Huzur ve saadet sağlanamaz.

Allah Teâlâ'nın katında da yüce bir makama yükseltilen tevazu sahibi insan, belki bir yerde kibirli olabilir: O da, kibirli insanların karşısında. Çünkü, "kibirliye karşı kibir, sadakadır." denilmiştir. Hem de "el-Cezau min cinsi'l amel"¹⁸² kaidesi pek meşhurdur.

Kimseyi Kırmazdı

Peygamberimize on sene hizmet eden bahtiyar Enes bu konudaki bazı müşahedelerini bakın nasıl anlatıyor:

"Hz. Peygamber lütûf yönünden insanların en cömerdi idi. Allah'a yemin ederim ki o, soğuk sabahlarda herhangi bir erkek, köle, kadın veya bir çocuk kendisine su getirdiğinde onun kalbini kırmamak için o suyla elini, kollarını ve yüzünü yıkardı. Kim kendisine bir soru sorsa, ona kulak verir ve kimse ayrılıp dönmedikçe dönmezdi. Elini sıkmak isteyen, ister büyük, ister küçük olsun onun elini sıkar, o elini çekmeden kendisi çekmezdi."¹⁸³

¹⁸² Manası: "Ceza amel cinsindedir".

¹⁸³ Ebu Nuaym, Delail, s. 57.

“Hz. Peygamber sabah namazını kıldığında, Medinelilerin hizmetçileri kaplarını suyla doldurarak Peygambere getirirlerdi. Hz. Peygamber bereketlenmek maksadıyla getirilen bu kaplara elini daldırırdı. Çoğu kez sabahlarda getirilirdi. Peygamber onların kalbini kırmamak için elini suya sokuyordu”¹⁸⁴.

- Allah’ın Rasûlü birisiyle musafaha etti. Sonra da başka birisi onunla musafaha etti. O kişi elini çekmeden Rasûlullah elini çekmiyordu. Eğer birisi Rasûlullah ile yüz yüze gelerek karşılırsa, o yüzünü çevirmeden Hz. Peygamber yüzünü çevirmezdi. Yanında oturan hiç kimsenin huzurunda ayaklarını, dizlerini uzatmazdı.¹⁸⁵

“Hiçbir kişi görmedim ki, Rasûlullahın kulağına fısıldasın da, Rasûlullah o kişi başını kaldırmadan başını kaldırsın. Hz. Peygamber herhangi bir kişinin elinden tuttuğunda, o kişi elini çekmeden Hz. Peygamber elini çekmezdi.”¹⁸⁶

Engellilere Aynı Değeri Verirdi

Yine Müslüman olduktan sonra sürekli onu izleyen Ebu Hüreyre şöyle anlatır:

“Akli dengesi bozuk bir kadın Hz. Peygamber’e:

- Ey Allah’ın Rasûlü! Benim seninle bir işim vardır, dedi. Hz. Peygamber:

¹⁸⁴ Müslim, II/256.

¹⁸⁵ Bidaye, VI/39; İbn Sa’d, I/99.

¹⁸⁶ Bidaye, VI/39 (Ebu Davud’dan).

- Ey falanın annesi, söyle seninle nereye gelmemi istiyorsun? Hemen gelir ve işini yapar, isteğini yerine getiririm, dedi.

Sonra o akıl engelli kadınla beraber gitti ve kadının işini yaptıktan sonra döndü.¹⁸⁷

O sağlıklı olanlara ilgi duyduğu kadar hastalara ve engellilere de ilgi duyar, ihtiyaçlarını görür, sevgilerine karşılık verirdi.

Rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber (s.a) evinde birkaç ahabıyla beraber yemek yerken bir dilenci kapıya geldi. Dilencide bir aksaklık vardı. Hz. Peygamber, onun içeriye girmesine izin verdi. İçeri girince Hz. Peygamber (s.a) onu dizine oturttu. Sonra kendisine yemesini söyledi. Kureyş'ten bir kişi bundan alınarak sıkıldı. Bilâhare o kişi, o dilenci gibi topal olduktan sonra öldü.¹⁸⁸

Hz. Peygamber (s.a) yemek yiyordu. Bu arada siyah, yüzü çiçekli ve çiçekleri kabuk tutmuş bir kişi çıkageldi. Adam kimin yanına otursa, o adam onun yanından kalkıp uzaklaşıyordu. Hz. Peygamber onu yanına oturttu ve:

Kişinin aile efradının ihtiyacını gidermesi ve nefsinden de kibri defetmesi benim hoşuma gider” buyurdu.”¹⁸⁹

Geveze Kadına Bile Tevazu

Resul-i Ekrem Efendimiz Mekke fethi sonrasında, zaferle gelen sevinçle bir gün öğle yemeğini arkadaşlarıyla

¹⁸⁷ Müslim, II/256 (Enes'den); Ebu Nuaym, Delail, s. 57.

¹⁸⁸ Gazalî, İhya, 3/731.

¹⁸⁹

birlikte, sokakta, toprağın üzerine oturarak yemektedir. Bu durumu garip sayan, zihinsel özürlü bir kadın laf atar:

-Şuna bakın! Yere oturmuş bir köle gibi yemek yiyor.

Hız. Peygamber Efendimiz (sav) tebessüm ederek cevap verir:

-Benden güzel köle mi olur! Ben Allah'ın kölesiyim.

Başka bir defasında eşi Hız. Ayşe (r.anha) rica eder:

-Ne olur bağdaş kurarak, biraz daha rahat oturarak yemek yesen.

Bunun üzerine alnını yere değdirecek kadar öne eğilir.

-Kölenin yediği gibi yerim, kölenin oturduğu gibi otururum, çünkü ben bir kuldan başka bir şey değilim.¹⁹⁰

Ebu Umame'den rivayet edildiğine göre benzer bir olay da Medine'de yaşanmıştır. Orada boşboğaz geveze bir kadın vardı. Erkeklerle bile müstehcen şekilde konuşur, müstehcen hareketlerde bulunurdu ve çok çirkin sözlüydü. Bir gün Rasûlullahın yanından geçti. Peygamberimiz o anda bir binanın üstünde oturmuş, tirit yiyordu. Kadın:

- Bakınız nasıl oturuyor! Kölelerin oturduğu gibi oturuyor, yine kölelerin yediği gibi yiyor! dedi.

Bu sözü işiten Peygamberimiz:

- Allah'a benden daha itaatkâr hangi köle vardır? dedi.

Kadın:

- Kendisi yiyor, fakat bize yedirmiyor! deyince, Hız.

Peygamber:

- Gel, sen de ye! dedi. Kadın:

¹⁹⁰ M. Yusuf Kandehlevi. a.g.e., III/153; Prof. Dr. İ. Lütü Çakan, Hız. Peygamber ve Aile Hayatı, s.275.

- O halde elinle bana yedir! dedi. Hz. Peygamber ona eliyle yemek yedirdi. Kadın bu sefer daha da ileri giderek:

- Ağzındaki lokmayı benim ağzıma koy, dedi.

Rasûlullah ağzındaki lokmayı onun ağzına koydu. Kadın bu lokmayı yedikten sonra hayası galip geldi. Öyle utangaç oldu ki, bundan sonra ölünceye kadar hiçbir erkekle müstehcen bir şekilde konuşmadı.¹⁹¹

Peygamberimizin hissi mucizelerini inkar edenlerin kulakları çınlasın, bu da onun bir mucizesidir.

Eşekten Düştüler

Peygamber Efendimiz (sav) Medine’de çıplak bir merkebin sırtında yol almaktadır. Arkadaşlarından Ebu Hureyre’ye rastlar.

-Seni de merkebe bindireyim mi? der.

-Olur ey Allah’ın Elçisi.

-Haydi bin, der.

Ebu Hüreyre bir sıçrar, fakat binemez. Bu arada düşmemek için Rasûlullâh (s.a.v)’a tutunmak ister. Olacak olur, ikisi birden yere yuvarlanırlar.

Tekrar merkebin üzerine binen Peygamber Efendimiz (sav) Ebu Hureyre’ye:

-Bir daha dene, der.

Fakat ikinci denemede başarısız olur ve yine beraberce yere yuvarlanırlar. Sevgili Peygamberimiz (sav) bir kez daha merkebe biner ve en küçük bir kızgınlık eseri göstermeden, Ebu Hureyre’ye:

¹⁹¹ Heysemi, IX/21 (Taberani, Ebu Umame’den). Bu hadisin senedi zayıftır.

-Haydi, bir kere daha, der.¹⁹²

Bu manzarayı gözümün önüne getirirken hem gülüyor, hem de şöyle fısıldamaktan kendimi alamıyorum: “Bu ne tevazu, bu ne sabır ve tahammül!”

Ondan tevazu dersini alan Ebu Hüreyre'nin kendisi de çok alçak gönüllü birisi olacaktır. Yıllar sonra bir sahabi olarak izzet ve hürmet içinde yaşarken bile tevazuyu terk etmeyecektir. Bakın, Sa'lebe b. Ebî Mâlik nasıl anlatıyor:

Ebu Hüreyre, Medine valisi Mervan'ın vekili bulunduğu sıralardan birinde sırtına bir yük odun almış Medine çarşısından geçiyordu. Bir ara yolu darlaştırdığım için bana

- Ey İbn Ebî Mâlik! emîre yol ver! diye seslendi.

Ben de kendisine:

- Buradan geçebilirsin, çekilmeme gerek yok, dedim.

Ancak o yine:

- Senden emîre yol yermeni istiyorum, dedi.¹⁹³

Kimseye Vurmamıştır

Hadis kitaplarında şu güzellikleri de okuyoruz: Hz. Peygamber, hiçbir hizmetçisine ve herhangi bir kadına vurmamıştır. Eliyle herhangi bir şeye vurmamıştır. Ancak Allah yolunda cihat ederken mesele değişirdi.

İki şey arasında muhayyer bırakıldığında, mutlaka kolay olanını seçerdi. Ancak günah olursa mesele yine değişirdi. O zaman insanların gūnahtan en uzak olanı olurdu.

¹⁹² İmam-ı Kastalani.Mevâhib-ı Leduniye, s.331.

¹⁹³ Ebu Nuaym, Hilye I/385. Mervan b. Hakem, Muaviye'nin Medine valisi idi. Bir yere gitmesi gerektiğinde yerine vekil olarak Ebu Hüreyre'yi bırakırdı. Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, 2/187.

Peygamberin hiçbir zaman kendisine yapılan bir zulümden dolayı intikam aldığını görmedim. Nefsi için intikam almaz; ancak Allah'ın haram kıldıkları için intikam alırdı. Allah'ın haram kıldıklarından bir şey terkedilir veya çiğnenirse, o zaman bu hususta herkesten daha fazla öfkelenirdi.¹⁹⁴

Onda Kötü Söz Ve Küfür Yoktu

Yine bir gün Hz. Âişe'ye, Hz. Peygamber'in ahlâkı soruldu. Şöyle anlattı:

“Hz. Peygamber çirkin konuşmaz; çarşılarda bağırılmazdı. Kötülüğe kötütükle karşılık vermezdi. O ya affeder veya yüz çevirirdi. Bazen de hem affeder, hem de bağışlanması için dua ederdi”.¹⁹⁵

Ebu Hüreyre Hz. Peygamber'i vasıflandırırken aynı güzelliğe dikkat çekerek:

“O yöneldiğinde bütün bedeniyle yöneliyor, döndüğünde de bütün bedeniyle dönüyordu. Anam babam kendisine feda olsun, o çirkin konuşmazdı. Ondan çirkinlik sadır olmazdı. Çarşılarda bağırılmazdı”.

Evet, Hz. Peygamber Efendimiz küfürbaz değildi, çok lânet okumazdı. Çirkin konuşmazdı. Herhangi birimizi kınadığı zaman “Ona ne oluyor? Alnı toprak olasıca” derdi. Daima tavsiye ve teşviki şu idi:

¹⁹⁴ Bidaye, VI/36 (İmam Ahmed, Hz. Âişe'den). Hadisi Müslim, Ebu Nuaym, Abdurrezzak, Abd b. Humeyd ve Hakim de rivayet etmiştir. Kenz, IV, 47.

¹⁹⁵ Bidaye, VI/36 (Ebu Davud, Tayalasi, Ebu Abdullah el-Cedeli'den); İbn Sa'd, I/90. İmam Ahmed ve Hakim de rivayet etmiştir. Kenz, IV,47.

“Sizin en hayırlınız, ahlâk yönünden en güzel olanınızdır!”¹⁹⁶

Bu Ne Tahammül Böyle?

Hız. Peygamber’in, Huneyn ve Evtas savaşları Mekke Fethinin hemen arkasında olmuştu. Bu savaşlarda pek çok ganimetler elde edilmişti. Sevgili Peygamberimiz (sav) bu ganimetlerin dağılımında hayır umduğu kimi insanların kalbini kazanarak Müslüman olmaları ve yeni olmuşların da imanlarının kuvvetlenmelerini sağlamak amacıyla mal dağıtırken bazı kimselere fazla fazla ikram ve ihşanda bulundu. Zaten kendisinin ganimetlerde beşte bir hakkı vardı. Onun bu maksadını anlamayan bazıları onu çekiştirdiler. Bu üzücü sözler Efendimizin kulağına kadar gitmişti. Buna karşı Resulullah (sav) Efendimiz yine de sabretti, üzüntüsünü içine attı, onlara karşı yumuşak davrandı. İşte o acı sözlerden birisi:

“Allah’a yemin ederim ki, bu taksimde adalet gözetilmemiş ve burada Allah’ın rızası kastedilmemiştir” dedi.

Bunu duyan bir sahabi “kesinlikle bunu Rasûlullah’a haber vereceğim!” dedi ve durumu Peygambere haber verdi. Hız. Peygamber Efendimiz sadece şunu söylediler:

“Allah ve onun Rasûlü adaletle hükmetmezse, acaba kim hükmedecektir? Allah Musa’dan razı olsun, bundan daha fazla eziyete maruz kaldı, fakat sabır gösterdi” dedi.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Bidaye, VI/36 (İmam Ahmed, Buhari, Müslim).

¹⁹⁷ Buhari, (Abdullah’dan). Bize nakleden, Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu’s-Sahabe, Akçağ Yayınları: 3/100.

Bu ne sabır ve tahammül Allah aşkına! İsteseydi onları cezalandırabilirdi. Ama haklı olmasına ve gücü yetmesine rağmen affetti.

Ama bir kere iş büyümüş, bu laflar kulaktan kulağa gitmiş, bazı Ensardan olan sahabiler de lafa karışmışlardı. İçlerinden söylenenler oldu. Bu durum Ensar'ı gönülden yaralamıştı. Ok yaydan çıkmıştı. Sa'd b. Ubade bu durumu Hz. Peygamber'e bildirme ihtiyacı hissetti. Allah Rasûlu de olaylar büyümeden önlemek amacıyla onları çadırına çağırdı ve

- Ey Ensar! Sizin beni tenkit ettiğiniz söylendi, aslı var mıdır? diye sordu. Ensar:

- Ya Rasûlullah! Bizim ileri gelenlerimiz sizi tenkit edecek sözler söylemezler. Bunlar bazı cahil delikanlıların sözüdür, dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamberimiz:

- Ey Ensar! Ben sizi dalalette buldum. Allah Benim sebebimle aranızda dostluk ve sevgi bırakmadı mı? Siz nüfusça az idiniz, sizi çoğaltmadı mı? Fakir iken zengin etmedi mi? dedi. Ensar ise:

- Ya Rasûlullah! İyiliğin ihsanın haddinden fazladır. Allah Size mükafatını ihsan etsin! diye karşılık verdiler.

Yine Hz. Peygamberimiz:

- Siz diyebilirsiniz ki, 'Kavmin Seni yalanladığı vakit, biz Seni tasdik ettik. Seni Mekke'den uzaklaştırdıklarında Sana ev verdik. İhtiyaç zamanında elimizden geleni geri koymadık. Düşmandan korkuyordun Sana emniyet verdik.' İşte böyle dersiniz, doğrudur. Sizi tasdik ederim, dedi.

Allah'ın Rasûlu bu şekilde Ensar'a iltifat etti. Ensar ise üzüntüden ağlayarak gözyaşları döktüler ve:

- Ya Rasûlullah! Yalnız bu mal ganimeti değil, dilerseniz baba ve dedelerimizden miras olarak aldığımızı da onlara taksim edin. Bizim maksadımız senin şerefli rızandır. Yanımızda dünya malının zerre kadar önemi yoktur, dediler.

Hız. Peygamber Ensar'ın bu sözünden memnun oldu ve şöyle dedi:

- Ey Ensar! Sizin inancınızdaki samimiyete güvenim vardır. Kureyş ise İslâm'a henüz yeni gelmiştir. Şimdiye kadar meydana gelen savaşlarda Müslümanlar tarafından pek çok yenilgilere uğratıldılar. Onların kalplerini yatıştırmak maksadıyla fazla hisse verdim. Onlar evlerine koyun ve develerle gidecek. Siz ise Rasûlullah ile gideceksiniz. Buna razı olmaz mısınız?

Ensar hıçkırıklar eşliğinde:

- Ya Rasûlullah! Sana yakın olmak, bizim için dünyadan ve dünyanın içindekilerden daha hayırlıdır. Gölgenizi Allah üzerimizden eksik etmesin, dediler.

Bunun üzerine Allah Rasûlu,

- Ensar benim hususi dostlarım ve sırdaşlarımdır. Bütün insanlar bir yola gitse, Ensar başka bir yola gitse, ben Ensar ile beraber giderim, dedi ve ellerini kaldırıp, Ensar'a, çocuklarına ve torunlarına hayır dua etti.¹⁹⁸

Büyük bir gaile onun sabır ve tahammülü, tevazu ve mahviyyeti, tatlı dil ile gönül alması ve herkese hakkını teslim etmesi ile halledilmiş oldu. Zorlu ve çirkin bir iş tatlıya bağlanarak çözüldü.

¹⁹⁸ el-Buharî, a.g.e., IV, 1574-1575; ez-Zebîdî, Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, Sahihu Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi, çev. Ahmed Naim-Kâmil Miras, Ankara, 1987, X, 340-343.

Hz. Enes'in Anlattıkları

Rasûlullah Medine'ye geldiğinde, herkes bir hediye ile ona hoş geldine gidiyordu. Hz. Enes'in anası, bir rivayette de üvey babası Talha elinden tutup onu Hz. Peygamber'e götürmüştü. Halis bir niyetle şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Rasûlü! Ensar'ın erkekleri ve kadınları sana hediyeler vermiştir. Benim sana hediye verecek gücüm yoktur. Ancak benim bu oğlum Enes vardır. Akıllı bir çocuktur. Sana hizmette bulunsun! Onu benden kabul et. İstedığın kadar sana hizmet etsin! dedi.

Böylece ben Peygamber'e on sene hizmet ettim. Resûlullah hiçbir zaman beni dövmedi, bana küfredip yüzünü ekşitmedi. Hiçbir zaman bana fiske bile vurmadi. Hiçbir zaman beni azarlamadı ve hiçbir zaman yüzünü bana ekşitmedi ve hiçbir zaman, bana emrettiği şeyde gevşeklik yaptığımda beni kınamadı.

Böylece Peygamber'e hizada ve seferde on sene hizmet ettim. Peygamber yapmış olduğum bir şey için "Niçin bunu yaptın?" demediği gibi, yapmadığım bir şey için de "Niçin bunu yapmadın?" demezdi.

Hz. Peygamber ahlâk bakımından insanların en güzeliydi. Bir gün beni bir ihtiyacını yerine getirmek için göndermişti. Ben:

- Allah'a yemin ederim, gitmeyeceğim! dedim.

Fakat içimde Peygamber'in bana emrettiği yere gitmek vardı. Çıktım, çocukların yanından geçerken baktım ki çocuklar sokakta oynuyorlar; ben de onları seyre daldım.

Vazifemi unutmuşum. Hz. Peygamber birden arkamdan enseme yapıştı. Ona baktım, benim yüzüme güldü ve:

- Ey Enescik! Sana emrettiğim yere gittin mi?" dedi.

Ben:

- Şimdi gideceğim ey Allah'ın Rasûlü! dedim.

Allah'a yemin ederim, ben Rasûlullah'a dokuz (veya on) sene hizmet ettim. Yaptığım bir şey için "Niçin bunu böyle veya şöyle yaptın" demediği gibi, terk ettiğim bir şey için de "Niçin bunu şöyle şöyle yapmadın" da demedi. Andolsun, bana of bile demedi.

Herhangi bir emir verdiğinde, ben onda bir gevşeklik göstersem veya yapmasam beni kınamazdı. Eğer aile efradından birisi beni kınasa, o "Onun yakasını bırakınız, eğer bu şeyin yapılması takdir edilseydi kesinlikle olurdu" derdi.¹⁹⁹

Sade Bir Hayat

Resul-i Ekrem Efendimiz İslâm Devleti'nin başkanı olduğu halde, yemesi, içmesi, giymesi ve top yekun yaşayışı sade idi. O (SAV)'in hayatına lüks ve israf hiçbir zaman girememişti. İçine hurma lifi doldurulmuş bir yastık, kuru bir yatak, küçük bir su kabı ve sırtındaki elbisesi, O (SAV)'in başlıca servetiydi.

Ailesi de aynı hayatı paylaşırdı. Kendine en çok benzeyen ve kendinden geriye kalan tek çocuğu Hz. Fatma (r.anha)'yı evlendirirken, ona çeyiz olarak verebildikleri, yorgan yerine kullanılan kadife bir örtü, yaygı, elek, havlu, bir

¹⁹⁹ Müslim, II/253; Kenz, VII/9; Ebu Nuaym, Delail, s. 57; Bidaye, VI/37 İbn Sa'd, VII/11.

bardak, bir el değirmeni, bir tulum, iki su testisi, içi hurma lifi dolu bir deri minder, deriden yapılmış bir kap ve bir kırbadan, ibarettir. Yorgan yerine verilen kadife örtü kısa olduğu için başa çekilince ayak, ayağa çekilince de baş açıkta kalmaktadır.²⁰⁰

O mübarek annemizin bir hizmetçi isteme hikayesini duymuşsunuzdur. Biz olayı biraz genişçe yorumuyla aktaralım isterseniz: Olayı İmam Buharî ve Müslim Hz. Ali (r.a.)'in dilinden rivayet ediyor.

-Evimizde hizmetçimiz yoktu. Bütün işlerini bizzat Fâtıma kendisi yapıyordu. Zâten, bütünü bir tek odadan ibâret olan bir hücrecikte kalıyorduk. O odacıkta, Fâtıma ocağı yakar ve yemek pişirmeye çalışırdı. Çok kere, ateşi alevlendirmek için eğilip üflerken, ateşten çıkan kılvılcımlar benek benek elbisesini yakardı. Onun için elbisesi delik-deşik olmuştu. Yaptığı sadece bu değildi. Ekmek yapmak, evin ihtiyacı olan suyu taşımak da onun yüklendiği işlerdendi. Ayrıca değirmen taşını çevire çevire eli; su taşıya taşıya da sırtı nasır bağlamıştı.

Bu arada bir harp dönüşü Medine'ye esirler getirilmişti. Allah Rasûlü bu esirleri, müracaat eden Medine halkına dağıtıyordu. Fâtıma'ya, babasına gidip ev işlerinde kendisine yardımcı olabilecek bir hâdim (hizmetçi) istemesini söyledim. O da gitti ve istedi...

Şimdi, hâdisenin gerisini Hz. Fâtıma Vâlidemiz'den dinleyelim:

-Babama gittim; fakat evde yoktu. Hz. Âişe:

-Geldiğinde ben haber veririm, dedi, ben de geri döndüm.

²⁰⁰ İbn Sa'd, Et-Tabakat el-Kûbrâ, VIII/23.

Az sonra Allah Rasûlü birdenbire çıkageldi. Ben ve Ali doğrulmak istedik ise de O, buna mâni oldu ve aramıza oturdu. Öyle ki ayağındaki serinliği hissediyordum. Arzumuzu sordu. Ben de durumu aynen naklettim. Allah Rasûlü birden uhrevîleşti ve şöyle dedi:

-Yâ Fâtıma, Allah'tan kork ve Allah'a karşı vazifende kusur etme! Allah'ın omuzuna yüklediği farzları hakkıyla yerine getir. Kocana da dâima sâdık ve itaatkâr ol! Onun hakkını da gözet! (Yani, senin iki vazifen var: Allah'a karşı kulluk etmek ve sonra da kocana itaatde bulunmak.) Sana ayrı bir şey daha söyleyeyim: Yatağına girmek istediğin zaman, otuz üç defa 'Sübhânallah', otuz üç defa 'El-hamdü lillâh', otuz üç defa da 'Allahu ekber' de. İşte bu, senin için hizmetçiden daha hayırlıdır.

Bunun mânâsı şu idi: Ben senin nazarını uhrevî âlemlere çeviriyorum ve orada senin, bana ulaşman ve benimle beraber olman için de iki yol var: Birincisi Rabbine karşı kulluk vazifende kusur etmemen. İkincisi de; kocana karşı vazife ve mükellefiyetlerini yerine getirmen. Eğer bir hizmetçi, senin kocana karşı vazifelerinde senin yerini alır ve senin yapman gerekenleri o yaparsa, bu bir ölçüde senin eksik kalmana sebebiyet verebilir. Oysaki senin iki kanatlı olman gerekir. Bir insan, nasıl en mükemmel kul olur ve Allah'a kulluğunu en mükemmel şekilde yerine getirir? Bir insan nasıl en mükemmel insan olur ve üzerindeki mükellefiyetleri kusursuz ve arızasız yerine getirir? İşte sana düşen bunları araştırmaktır. Sen evvela, Rabbine karşı kulluğunu en mükemmel şekilde edâ et ve mükemmel bir kul ol! Sonra da Ali gibi kıyâmete kadar gelecek ehlullah'ı sulbünde taşıyan büyük bir insana karşı, mükellefiyetlerini yerine getir ve mükemmel bir insan

ol! Ol ki, bütün mükemmeliyetlerin ve mükemmellerin toplanma yeri olan cennette benimle beraber olabilesin! Hz. Fatıma'nın zü'l-cenâheyn (iki kanatlı) olması için Hz. Ali ve ona hizmet bu denli önemli olunca, Hz. Fâtıma'nın hizmetçi kullanması, onun kanatlarından birinin kırılması demektir. Böyle tek kanatlı biri ise Hz. Hasan'a, Hz. Hüseyin'e ve kıyâmete kadar gelecek bütün aktâba, müceddidîne, müçtehidîne ana olamazdı. Allah Rasûlü onu bu büyüklükte bir ana yapmak için, âdeta dünyaya ait bütün alâkalarını kesiyor onun nazarını tamamen âhirete çeviriyordu. Zira Allah (c.c.) da O'nu böyle yapmış ve böyle terbiye etmişti. (İbn Hişam, Sîre I/262). Fâtıma O'nun kızıydı. Hakk'ın terbiye adına kendisine lutfettiği ve ihsanda bulunduğu şeyleri o kızından esirgeyemezdi. O kız ki, Hz. Hasan ile Hüseyin'den son şerif ve seyyide kadar birçok velînin/Allah dostunun anası olacaktı. Bu itibarla onun bu mübârek meyvelere çekirdek olabilecek mâhiyette yetiştirilmesi gerekiyordu. İşte bundan dolayı Efendimiz, bir taraftan fevkalâde sevgisi, şefkati ve gönüllerinde taht kurmanın yanında, diğer taraftan da Fâtıma'nın nazarını hep uhrevî âlemlere çeviriyordu.²⁰¹

Ayağa Kaldırmaz El Öptürmezdi

Bir defasında esasına dayanarak Sahabîlerin yanına geldi. Resulullahın geldiğini gören Sahabîler hemen ayağa kalktılar. Bu hareketlerini tasvip etmeyen Peygamber Efendimiz onları ikaz etti:

²⁰¹ <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-1574.html>

"Acemlerin (diğer milletlerin) birbirlerini ta'zim ederek ayağa kalktıkları gibi, siz de benim için ayağa kalkmayın. Çünkü ben kulun yediği gibi yiyen, kulun oturduğu gibi oturan bir kulum."

Peygamberimiz çok defa elini öpmek isteyenleri ve kendisine aşırı derecede hürmette bulunanları da hoş karşılamazdı.

Bir alış verişi esnasında Hz. Ebû Hüreyre (r.a.) de yanındaydı. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) anlattığına göre, Peygamberimiz mal sahibine aldığı elbisenin değerinden fazla bir fiyat öder. Daha sonra satıcı hemen Peygamberimizin eline sarılarak öpmek ister. Peygamberimiz elini çekerek şu ihtarda bulunur:

"Bu senin yaptığını Acemler krallarına yaparlar. Ben kral değilim. Ben sadece içinizden biriyim,"

Ebû Hüreyre anlatmaya devam ediyor "Sonra elbiseleri aldı. Ben taşımak istedim. Fakat bana şöyle hitapta bulundu:

-Kişi, kendi eşyasını taşımaya daha lâyıktır. Ancak taşıyamazsa Müslüman kardeşi ona yardım eder.

Peygamberimiz kendi işini kendisi yapardı. İnsanların kendisine hizmet etmelerini istemezdi. Halk arasında herkes gibi, herkesle eşit, ayrıcalıksız, sıradan birisi olarak yaşamayı sever, "Bir kişinin din ve dünya hususunda parmakla gösterilmesi, kötü-lük bakımından kendisine kâfidir. Ancak Allah Taâlâ'nın koruduğu kişi başkadır." derdi.[728]

Açlıktan Evden Kaçış

Ebu Hüreyre (RA) anlatıyor:

“Hz Peygamber (SAV) bir gün veya gece evinden çıkmıştı. Hz Ebu Bekir ve Hz Ömer’e rastladı. Onlara şöyle buyurdu:

-Bu saatte sizi evinizden çıkararak sebep nedir? Onlar şu cevabı verdiler:

-Açlık ya Rasülallah!

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

-Ruhum yed-i kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki, sizi çıkmaya mecbur eden hal, beni de çıkardı. Kalkınız.

Onlar da Hz Peygamber (SAV)’le beraber kalktılar. Ensar’dan bir zata geldiler. O zat o sırada evde yoktu. Ailesi Hz Peygamber (SAV)’i görünce:

-Buyurunuz, hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Dedi. Hz Peygamber (SAV), ona sordu:

-Ebu’l Heysem nereye gitti? Kadın cevap verdi:

-Bize tatlı su getirmeye gitti.

Biraz sonra Ebu’l Heysem geldi, Hz Peygamber (SAV) ve iki arkadaşını görünce şöyle dedi:

-Allah’a hamd olsun, bugün için hiçbir kimse böyle aziz misafirlerle benim kadar bahtiyar olmamıştır.

Hemen kuruğu, olgunu ve kurumuşu karışık bir hurma salkımı getirdi, buyurunuz dedi ve hemen bıçağa sarılınca, Hz peygamber (SAV), ona şöyle buyurdu:

-Sağılı olanlara dokunma.

Hane sahibi onlara bir koyun kesti. Koyunla hurma salkımından bir parça yediler ve tatlı suyu da içtiler. Karınları doyup suya kanınca, Hz Peygamber (SAV), Hz Ebu Bekir ve Hz Ömer’e hitap ederek şöyle buyurdu:

-Nefsim yed-i kudretinde Allah'a yemin ederim ki, kıyamet günü bu nimetlerden sorulacaksınız. Açlık sizi evinizden çıkardı, eve dönmeden bu nimetler size ulaştı.

Genç yaşında bu Tekasür Suresi 8. ayetin tefsirini Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın tefsirinden okurken sonuna doğru şu kıssayı okuduğumda çok fena olmuş, kendimi, kızı aç kalan bir babanın yerine koyarak çok ağlamıştım:

Nebi (s.a.v.) ve iki arkadaşı Ebu Eyyüb el-Ensarı hazretlerinin evine gittiler, hanım:

-Merhaba Allah'ın Nebisi (s.a.v.) ve yanındakiler! dedi. Derken Ebu Eyyüb geldi bir hurma salkımı kesti, Hz. Peygamber:

-Bunu bizim için niye kestin meyvesinden toplasaydın ya! buyurdu.

-Ey Allah'ın Resülü hem kuru hurmasından, hem tam olgunlaşmayanından, hem olgun tazesinden yemenizi arzu ettim. dedi.

Sonra (Hanımına tandırı yakıp ekmek pişirmesini söyledi) hemen bir oğlak kesti, yarısını kebab etti, yarısını pişirdi, Peygamber'in huzuruna getirip koyduğu zaman oğlaktan biraz aldı, onu bir yufkaya koydu da:

-Ey Eba Eyyüb! Bunu Fatıma'ya yetiştir, zira günlerden beri o böylesini tatmadı. buyurdu.

Ebu Eyyüb de onu Fatıma (r.anha)'ya yetiştirdi. Ne zaman ki yediler ve doydular, Nebi (s.a.v.):

-Ekmek, et, hurma, henüz olgunlaşmamış hurma, olgun taze hurma. buyurdu ve mübarek gözleri yaşardı, "nefsim kudret elinde olan yüce Allah'a yemin ederim ki işte bu sorulacağınız nimetlerdir, Allah Teâlâ "Sonra o gün

nimetlerden muhakkak sorulacaksınız." buyurdu, bu işte o kıyamet günü sorgulanacağınız nimetlerdir." dedi.

Bu, ashabına ağır geldi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki:

-Böylesine rastlayıp da el sürdüğünüz zaman "Allah'ın adıyla" deyin; doydüğünüz zaman da: "Hamdolsun Allah'a ki bizi doyurdu, nimetler verdi ve lütfuyla ihsan buyurdu." deyiniz, çünkü bu ona yeterlidir.

Ne mutlu İstanbullulara ki Sevgili Peygamberimiz (sav)'i böylesine misafir edip ağırlayan Ebu Eyyûp el- Ensârî onların misafiridir. Gidip ziyaret ettiğimde doğrusu onun kıymetini bilir gördüm inanları ve şükrettim rabbimize.

Karanlıkta Et Kesmek

Peygamber Efendimiz (sav) (asv) 'den sonraki yıllardır. Hz. Ayşe (r.anha), çevresindekilere, bir akşam babası Hz. Ebubekir (ra) tarafından kendilerine gönderilmiş bir koyun paçasını, eşi Allah'ın Elçisi (sav) ile beraber gece karanlığında nasıl parçaladıklarını anlatmaktadır. Dinleyenlerden biri şaşkınlıkla sorar:

- Bu işi karanlıkta mı yaptınız? Bir kandiliniz yok muydu?

Hz. Ayşe (r.anha) acı bir gülümsemeyle cevaplar:

-O lambaya koyacak yağımız olsaydı, biz onu katık yapar, yerdik."²⁰²

Sünhanellah!

²⁰² Buhari. Sahih.Nafakat. s.7.

Nimetlerin Farkındaydı

O (SAV)'in Ashabı da böyleydi. Bir gün Hz Ebu Bekir (RA)'a bir bardak soğuk su ikram edilmişti. Suyu dudağına götürünce ağlamaya başladı. Sebebi sorulunca şöyle buyurdu:

-Bir gün Allah Rasülü (SAV), kendisine getirilen böyle bir bardak suyu içince ağlamış ve: "Nihayet o gün, dünyada yararlandığımız nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz."²⁰³ ayetini okuyarak, "İşte bu nimetlerden sorguya çekileceksiniz." Buyurdu. Bunu hatırladım ve ağladım."

Ebu Seleme el-Medinî, babasından, o da babasından rivayet ediyor. Hz. Peygamber (s,a) Kuba'da, oruçlu olduğu halde yanımızda bulunuyordu. Biz iftar edeceği zaman kendisine bir bardak süt getirdik. O sütün içine biraz da bal koyduk. Sütü tattığı zaman balın tadını hissetti ve şöyle dedi: 'Bu nedir? Biz 'Ey Allah'ın Rasülü! Süte biraz bal karıştırdık!' dedik. Bunun üzerine süt bardağını elinden yere koyarak şöyle buyurdu:

Dikkat ediniz! Ben bunun içilmesini haram kılmıyorum. (Fakat) kim Allah için tevazu gösterirse, Allah onu yüceltir. Kim gururlanırsa, Allah onu alçaltır. Kim tutumlu hareket ederse, Allah onu zengin eder. Kim israf ederse Allah onu fakir eder. Kim Allah'ı daha çok zikrederse, Allah onu sever.

Siyer-i Şâmî Geniş Anlatıyor

²⁰³ Tekasür 8.

Siyer-i Şâmî'nin 7. Cildinde Resul-i Ekrem Efendimizin tevezusu anlatılır. Yukarıda yazdıklarımıza ilaveten şu farklılıkları oradan aldım:

Peygamber Efendimiz (sav) arkasından iki kişi bile yürümemiştir. Yani Resûlullah son derece mütevazı olduğundan ashabının önünde yürümez ve arkasından iki kişinin bile yürümesine meydan vermezdi. Eşeğe biner, bineğinin arkasına insan alır, kölelerin davetine katılırdı.

Buharı, Bezzâr'dan (ra) rivayet ediyor:

“Ahzab günü (Hendek savaşında) Hz. Peygamber'i (sav), bizimle toprak taşırken gördüm. Toprak karnının beyazlığını örtmüştü. Resûlullah (sav) insanlara kapıları kapamazdı. Hicab (perde, örtü) koymaz ve kendisine özel yemekler hazırlanmazdı. Herkese acıktı. Hz. Peygamber'le (sav) görüşmek isteyen, kesinlikle görüşebilirdi. Toprağa (yere) oturup yemek yer ve kalın giyinirdi. Eşeğe biner, binitinin arkasına bir başkasını alır ve eliyle yerdı.

Abbâs (ra):

-Ey Allah'ın Resulü! İnsanların sana eziyet verdiklerini ve topraklarının seni rahatsız ettiklerini görüyorum. Keşke, insanlarla görüşüp konuşurken bir çardak edinsen, dedi.

Hz. Peygamber (sav):

-Daima peşimden gelsinler, elbisemi çekiştirsinler, tokları bana sıkıntı versin. Yeter ki ben aralarında olayım da, Allah bundan dolayı beni bağışlasın, buyurdu.¹

Onu bazen duvarını tamir ederken, bazen eşeğini yemlerken, bazen elbisesini dikerken görürlerdi. Anlaşıyor ki evinde hizmetçisi yoktu. Olsaydı bu işleri onlar görürdü.

Bir başka harika işi de, abdest suyunu bizzat kendisi dökerdi, ailesine bu işi gördürmezdi.

Hız. Peygamber (sav) karşılaşıp tokalaştığı bir adam elini çekinceye kadar, elini çekmez, adam yüzünü çevirinceye kadar yüzünü çevirmezdi. Yan vana oturduğu kişinin yanında ayaklarını öne attığı görülmemiştir.¹

Ebû'l-Hasan b. ed-Dahhâk, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'dan rivayet ediyor: "Ebû Saîd el-Hudrî'ye (ra):

-Bugün nail olduğumuz bu giysi, içecek ve yiyecekler konusunda ne düşünüyorsun? dedim. Şu cevabı verdi:

-Yeğenim! Allah için ye! Allah için iç! Allah için giyin! Allah için bin! Bunun dışındaki her şey ya nefsin arzusu, heva hevesi ve övgü veya görsünler ya da işitsinler amacına yönelik olur. Bu ise günah ve haddi aşmaktır. Hız. Peygamber'in (sav) evinde gerçekleştirdiği örnek davranışları sen de yerine getirmeye gayret göster. Hız. Peygamber (sav) su devesine yem verir, deveyi bağlar, evi süpürür, koyun sağar, ayakkabı tamir eder, elbise yamar ve hizmetçisi ile birlikte yemek yer, onu çağırırsa onun öğütülmesine yardımcı olur, pazardan hurma satın alır, elleri ile yemekten ya da giyeceği elbisenin bir kenarına koyup ailesine götürmekten utanıp çekinmezdi. Zenginle, fakirle küçükle ve büyükle tokalaşırđı.

Küçük, büyük, kırmızı, siyah hür ya da köle na maz ehlerinden karşılaştığı herkese önce o selam verirdi. Davet edilirse icabet etmekten kaçınmaz, saçları son derece dağınık ve tozlu biri bile olsa davet edeni aşığalamazdı. Çekirdeksiz hurma dışında bir şeyi olmasa bile onu akşama saklamaz, akşam için olanı sabaha saklamazdı. Ekmek kırıntıları bile bulunmayan hanımlarının yedi odası vardı. Kavut çorbaları bile bulunmaz, en basit içecekten yoksundular. İhtiyaçları

basit, yumuşak huylu, üstün karakterli, insanlarla olan diyalogu son derece iyi ve güler yüzlüydü. Gülmeksizin mütebessim, üzülür ama surat asmaz, güçlü, sert ama katı ve acımasız değil, alçak gönüllü ama zavallı değil, cömert ama ölçsüz değildi. Bütün akraba ve müslümanlara karşı merhametli, kalbi hassas, ince duygulu, devamlı başı eğik ve suskundu. Çok yemek yiyip bıkkınlık derecesinde midelerini doldurmaz, asla tamahkarlık edip elini fazla mala uzatmazdı.

Ebû Seleme, Ebû Saîd'den rivayet edilen bu hadisin tamamını Hz. Aişe'ye naklettiğinde şunları ilave etmiştir:

-Bir harfi bile hatalı değil, ama eksik söylemiş. Buna şunları da ekleyelim: Hz. Peygamber (sav) doyuncaya kadar asla yemezdi, derdini kimseye açmazdı. Fakirlik ona zenginlikten daha sevimli gelirdi. Eğer geceyi sabaha kadar aç geçirse bu durum kendisini sabah oruç tutmasını engellemezdi. Eğer isteseydi Allah, ona doğudan batıya yeryüzünün bütün hazinelerini, nimetlerini bahşeder, geniş ve rahat bir hayat sürmeyi nasip ederdi. Mutlaka yapardı".

Sonra sözlerine şöyle devam etti:

-Onu aç gördüğüm için kendisine acıyarak ağladığım zamanlar oldu; karnına elimi koyup kendisine, "sana kurban olayım, sana yetecek, açlığını giderecek kadar dünyalık İsteseydin" dediğim zamanlar oldu. Bütün bunlara karşılık Allah'ın Resulü (sav):

-Ey Aişe! Ulu'l azm peygamberlerden olan kardeşlerim, bundan daha ağırına karşı sabrettiler ve hayatlarını böylece sürdürdüler, Rableri ise onları en güzel yurt ve en çok sevaplarla mükafatlandırdı. Ben onlardan ayrı olarak bolluk içinde bereketli bir hayat yaşamaktan utanırım. Yarın âhirette

nasibimin kısıtlanmasından, bir kaç gün sabretmek daha kolaydır. Benim için kardeşlerime kavuşmaktan daha hoş bir şey olamaz”.

Kavmin Efendisi Hizmet Edendir

Resulü Ekrem arkadaşları için daima fedakarlık yapardı onlarla birlikte olduğu ortamlarda en küçüğünden en büyüğüne kadar Herkese ayrı bir değer verir, onları kıymetli sayardı. Onun tevazu ve alçak gönüllü olmasına bakınız ki, yeri geldiğinde ashâb-ı kiramına kendi elleriyle su ikram ettiği bile olmuştu. Hatta şu söz ve söyleniş sebebi çok meşhurdur. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Bir kavmin efendisi, onlara hizmet edendir.”²⁰⁴

Rivayet o ki; bir gün Allah Resulü (a.s.m.) ashabıyla otururken su dağıtmaktaydı. Dışarıdan gelen birisi onu (sav) tanıyamamıştı.

-Sizin efendiniz kimdir? diye sordu. Allah Resulü de (sav.):

-“Seyyidü'l kavmi hadimuhum”, yani "Toplumun seyyidi/efendisi onlara hizmet edendir" buyurdular.

Zeki adam hemen su dağıtan kişinin Efendimiz (sav) olduğunu anladı. Dilimize "Efendi" diye tercüme edilen "Seyyid" kelimesi Arapça'da toplumun başında bulunan, lider ve önder anlamlarına gelir. Yukarıdaki rivayetle bir taraftan topluma liderlik edecek olanların hizmeti şiar edinmesi, diğer taraftan da toplumun hizmet edenleri yüceltmesi, baş tacı edinmesi, başına geçirmesi gereği vurgulanmıştır. Liderlik

²⁰⁴ Deylemî, Müsned, II, 324.

için, soy sop, boy pos, mal mülk, şan şöhret değil insanlara hizmet etmek ve faydalı olmak esastır.

Yine bir sefer sırasında akşam olmuş, ama gün boyu su bulamayan topluluk susuzluktan bitkin düşmüştü. O geceyi de susuz getirmişlerdi. Sabah olunca artık herkes susuzluktan sızlamaya başladı. Hz Ebubekir ve Hazreti Ömer de oradaydı. Onlar topluluğu sakinleştirmek için,

-Ey insanlar, Allah Resûlü suyu önce kendisi içip sizi sonraya bırakacak değildir, dediler.

Güneş yükseldikçe susuzluk daha da artıyordu. Ashâb-ı kiramdan Ebu Katade'nin yanında bir kırbası vardı. Resulullah ondan su kırbasını istedi ve su dağıtmaya başladı. Bir yandan dağıtıyor, diğer taraftan da suyun herkese yeteceğini telkin ediyordu. O gün 300 kişi o kaptan su içti. İçmeyen bir Allah resulü bir de Ebu Katade kaldı. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem:

-Ebu katade, sen de iç, buyurdu.

Sonra Resullullah şöyle ekledi:

-Cemaate su ikram eden en sona kalır.²⁰⁵

Şu Nezakete Bakar mısınız?

Allah'ın resulü arkadaşlarıma ve can yoldaşlarını gösterdiği bu tevazu ve yakınlık elbette karşılıksız kalmıyordu. Ashabı da her fırsatta Allah Resulüne olan sevgi ve bağlılıklarını ifade etmekteydiler. Onlara göre kendilerine Allah resulünden daha sevimli gelen kimse yoktu²⁰⁶.

²⁰⁵ Ahmed, Müsned, 5/298.

²⁰⁶ Tirmizi Şemail, 151.

Mesela bir gün genç ihtiyar her kesimden insanın bulunduğu bir mecliste Allah Resulüne içecek ikram edilmişti. Önce kendisi içti. Sonra sağında bulunan ve henüz çocuk yaşta olan yeğeni Abdullah bin Abbas'a döndü:

-Delikanlı bunu yaşlılara vermeme müsaade eder misin? diye sordu.

Peygamber Efendimizin (sav) daima hayırlı işleri sağ eliyle yapar ve sağ tarafı sola tercih ederdi. Ama şimdi sağında bir delikanlı vardı. O ise önce büyüklere vermek istemişti. Yaşlılara hürmet de onun güzel sünnetlerindendi. Bu yüzden nazik bir şekilde izin istedi. Elbette zizin almadan dilediğine verebilirdi. Buna hakkı da vardı. Fakat tevazu gereği yaşı küçük delikanlıdan izin istedi.

Ama delikanlının başka bir derdi vardı. Her zaman sağında oturan, bugün nasılsa solunda kalmış olan Hz. Ebu Bekir, Resul-i Ekrem Efendimize her zaman en yakın insandı. Her zaman o mübarekten nasibini alıyordu. Oysa kendisi ondan gelen her şeye çok muhtaç hissediyordu kensisini ve çıkan fırsatı bu bakımdan kaçırmak istemiyordu. Bu yüzden herkesi şaşıratan bir cevap verdi:

-Senden gelen hakkımı hiç kimseyle paylaşamam Ya Resulallah!

Yapacak bir şey yoktu. Nasibini o Sevgili Peygamberimiz (sav)'in elinden alma bahtiyarlığına erdi.

Bu Ahlâka Can Verilir

Ashâb-ı kiramın onu canından ve ailesinden fazla sevmesinin altında işte bu güzel ahlâk ve insana değer veriş

vardı. O yüzden akli zorlayan işler yapıyorlardı. Mesela Allah resulünün azadlı kölesi Zeyd Bin Harise'ye bakar mısınız?

Onu kabilesinden kaçırmışlar, Mekke pazarında köle diye satmışlardı. Anası deli divane oldu. Bütün ailesi ve akrabaları onu her yerde aradı. Yıllar gurbetlerde geçti. Hep ufuklara bakıldı bir gün gelir ümidiyle. Ama olmadı. Bir türlü bulunamadı.

Yıllar sonra bir haber geldi. Onu Mekke'de görmüşlerdi. Ailesi kardeşlerini gönderdi hemen. Arayıp buldular. Sahibinden satın almak istediler. Kaça mal olursa olsun, paraya pula bakmayacaklar, onu satın alarak gözü yaşlı ailesine kavuşturacaklardı.

Sahibine durumu anlattılar. Kardeşi cebele Bin Harise artık kardeşini götüreceği için çok sevinçliydi. Fakat hiç beklemedikleri bir şey oldu. Satın alma teklifini sundukları sahibi şöyle demişti:

-Zeyd Bin Harise'yi biz de severiz. Gitmek isterse, para almadan onu size veririz, gider. Kalmak isterse, evimiz her zaman ona açıktır.

Bu sözler akrabalarının yaralı gönüllerindeki yangını söndürdü, merhem olup sevince boğdu.

-Haydi kardeşimiz, hazırlan, kabilen seni bekliyor, dediler. Ama Zeyd o sevince katılmıyordu. Döndü sahibine ve dedi ki:

-Ey Allah'ın elçisi, sana hiç kimseyi tercih etmem. Ben seninle kalıyorum!

Bu sevgi acaba nedendi dersiniz?

Ashâb-ı kiramın, onun eşsiz dostluğu ve arkadaşlığı karşısındaki civanmertlik ve vefa duyguları içinde nasıl eridiklerini göstermesi bakımından bu hikaye çok önemlidir.

Daha bunun gibi nice hikayeleri okumuşuzdur onun hayatında. Bu sevgi elbette karşılıklıdır. En sıkıntılı zamanlarında Resulü Ekrem'in yani başından ayrılmayan ashabı ona olan güvenlerini hiçbir zaman yitirmemiş, Kur'an'ın da işaretiyle Hz Peygamberi kendi canlarından daha kıymetli bilmişler, onun zatına ve davasına her şeylerini feda etmişlerdir. Her zaman onu kendilerine, ailelerine ve mallarına tercih etmişlerdir. Bunun altında yatan ise, başta tevazu ve sevgi olmak üzere, en güzel ahlâk sahibi oluşundandır.

Yüzbinlere Rağmen Tevazu

Veda haccını yapmaktadır... Etrafını yüz bin Müslüman çevirmiş maddi egemenliği ise bütün Arap yarımadasınca kabul edilmiştir. Savaşlardan kendi hissesine düşen paydan, bu hac sırasında yüz deve kestirir ve etlerini yoksul Müslümanlar arasında paylaşır. Hayatının, zaferinin ve peygamberliğinin sonuna ve zirvesine ulaştığı, adeta bir zafer finali gibi de görülmesi mümkün olan bu haccı yaparken, bindiği devesine ise topu topu dört gümüşlük basit bir kadife parçasını şilte niyetine sermiş, onun üzerinde oturmaktadır. Ve Veda haccını bitirirken ellerini açarak dua eder:

“Allah’ım, bunu, içinde hiçbir gösteriş ve ‘desinler’ kastı bulunmayan bir hac olarak kabul buyur.”²⁰⁷

²⁰⁷ M. Yusuf Kandehlevi, a.g.e., III/15; Kadı İyaz.eş- Şifa, s.130.

SAHABEDEN TEVAZU ÖRNEKLERİ

Ashabına Bakar Mısınız?

Sevgili Peygamberimiz (sav)’in kendisi en güzel ahlâk üzere olduğu gibi, iyi bir muallim, yani öğretmen olarak yetiştirdiği ashabı da öyleydi. Kur’an-ı Kerîm’e hürmetleri her şeyin üzerinde idi. Onu tane tane okur, anlamaya çalışır ve muhakkak öğrendikleri ile amel ederlerdi. Kur’an-ı Kerîm zaten bunun için indirilmişti. Onlar ayetin çizdiği sınırı asla aşmazlar, hayatlarını Kur’an-ı Kerîm’de n aldıkları kanunlarla düzenler, ahlâk ile süslerlerdi.

Şimdi bu konuda birkaç misal verelim.

Hız. Ebû Bekir’de Tevazu

Hazret-i Ebû Bekir -radıyallâhu anh-, Resul-i Ekrem Efendimizden hiç ayrılmamasına, onu her zaman malıyla ve canıyla destekleyip ne olursa olsun yanında olması ve “sıdîk” lakabını almasına, hatta Peygamber Efendimizin (sav) ifâdesiyle; “üçüncüleri Allâh olan ikinin ikincisi” olmasına ve “Ebû Bekir bendendir, ben de ondanım” buyurmasına, rağmen, halîfeliğe seçildiğinde îrâd ettiği ilk hutbede şöyle

demıştır:

-Ey insanlar, en hayırlınız olmadığım halde başınıza emir tayin edilmiş buldum...

İlk halife olmak gibi yüce bir vazifede yüksek bir dirâyet sahibi olmasına rağmen, Hak Teâlâ'nın lutf u ihsânını ümîd ederek tevâzûdan gerikalmamıştır. onun şu sözü çok meşhurdur:

“Biz keremi takvada, zenginliği yakînde ve şerefi tevazuda bulduk!”

Elin Keçisini Sağan Halife

Ashâb-ı kiram da Efendimiz'in tevâzuunu yaşadılar ve yaşattılar. Hazret-i Ebûbekir, bir hizmet olarak komşusu olan yetim kızların keçilerini sağardı. Halife olduktan sonra da, hâlini değiştirmede, bu hizmeti terk etmedi.

Yabancı elçiler, ziyarete geldiklerinde Hazret-i Ömer'in halife olduğunu kisvesinden anlayamayınca şaşışıp kalırlardı.

Bir gün kaçan develeri yakalamaya koşan halifeye;

–Bu işi bir köleye emretsen? dediler.

O ise;

–Benden iyi köle mi var? diye cevap verdi.

Kendini ümmete köle olarak kabul etmiş, karşılıksız hizmet ediyordu. Allah Teâlâ'nın rızasına talipti elbette, ama bu riyaset işinden başa baş kurtulursa buna sevineceğini söylüyordu. Ölürken yerine oğlunu tavsiye etmesini söylediklerinde cevabı Ömer kadar muhteşemdi:

- Bir evden bir kurban yeter!

Onun devleti idare etmeye bakışı bu idi...

Hz. Ömer'de Tevazu

Sahabenin büyüklerinden ve ikinci halife Hz. Ömer'in hayatından bir kesit sunarak sahabe hayatında tevazuun yerini daha iyi anlayabiliriz. Malum Hz. Ömer'in adaleti, hakka kayıtsız şartsız teslim olmaktan kaynaklanır. Şimdi onun bu yönünü anlatmadan önce bir soru soralım:

Hz. Ömer'i nasıl bilirsiniz?

Biraz sert karakterli, suçluları cezalandırmaya meyyal, biraz acımasız falan değil mi?

Ashabı kiram da öyle bilirdi. Hz. Ebu Bekir vefat ederken halife olarak ismini zikrettiğinde, istişare ettiği bazı sahabiler sırf bu huyu yüzünden endişelerini ızhar etmiş, korkmuşlardı. Hatta bazıları haddini aşarak şöyle demişlerdi:

-Sen bu merhametsiz adamı başımıza halife dikmenin hesabını yarın Allah Teâlâ'nın huzurunda nasıl verirsin?

Bunlar zahire bakarak hüküm veriyorlar ve yanılıyorlardı. Hz. Ebu Bekir onu çok iyi biliyordu. Tereddütsüz şunları söyledi:

-Siz o hesabı bana bırakın! O zaman ben derim ki: "Ya Rabbi, halkın en hayırlısını onların başına halife tavsiye ettim."

Böyle düşünenler, ileride yanıldıklarını çok iyi anlayacaklardı. Çünkü onu iyi tanıyamamışlardı. Aslında Ömer (ra) çok merhametli idi. Ama devlet ve toplumun düzenini sağlamak, adaleti tahakkuk ettirmek, suçluları korkutup caydırmak, kötülükleri doğmadan boğmak için dıştan öyle gözükiyordu. Bunu zaman zaman şöyle ifade etmiştir. Ona göre insanların onun kalbimdeki merhameti bilseler, gevşerler, laubali olurlar, suça meylederlerdi. Onları

disiplin içinde dindar yaşatabilmek için sert gözüküyordu. Şu olay bunun şahidi değil midir?

Halk, Abdurrahman b. Avf'a, Hz. Ömer'in halka karşı biraz yumuşak davranmasını söylemesi için ricada bulundular. Çünkü Ömer'in sertliğinden perde arkasındaki kızlar bile korkardı. Abdurrahman halkın bu şikayetini Hz. Ömer'e bildirince, o şöyle dedi:

“Bu insanlara bundan daha yumuşak davranmak iyi olmaz. Allah'a yemin ederim ki eğer onlara yumuşak davransam, gelip elbisemi omuzumdan alırlar”.²⁰⁸

Büyük Yapan Değerler

Biz birçok olayda Hz. Ömer'in merhametini görüyoruz. İşte çağımıza güzel bir örneklik oluşturacak birkaç misal. Bu misalleri gördüğümüzde şunu fark ederiz. Hz. Ömer son derece Allah Teâlâ'ya ve Resulüne itaatkardır. Ahlâkı tamamen Kur'an ve sünnet ahlâkıdır. İnsanları ve milletleri büyük yaparak yücelten değerler de zaten bunlar değil miydi?

“Hidaş (ra), Allah Rasûlü'nden, içinde yemek yediği çanağı teberrüken istedi. Bu çanak bizim yanımızdaydı. Hz. Ömer halife iken zaman zaman gelir, bu çanağı çıkarmamızı isterdi. Biz de onu çıkarırdık. Onu Zemzem suyu ile doldurur, başına ve yüzüne döker, giderdi.

Sonra bir gün evimize bir hırsız girdi. Bazı eşyalarımızla beraber o çanağı da çalıp götürdü. Bu olaydan bir müddet sonra Hz. Ömer bize geldi. Çanağın çıkartılmasını istedi.

²⁰⁸ El- Hindî, Kenzu'l Ummal, IV/426.

- Ey Mü'minlerin Emîri! O çanak bizim diğer eşyalarımızla birlikte çalınmıştır, dedik.

Biz, Ömer'in kızıp, hırsıza veryansın edeceğini beklerken o sadece:

- Hayret! Hz. Peygamber'in çanağını bile çalmışlar” dedi.²⁰⁹

Yaşlı Kadın Ve Devlet Başkanı

Hz. Ömer halife olduğu yıllarda bir gün ashâb-ı kirâmdan Cârûd İbni Muallâ ile yolda giderken karşılına Havle Binti Sa'lebe çıktı. Artık yaşlanmış olan Havle, Hz. Peygamber zamanında genç bir hanımdı. Yaşlı kocasıyla arasında geçen bir olayı Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şikâyet etmiş, meselesini halletmek üzere Mücâdele sûresinin ilk âyetleri nâzil olmuştu. İşte bu hanım sahâbî:

-Ömer! diye seslendi.

Hz. Ömer durunca Havle ona şunları söyledi:

-Biz seni bir hayli zaman “Ömercik” diye bilirdik. Sonra büyüdün “delikanlı Ömer” oldun. Daha sonra da sana “Mü'minlerin Emîri Ömer” dedik. Allah'tan kork ve insanların işleriyle ilgilen. Zira Allah'ın azabından korkan kimseye uzaklar yakın olur. Ölümden korkan, fırsatı kaçırmaktan da korkar.

Bu sözler üzerine Hz. Ömer duygulandı ve ağlamaya başladı. Onun bu haline üzülen Cârûd, Havle'ye dönerek:

²⁰⁹ Müntehab, V/400 (İbn Sa'd, Bahriyye'den).

- Yeter be kadın! Mü'minlerin Emîri'ni rahatsız ettin, dedi. Hz. Ömer arkadaşına şunları söyledi:

- Bırak onu istediğini söylesin! Sen bu kadının kim olduğunu biliyor musun? Bu, şikâyetini Allah Teâlâ'nın arş-ı a'lâdan duyup değer verdiği Havle'dir. Vallahi beni geceye kadar burada tutmak istese, namazımı kılıp gelir yine onu dinlerdim.²¹⁰

Tevâzu işte budur. Hak karşısında böylesine boyun bükülenler, Cenâb-ı Hak katında aziz olurlar.

Kervan Bekçisi Halife

Müslümanlar, buldukları yerlerde oturan gayri müslim halkı korumaları altına aldıkları gibi, seyahat veya ticari maksatla gelmiş olan gayri müslimleri de sınırları dâhilinde koruma altına alırlardı. Onların zarar görmemesi için, her türlü tedbiri alırlardı. Bunun geçmişte sayısız örnekleri vardır. Meselâ, Halife Hz. Ömer zamanında, bir ticaret kervanı gelip, gece Medine'nin dışında konakladı. Yorgunluktan hemen uyudular. Bu sırada, herkes uyurken, Halife Hz. Ömer, şehri dolaşıyordu. Dolaşma esnasında bunları gördü. Hemen Abdurrahmân bin Avf'ın evine gelip, yatağından kaldırarak buyurdu ki:

- Bu gece bir kervan gelmiş. Hepsi kâfirdir. Fakat bize sığınmışlar. Eşyâları çoktur ve kıymetlidir. Yabancıların, yolcuların bunları soymasından korkuyorum. Gel, bunları koruyalım.

Abdurrahmân bir Avf:

²¹⁰ Riyazü's-Salihin, Tercüme ve Şerhi, Erkam yayınları, 3/ 508.

- Çok iyi olur, çok güzel düşünmüşsün, hemen geliyorum, dedi.

Sabaha kadar nöbetleşe, bu kervanı beklediler. Sabah namazında mescide gittiler. Kervanda bulunan bir genç, o sırada uyanmıştı. Bunları takip edip, arkalarından gitti. Sorup soruşturdu ve kendilerine bekçilik eden şahsın Halîfe Hz. Ömer ile arkadaşı olduğunu öğrendi. Gelip, arkadaşlarına şöyle anlattı:

- Arkadaşlar! Sabaha kadar iki Müslümanın bizi bekleyip, eşyalarımızın çalınmasına mâni olduğundan haberiniz var mı?

- Müslümanların başka işi yok da, bizi mi koruyacaklar? Üstelik bizim Hıristiyan olduğumuzu biliyorlar.

- Hem de sizi ve kervanınızı kim korudu biliyor musunuz?

- Kimmiş?

- Müslümanların Halîfesi Ömer.

- Sen yanlış görmüşsündür. Halîfenin, gecenin bu vaktinde burada işi ne? O sarayında kuş tüyü yatağında yatıyordur.

- Sizin gibi önce ben de inanmadım.

- Sonra nasıl inandın?

- Sabah olup ortalık aydınlanınca, buradan ayrıldılar. Ben de merak edip arkalarından gittim. Câmiye girdiler. Yolda karşılaştığım birisine, “Bu kim” diye sordum. “Halîfemiz Ömer” diye cevap verdi.

Bu konuşmaları dikkatle dinleyen kâfile halkı, derin bir sessizliğe büründü. Kimsenin konuşacak, bir şey söyleyecek hâli kalmamıştı. Uzun süren bir sessizlikten sonra, içlerinden biri sessizliği bozdu:

- Daha ne duruyoruz? Bu hâl İslâmiyetin gerçek din olduğuna delil olarak yetmez mi?

Diğerleri de bu söze katıldılar. Roma ve İran ordularını perişan eden, adâleti ile meşhûr yüce Halîfenin, bu merhamet ve şefkatini görerek, İslâmiyetin hak din olduğunu anladılar ve seve seve hepsi Müslüman oldular.²¹¹

İşte Hz. Ömer'in tevazu, şefkat ve merhameti.

Ayet Karşısında Durmak

Şu olay onu tanımamız açısından daha ilginçtir: Peygamber Efendimizin (sav) sağlığında “müellefe-i kulüp” sayılan ve şerrinden emin olmak için zekat verilenlerden olan Uyeyne b. Hısn, Medine'ye geldi. Yeğeni Hurr b. Kays'ın evinde konakladı. Hurr, Hz. Ömer'in meclisine yaklaştırdığı kişilerdendi. Zira hem iyi Kuran okuyan bir “kurra” idi, hem de Hz. Ömer'in meclisinin müdavimlerindendi. Böyle ilim ve ahlâk gibi meziyetli olanlar, ister genç, isterse ihtiyar olsunlar, onun istişaresine mazhar olurlardı.

Uyeyne, yeğenine:

- Ey yeğenim! Şu emirin yanında senin sözün geçer. Bana huzuruna girmek için izin ister misin? dedi.

Bu tür şefaathler iyidir. İnsana sevap getirir. Çünkü bir makama çıkıp derdini anlatamayana bu iyi bir yardımdır. Hurr da iyi niyetli olduğu için mevzuyu sormadı ve amcasının bu isteği üzerine Hz. Ömer'den izin istedi. O da verdi.

Amcası Hz. Ömer'in huzuruna girdiğinde halifeye nezaketle hitabı terk ederek sert bir şekilde:

²¹¹ <http://www.tarihsayfasi.com/ashabi-kiram/hz.omer-r.a.html>

- Ey Hattab'ın oğlu! Allah'a yemin ederim, bize değer vermiyorsun. Aramızda adalet yapmıyorsun, dedi.

Bu sözler üzerine Hz. Ömer öfkeleni. Hatta ona haddini bildirmek için ayağa kalktı ve üstüne yürüdü.

İşte tam o sırada Hurr hazretleri devreye girdi çok akıllı mantıklı bir cümle söyledi:

- Ey Mü'minlerin Emri, Allah Teâlâ, Peygamberi'ne *"Bağışlayıcı ol. Marufu emret ve cahillerden yüz çevir"*²¹² buyuruyor. Bu amcam da cahillerdendir!"

Ayeti ve hikmetli sözleri duyan Hz. Ömer daha bir adım atmadı. Olduğu yerde çakılı kaldı. Derken sakinleşti. Çünkü Hz. Ömer, Allah'ın kitabına karşı çok hassas ve hürmetkârdı.²¹³

İbn Abbas (ra) "Ömer'in hiçbir zaman öfkelenip de, Allah'ın zikri kendine hatırlatıldığında veya Allah'ın azabından söz edildiğinde, derhal yapmak istediğinden vazgeçmediğini görmedim" demiştir.

Eli Havada Kaldı

İşte bir şahitlik daha. Bir gün Bilal-i Habeşî (r.a.) ile Hz. Ömer'in kölesi Eslem arasında şöyle bir konuşma geçmişti. Soran Bilal-i Habeşî idi:

- Ey Eslem! Siz Hz. Ömer'i nasıl görüyordunuz?

- Hz. Ömer çok hayırlı bir insandı. Fakat kızdığına, bir tuhaf olurdu.

²¹² A'raf: 7/199.

²¹³ Olayı Buhari, İbn Mendeh, İbn Ebi Hatim, İbn Merdeveyh ve Beyhaki, İbn Abbas'tan rivayet etmişlerdir. Bkz. Müntehab; IV/406.

- Öfkelenildiğinde onun yanında Kur'an'dan bir ayet okunsa, öfkesi hemen giderdi değil mi?

- Hz. Ömer bir gün bana bağırdı ve kamçısıyla vurmak istedi. Fakat ben ona: "Sana Allah'ı hatırlatıyorum" dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer kamçıyı attı. "Sen bana büyük bir şeyi hatırlattın" dedi²¹⁴.

O Muhteşem Tevazu

Yine Hz. Ömer sıcak bir günde millete hizmet için çıkmıştı. Abasını sıcaktan korunmak için başına koymuştu. Onun yanından merkebe binmiş bir köle geçiyordu. Köleye:

- Ey genç! Beni terkine alır mısın? dedi.

Devlet başkanının bir köleye hitabındaki nezakete ve izin istemeye bakar mısınız? Köle kim, izin istemek kim? Hem de devlet başkanı olduğu halde? Düşünün, bir de o çağda? İslâm insanları nasıl güzelleştirmişti böyle!

Köle hemen merkepten inerek:

- Ey Mü'minlerin Emîri, sen bin! dedi.

Köle de civanmertliğini göstermişti. Terkine almak ne demekti! Büyüklerine saygısını göstermek için hakkını tamamen ona vermiş, kendi nefsinin rahatını terk edip îsâr eylemiş, sıcak günde yaya yolculuğu tercih etmişti. Ama karşısındaki de fazilette kimseden geri kalacak birisi değildi. Hem devlet başkanı, hem de taevazu nasıl yan yana gelir ve muhteşem bir taplo oluşturur, cihan ondan görüp öğrenmeliydi. Hz. Ömer:

²¹⁴ Müntehab, V/412.

- Hayır! Ben binmem. Sen bin, ben senin terkine binerim. Sen beni yumuşak yere bindirmek, kendin de sert yere binmek istiyorsun, dedi.

Böylece Hz. Ömer gencin terkisine bindi ve öylece Medine'ye girdi. Halk Hz. Ömer'e bakıyordu.²¹⁵

Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir:

"Kul, Allah için tevazu gösterdiğinde Allah onun hikmetini artırır, vekili bulunan melek şöyle der: 'Yücel! Allah seni yüceltsin!' Gururlandığı ve haddini aştığında ise, Allah onu yere batırırçasına alçaltır ve melek ona der ki: 'Alçal! Allah seni alçaltsın!' Bu kimse nefsinde büyük, halkın gözünde küçüktür. Hatta bu kimse halkın gözünde, domuzdan daha hakirdir!"

İzzetimiz İslâm'dır

Hazret-i Ömer hilafeti zamanında, Şam'a gitmek için Medine'den yola çıktılar. Hazret-i Ömer'in bir deveden başka bineceği yoktu. Eslem adlı bir köle var idi. Bir saat Hazret-i Ömer o deveye binerdi, bir saat de Eslem binerdi. Şam şehrine girecekleri vakit, deveye binmek sırası Eslem'e gelmişti. Ashâb-ı kiramın Hazret-i Ömer'e:

-Efendim, bu saatte deveye siz binseniz, demelerine Hazret-i Ömer:

-Ben sıramı savdım. Şimdi sıra Eslem'indir. Deveye niçin ben bineyim? diye cevap verdi.

Hz. Ömer'i Şam'da İslâm ordusunun kumandanı Ebû Ubeyde bin Cerrâh hazretleri karşılamaya çıkmıştı.

²¹⁵ Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, III. 116.

Beraberinde büyük bir kalabalık vardı. Fakat karşıda gördükleri manzara onu korkuttu. Hz. Ömer yürüyor, deveye kölesini biniyordu. Hatta devenin yularından tutmuş, ıslanmasın diye ayakkabılarını çıkarıp dereden geçiyordu. Uzaktan bakan; deveye binmiş köleyi halîfe, devenin yularını çeken Hz. Ömer'i de köle zannediyordu.

Bunu gören Ebû Ubeyde bin Cerrâh telaşla ona yaklaşıp dedi ki:

-Efendim, bütün Şamlılar, bilhassa Rumlar, Müslümanların halîfesini görmek için toplandılar. Size bakıyorlar. Bu yaptığınızı nasıl îzâh edebilirsiniz? Sizi köle zannedecekler, küçümseyecekler.

Hz. Ömer buyurdu ki:

- Yâ Ebâ Ubeyde! Senin bu sözünü işitenler, insanın şerefini, vâsitaya binerek gitmekte ve süslü elbise giymekte sanacaklar. Biz daha önce zelîl ve hakîr bir kavimdik. Allah Teâlâ bizleri Müslümanlıkla şereflendirdi. Bundan başka şeref ararsak, Allah Teâlâ, bizi zelîl eder, her şeyden aşağı eder. Bunlara gelince, ne yapsınlar? Şimdiye kadar gözleri hep, ahiretten nasibi olmayanların bineklerini görmeye alışmıştır” dedi.²¹⁶

Bu şekilde şehre girdiler. Gerçekten bu hareketi, onun şerefini küçültmedi, aksine büyüttü. Dünya durdukça anlatılacak bir fazilet ve tevazu örneği oluşturarak İslâm'ın insana verdiği izzeti gösterdi. Eğer tersi olsaydı, o zaman orada unutulup gidecekti.

²¹⁶ A.g.e. III. 115.

Kudüs Macerası

Adaletiyle dünyaya ün salan Hz. Ömer (r.a.) in, bir Kudüs'e girme hadisesi var ki, dillere destan ol muştur. Hz. Ömer, kölesiyle beraber Kudüs'e gitmektedir. Bu mukaddes şehre giden Hz Ömer'le kölesinin, sadece bir develeri vardır. Dolayısıyla Şam seferinde olduğu gibi yolda deveye nöbetleşe binmektedirler. Kudüs'e yaklaştıkları zaman, deveye binmek sırası yine köleye gelmiştir. Her ne kadar sıra kendisine gelmişse de deveye binmek istemeyen köle:

- Efendim, sıra bana geldi ama Kudüs'e yaklaştık. Benim binitli, sizin yaya olmanız doğru olmaz. Şehre girerken devenin üzerinde siz olunuz, dedi.

Hz Ömer (r.a.) itiraz etti:

- Biz müslümanız. Ben her ne kadar halife isem de, seninle benim aramda Allah indinde hiç bir fark yoktur. Sıra senindir, deveye sen bineceksin, dedi.

Köle,

- Kudüs'te bulunan hıristiyanlara karşı iyi olmaz. Lütfen siz bininiz" diye ısrar ettiyse de Hz Ömer (r.a.) sırayı bozmuyordu.

Nihayet köle deve sırtında, Hz. Ömer yaya olarak devenin yularını tutmuş vaziyette, Kudüs'e girdiler. Kudüs'lü bütün hıristiyanlar büyük halifeyi karşılamak ve ona şehrin anahtarını sunmak için şehir dışında onu bekliyorlardı. Devenin üstündeki zatı halife zannederek, ona hürmet göstermek istedilerse de köle, kendisinin değil devenin yularını tutan ve yaya olan zatın halife olduğunu söyledi. Bütün papazlar hayret ettiler. Nasıl olur da; düşmanlarını

titreten halife Ömer, bir kölenin hayvanının yularını tutarak gelirdi. Üstelik de kendisi yaya olarak.

Bunun sebebini sorduklarında şöyle dedi:

- Biz müslümanlar arasında halife ile köle Allah indinde birdir. Üstünlük sadece Allah'a bağlılıktadır. Bir tane devemiz olduğu için nöbetleşe biniyorduk. Kudüs'e yaklaşırken sıra ona gelmişti. Onun için o bindi. Bunda anormal olacak bir şey yok.

Bu durumu gören hıristiyanların birçoğu daha fazla dayanamayıp müslüman oldular. Hazreti Ömer böylece Kudüs şehrini teslim aldı. Kimsenin canına ve malına dokunmadı.

Namaz vakti gelmişti ve Hz. Ömer (r.a.) namazı kılacaktı. Kendisine namaz kılmak için kiliseyi gösterdiler ve "Burada namazınızı kılabilirsiniz" dediler. Kabul etmedi ve

- Ben kilise de namaz kılsam, müslümanlar benim burada namaz kıldığımı duyarlar ve burayı cami yaparlar. Halbuki biz, fethettiğimiz yerlerdeki insanların inançlarına karışmadığımız gibi onların ibadethanelerine zarar da vermeyiz, dedi.

Gerek Hz. Ömer ve gerekse ondan sonraki bütün müslüman idareci ve kumandanlar, fetettikleri toprakların halkına karşı dini hiç bir zorlamada bulunmamışlardır. Onların bu hareketini gören başka dinden olan insanlardan birçokları, bu yüksek ahlâk karşısında, dayanamayıp müslüman olmuşlardır.²¹⁷

²¹⁷ Ali Eren - Dini Hikayeler

Çocuğa Şefkat

Hız. Ömer bir çocuğa nasıl bir şefkat gösteriyor, hayret etmemek mümkün değil. Sinan b. Seleme el-Hüzeli anlatıyor:

“Evimiz Medine’deydi. Bir gün evden çıkıp çocuklarla beraber ağaçlardan düşen olgunlaşmamış hurmaları toplamaya gittik. O sırada Hız. Ömer, elinde bir sopa olduğu halde çıkıp geldi. Onu gören çocuklar kaçarak ağaçların arasında kayboldular. Yalnız ben kaçmadım. Eteğimde de topladığım hurma vardı. Ömer’e:

- Ey Mü’minlerin Emîri, bunlar rüzgarın düşürdüğü olgunlaşmamış hurmalardır, dedim.

Hız. Ömer eteğimdeki hurmalara baktı. Başımı okşayarak:

- Haydi git, dedi.

- Ey Mü’minlerin Emîri, şimdi çocuklar bunu elimden alırlar, dedim. Hız. Ömer:

- Hayır, alamazlar. Ben seninle beraber gelirim, dedi ve evimin kapısına kadar benimle beraber geldi.²¹⁸

Kervan Bekçisi Halife

Müslümanlar, buldukları yerlerde oturan gayri müslim halkı korumaları altına aldıkları gibi, turist olarak gelen veya ticari maksatla gelmiş olan gayri müslimleri de sınırları dâhilinde koruma altına alırlardı. Onların zarar görmemesi için, her türlü tedbiri alırlardı. Bunun geçmişte

²¹⁸ İbn Sa’d, VII/90.

sayısız örnekleri vardır. Meselâ, Halife Hz. Ömer zamanında, bir ticaret kervanı gelip, gece Medine'nin dışında konakladı. Yorgunluktan hemen uyudular. Bu sırada, herkes uyurken, Halife Hz. Ömer, şehri dolaşıyordu. Dolaşma esnasında bunları gördü. Hemen Abdurrahmân bin Avf'ın evine gelip, yatağından kaldırarak buyurdu ki:

- Bu gece bir kervan gelmiş. Hepsi kâfirdir. Fakat bize sığınmışlar. Eşyâları çoktur ve kıymetlidir. Yabancıların, yolcuların bunları soymasından korkuyorum. Gel, bunları koruyalım.

Abdurrahmân bir Avf:

- Çok iyi olur, çok güzel düşünmüşsün, hemen geliyorum, dedi.

Sabaha kadar nöbetleşe, bu kervanı beklediler. Sabah namazında mescide gittiler. Kervanda bulunan bir genç, o sırada uyanmıştı. Bunları takip edip, arkalarından gitti. Sorup soruşturdu ve kendilerine bekçilik eden şahsın Halife Hz. Ömer ile arkadaşı olduğunu öğrendi. Gelip, arkadaşlarına şöyle anlattı:

- Arkadaşlar! Sabaha kadar iki Müslümanın bizi bekleyip, eşyalarımızın çalınmasına mâni olduğundan haberiniz var mı?

- Müslümanların başka işi yok da, bizi mi koruyacaklar? Üstelik bizim Hıristiyan olduğumuzu biliyorlar.

- Hem de sizi ve kervanınızı kim korudu biliyor musunuz?

- Kimmiş?

- Müslümanların Halîfesi Ömer.

- Sen yanlış görmüşsündür. Halîfenin, gecenin bu vaktinde burada işi ne? O sarayında kuş tüyü yatağında yatıyordu.

- Sizin gibi önce ben de inanmadım.

- Sonra nasıl inandın?

- Sabah olup ortalık aydınlanınca, buradan ayrıldılar. Ben de merak edip arkalarından gittim. Câmîye girdiler. Yolda karşılaştığım birisine, “Bu kim” diye sordum. “Halîfemiz Ömer” diye cevap verdi.

Bu konuşmaları dikkatle dinleyen kâfile halkı, derin bir sessizliğe büründü. Kimsenin konuşacak, bir şey söyleyecek hâli kalmamıştı. Uzun süren bir sessizlikten sonra, içlerinden biri sessizliği bozdu:

- Daha ne duruyoruz? Bu hâl İslâmiyetin gerçek din olduğuna delil olarak yetmez mi?

Diğerleri de bu söze katıldılar. Roma ve İran ordularını perişan eden, adâleti ile meşhûr yüce Halîfenin, bu merhamet ve şefkatini görerek, İslâmiyetin hak din olduğunu anladılar ve seve seve hepsi Müslüman oldular.²¹⁹

Aynı Yolda Üç Kişi

Hız. Ömer, devlet başkanı seçildiğinde, Hız. Ebu Bekir'e tayin edilen maaş kadar ücret alıyordu. Bu şekilde bir müddet devam edildi. Daha sonra, Hız. Ömer, geçim sıkıntısına düştü. Bunu gören ashabın büyüklerinden bazıları toplanıp durumu görüştüler.

Zübeyr bin Avvam, kendisine söyleyerek maaşını artırma teklifinde bulundu.

²¹⁹ <http://www.tarihsayfasi.com/ashabi-kiram/hz.omer-r.a.html>

Hiz. Ali:

-Bu teklifi kabul edeceğini zannetmiyorum. İnşallah kabul eder. Gidip teklifi bildirelim, dedi.

Bu arada, Hiz. Osman söz alıp dedi ki:

-Ömer'in hak ve adalette ne kadar tavizsiz olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu teklifimizi bizzat kendimiz değil, kendisini kıramayacağı birine söyletelim. Bunu, kızı Hafsa teklif etsin!

Hiz. Hafsa, babasının yanına varıp teklifi bildirince, çok hiddetlendi. Sonra kızı Hiz. Hafsa'ya sordu:

- Sen Resûlullah'ın evinde iken, Allah'ın Resulünün giydiği en kıymetli elbise neydi?

- İki tane renkli elbisesi vardı. Elçileri onlarla karşılar, cuma hutbelerini bunlarla okurdu.

- Peki, yediği en iyi yemek neydi?

- Yediğimiz ekmek, arpa ekmeği idi.

- Senin yanında kaldığı zamanlar, yerde yaygı olarak kullandığımız en geniş, en rahat yaygı neydi?

- Kaba kumaştan yapılmış bir örtümüz vardı. Yazın dörde katlar, altımıza yayardık. Kış gelince de, yarısını altımıza yayar, yarısını da üstümüze örterdik.

Daha sonra Hiz. Ömer buyurdu ki:

-Ey Hafsa, benim tarafımdan, seni gönderenlere söyle! Resûlullah Efendimiz kendisine yetecek miktarını tespit eder, fazlasını ihtiyaç sahiplerine verirdi. Kalanı ile yetinirdi. Vallahi ben de kendime yetecek olanını tespit ettim. Artanını ihtiyaç sahiplerine vereceğim. Ve bununla yetineceğim. Resûlullah efendimiz, ben ve Hiz. Ebu Bekir, bir yol takip eden üç kişi gibiyiz. Onlardan ilki nasibini aldı ve yolun sonuna vardı. Diğeri de aynı yolu takip etti ve O'na kavuştu. Sonra üçüncüsü yola koyuldu. Eğer O da öncekilerin takip ettiği yolu

takip eder, onlar gibi yaşarsa, onlara kavuşur ve onlarla beraber olur. Eğer öncekilerin yolunu takip etmezse, başka yoldan giderse, onlarla buluşamaz.

Onun zühd ve takvası hakkında Yusuf Kandehevî “Hayatu’s Sahabe” isimli eserinde daha neler anlatır, ama yeri değil diye almıyoruz.

Hz Ali’de Tevazu

Hz Ali efendimiz bir gün gömleğindeki söküğünü dikiyordu onun bu halini görüp yadırgayan birisi sordu:

-Niçin kendi söküğünü dikiyorsun?

Hz Ali şöyle cevap verdi:

-Kalp huşu duygusuyla yoğrulduğunda mümin de tüm benliğiyle ona uyar.²²⁰

Bazen önemsiz gibi görünen işlerin bile kalbin manevi olarak beslenmesinde ne kadar önemli olduğunu öğretmiş oluyordu bu sözleriyle

Huşu Allah'a karşı hissedilen derin bir kavrayış ince bir duyuş ve her an onun huzurunda yemiş gibi ihsan pırıltıları ile ilahi hakikate teslim oluşu ifade eden mümine özgü bir duygudur. Bu duygu da iman ilim ve Tefekkür beraber bulunur. Hepsinin de mahalli kalptir. Huşu duygusunu salih ameller ve tevazu ile beslemek gerekir.

Hz. Ali der ki:

“Üç şey vardır ki, onlar tevâzuun başıdır: Kiminle karşılaşırsan önce selam veren olmak. Meclisin en üst noktası

²²⁰ Ahmed İbni hanbel, Zühd, s. 108.

yerine, en alt noktasına razı olmak. Riyadan kaçınmak, onu hoş görmemektir” .²²¹

Yükünü Kendi Taşırdı

Mütevazı kişi kendi malını bizzat evine taşımaktan kibirlenmez. Çünkü Hz. Peygamber de böyle yapardı.

Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: 'Kâmil kişinin kemâlinden çoluk çocuğuna yüklenip götürdüğü şey zerre kadar bir şey eksiltmez'. (Nehc'ul-Belâğa)

Biri şöyle anlatıyor: Hz. Ali'yi gördüm. Bir dirhemle et satın almıştı. Cübbesinin eteğine koyarak taşıyordu. Ben kendisine:

-Ey mü'minlerin emîri! Müsaade et de ben taşıyayım, teklifinde bulundum. Dedi ki:

-Hayır! Vermem. Çünkü çocukların babası, nafakalarını taşımaya daha müstehaktır.

Sevgili Peygamberimiz (sav)'in bu konudaki söz ve işini yukarıda görmüştük. İşte ashabı da aynen onu örnek alıyordu. Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a) Hz. Ömer'in Şam valisi olduğu halde, odundan yapılmış kazanını bizzat hamama taşır ve yıkanır.

Tâbiünden Sadık b. Ebu Mâlik (r.a) der ki: 'Ebu Hüreyre'yi pazardan gelirken gördüm. Medine valisi Mervan b. Hakem'in nâibi olduğu halde sırtına bir odun bağı almıştı ve 'Ey Ebu Mâlik'in oğlu! Emîre yol ver!' diyordu.

Esbağ b. Nübâte'den şöyle rivayet ediliyor: 'Hz. Ömer'i görür gibiyim. Sol eline bir parça et almış, sağ elinde de

²²¹ Kenz, II/143 (Askeri, Hz. Ali'den).

kamçısı pazarlarda gezip kontrol yapa yapa gidip evine giriyor'.

Devlet başkanı Hz. Ebu Bekir deve üstünde iken kamçısını düşürdü. Deveyi durdurdu, indi ve aldı. Yaya gidenler

- Neden bize demedin? Ne olacak, alır verirdik, deyince cevabıinsanlık adına ne büyük bir derstir.

- Biz Resul-i Ekrem Efendimize “kimseden bir şey istememe üstüne biat ettik.

Biat isteyenin de, verenin de insan onurunu ve tevazuu bu kadar kolayca birleştirmelerine ve bunu uygulamalarına hayran olmamak elde mi? böyle insanları sevmemek mümkün mü? Bunlara gönüllü uyulmaz mı?

Ayakta Dikmek

Mütevazı insanlar, kendileri otururken başkalarını ayakta dikmezler, önlerinden ve arkalarından adamların yürüyerek kendisini teşyi etmesini istemezler. Bunlar tekebbür alametlerindedir. Enes (r.a) dedi ki:

“Ashab-ı kirâmın nezdinde Hz. Peygamber'den daha sevimli bir şahıs yoktu. Onlar Hz. Peygamber'i gördükleri zaman ayağa kalkmazlardı.”

Hz. Ali derdi ki: “Kim cehennem ehlinde birine bakmak istiyorsa, kendisi otururken huzurunda elpençe divan duran bir topluluk bulunan bir kimseye baksın!”

Hz. Peygamber (a.s) ashabıyla yürürken onlara önde yürümelerini emreder, kendisi geriden yürürdü. Bunu onlara öğretmek için veya nefsinde şeytanın kibir ve ucub ile yapmış olduğu vesveseleri uzaklaştırmak için yapardı. Nitekim namazın içinde yeni elbiseyi çıkarıp eski elbise ile değiştirdiği

gibi. Bunu bu iki mânâdan biri için yapmıştır.Ebu Derdâ şöyle demiştir: 'Kul, arkasından biri yürüyüp kendisini takip ettiği müddetçe durmadan Allah'tan uzaklaşır!'

Bir topluluk Hasan Basrî'nin arkasında yürüdü. Hasan onları böyle yapmaktan menederek şöyle dedi: 'Bu durum, kulun kalbini sağlam bırakmaz!'

Hız. Selman-ı Fârisî'de Tevazu

Cüreyr b. Abdullah el-Bücelî şöyle anlatıyor:

Bir ağacın altında ekmek dağarcığını kendisine gölge yapıp yatan bir kişi vardı. Güneş dağarcığı geçmişti. Bunun üzerine ben dağarcığı onun üzerine örttüm. Sonra kişi uyandı. Baktım ki o kişi, Hz. Peygamber'in ashabından Selman-ı Fârisî'dir. Ben ona yaptığımı söyledim. Bana nasihat olarak şunu söyledi:

-Ey Cüreyr! Dünyada Allah için tevazu göster! Çünkü dünyada Allah için mütevazı olan bir kimseyi Allah kıyamet gününde yüceltir! Ey Cüreyr! Kıyamet gününde ateşin zulmetinin ne olduğunu biliyor musun? O, insanların dünyada bazısının bazısına yapmış olduğu zulümdür".²²²

Hız. Aişe (r.a) "Muhakkak sizler, ibâdetin en üs-tünü olan tevazudan gafil bulunuyorsunuz!" derken ne kadar haklıdır!

²²² Ebu Nuaym, Hilye.

Hamal Vali

Selmân-ı Fârisî, Medayin valisiydi. Şam ehlinde, Teym oğullarından bir kişi Medayin'e geldi. Bir yük incir getirmişti. Selman'ın sırtında da bir don ile abadan başka bir şey olmadığı için, adam onu hizmetçi sanarak:

- Gel, bu yükü taşı, dedi.

Selman'ın vali olduğunu bilmiyordu. Selman hemen yükü sırtına aldı ve adamla yürümeye başladı. Halk bu durumu görünce adama:

- Bu validir, dediler. Adam özür beyan ederek:

- Vallahi seni tanımadım, dedi. Selman:

- Hayır, hayır! Senin gideceğin noktaya kadar bunu götüreceğim, dedi.²²³

İrkçılık Hastalığı

Kureyşlilerden bir cemaat, günün birinde Selman-ı Fârisî'nin yanında soy soplaları ile övündüler. Böylece ona laf atıyorlardı. Selman şöyle dedi:

- Bana gelince, ben necis bir damla sudan yaratıldım. Sonra iğrenç bir leşe dönüşeceğim. Sonra mizana geleceğim, Eğer mizanım ağır basarsa, ben şerefliyim. Eğer hafif olursa ben alçak ve kötüyümdür.

O, Sevgili Peygamberimiz (sav)'in "Selman bizdendir" sözüyle manen ehli beytinden sayılmıştır. Bütün takvalı

²²³ İbn Sa'd, IV/63 (Sabit'ten).

Müslümanlar da öyledir çok şükür. Lanetlenmiş ırkçılığa gerek yoktur.

Asıl Sahabi Kimdir?

Bir gün Selmân-ı Fârisî –radıyallâhu anh-’a iki kişi selâm vererek;

-Sen Rasûlullah –sallâllâhu aleyhi ve sellem-’in sahâbîsi misin? diye sormuşlardı.

O da mahviyetle;

-Bilmiyorum, dedi.

Gelenler, acaba yanlış birine mi geldik diye tereddüt ettiler.

Selman –radıyallâhu anh– sözlerindeki sırrı şöyle açıkladı:

-Ben Rasûlullah –sallâllâhu aleyhi ve sellem-’i gördüm, O’nun meclisinde bulundum. Ancak Allah Rasûlü’nün asıl sahâbîsi, O’nunla birlikte cennete girebilen kişidir.²²⁴

Biz neticede iftihar ederek şöyle diyebiliriz: İşte o peygamber ve işte yetiştirdiği o sahabiler. Biz de onun ümmetiyiz. Ötesini söylemeğe gerek var mı?

Zafer Benden Değil

Hâlid bin Velid (ra) İslâm ordularının kumandanydı ve Cenâb-ı Hakk’ın yardımıyla zaferden zafere koşuyordu. Ancak halk arasında;

-Başımızda Hâlid olduğu için kazanıyoruz, şeklinde yanlış bir telâkki meydana geldi.

²²⁴ Heysemî, Mecmau’z Zevaid, 8/ 40-41; Zehebî, Siyer, 1/ 549.

Bu düşünceyi çok mahzurlu bulan halife Hazret-i Ömer; bir mektup ile kumandanlığa Ebû Ubeyde bin Cerrah'ı (ra) getirdi ve Hazret-i Hâlid'i onun yardımcısı yaptı.

Hâlid bin Velid mektubu alınca, hiçbir menfi hisse kapılmazın;

-Başım gözüm üzerine! dedi ve Ebû Ubeyde bin Cerrah'ın kumandasında hizmete devam etti.

Hız. Ebû Zer'de Tevazu

Ma'rûr bin Süveyd Ebû Zer (ra) anlatır:

-Ben, Ebû Zer (ra)'i üzerinde değerli bir elbiseyle gördüm. Aynı elbiseden kölesinin üzerinde de vardı. Kendisine bunun sebebini sordum; Ebû Zer, Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- zamanında bir kişiye hakaret ettiğini ve onu annesinden dolayı ayıpladığını anlattı. Bunun üzerine Nebî -sallâllâhu aleyhi ve sellem- ona şöyle buyurmuş:

-Sen hâlâ kendisinde câhiliye huyu bulunan bir kimsesin. Onlar sizin hizmetçileriniz ve aynı zamanda kardeşlerinizdir. Allah onları sizin himâyenize vermiştir. Kimin himâyesinde bir kardeşi varsa, kendi yediğinden ona yedirsin, giydiğinden de giydirsin. Onlara üstesinden gelemeyecekleri şeyleri yüklemeyiniz. Şâyet yükleyecek olursanız kendilerine yardım ediniz.²²⁵

Onun "zamanında bir kişiye hakaret ettiğini" söylediği olay çok meşhurdur. Biz onu değişik yerlerde yazmıştık. Burada özetleyelim: Bir gün Ebû Zer (r.a.), Bilâl'i kara rengi yüzünden

-Ey kara karının oğlu! diye aşağıladı.

²²⁵ Buhârî, İmân 22, İtk 15; Müslim, Eymân 40.

Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygamber (s.a.v.):

-Ey Ebû Zer, senin kalbinde hâlâ câhiliyye döneminin gururu var! Ey Ebû Zer, hepiniz ölçeği tam dolduramazsınız. Hepinizde eksiklik vardır. Beyaz kadının oğlunun, kara kadının oğluna bir üstünlüğü yoktur, dedi.

Bunun üzerine kendisini yere atan Ebû Zer, Bilâl gelip yanağına basmadıkça başını yerden kaldırmayacağına yemîn etti. Gerçekten de Bilâl gelip ayağını, yanağına koymadan Ebû Zer başını kaldırmadı.

Kendine Düşeni Yapmak

Bir kez Zeyd ibn Sabit hayvana binerken İbn Abbâs ona yaklaşıp üzensisini tutmak istedi. Zeyd:

- Ey Allah Elçisi'nin amcası oğlu, yavaş ol, ne yapıyorsun? dedi. Abdullah:

- Bize, büyüklerimize böyle yapmamız emredildi, dedi, Zeyd:

- Elini ver, dedi.

Abdullah'ın, yeninden çıkardığı eli öpen Zeyd:

- Bize de Allah'ın Elçisi'nin ev halkına böyle yapmamız emredildi, dedi.

Evet, her şey, beklenmez ama, karşılıklı olursa daha güzeldir.

Ziyad bin Haris'de Tevazu

Peygamber Efendimiz kendisi mütevazı olduğu kadar mütevazı ve alçak gönüllü insanları severdi. Ziyad bin Haris Yemen'in suda kabilesinden de Resulullah'a gelerek biat etmiş

Hazreti peygamberin kendi kafilesine karşı savaşmak üzere bir ordu göndermek istediğın öğrenmişti.²²⁶ Ordu'nun gönderilmesine mani olmak amacıyla dedi ki:

-Ey Allah'ın resulü' Ordu'yu geri çevirirseniz Ben onların Hem müslüman olmalarını, hem de size itaat etmeleri sağlayabilirim.

Hz Peygamber Onun bu isteğini kabul etti. O da derhal akrabalarını bir mektup yazdı. Bir süre sonra kabilesinden Medine'ye bir heyet geldi. Müslüman olduklarını ve itaat edeceklerini belirterek selam verdiler. Hz Peygamber ziyad b. Haris'in bu girişiminden memnun bir şekilde ona iltifat etti:

-Senin Suda kabilesinde sözü dinlenen biri olduğun anlaşılıyor. Ziyad tevazu içinde:

-Allah onlara hidayet nasip etti ve iyilikte bulunduğu cevabını verdi.

Onun bu tavrını daha da beğenen Hz Peygamber:

-Seni onların başına yönetici yapayım mı? diye sordu.
Ziyad memnuniyetle:

-Evet, beni onların yöneticisi yap, dedi.

Bunun üzerine Allah Resulü onu yönetici olarak tayin ettiğini bildirdi ve bunu yazı ile kayıt altına aldı. Ziyad Peygamber Efendimizden kabilesinden alınan zekattan kendisi için pay istedi. Bu teklifi de kabul edildi.

Resulullah ile Ziyad arasında geçen bu olay bir yolculuk esnasında gerçekleşmişti. Konakladıkları yerde bir şahıs gelerek Resuli Ekremden bir şeyler istedi. Peygamber efendimiz de:

²²⁶ Buhârî, İmân 22, Itk 15; Müslim, Eymân 40.

-Kim muhtaç olmadığı halde insanlardan bir şey isterse aldığı şey ona baş ve karın ağrısı yapar, buyurdu.

Bu defao şahıs:

-Öyleyse bana zekattan ver, deyince, Peygamberimiz:

-Allah zekatlarını kimlere verileceği hususunda ne bir peygambere, ne de bir başkasına yetki verdi ve bizzat kendisi onları sekiz kısma ayırdı. Eğer sen onlardan birisi isen vereyim, buyurdu.

Hız Peygamber ile bu şahıs arasındaki konuşmayı işiten ve maddi durumu iyi olan Ziyad, duyduğu sözlerden çok etkilendi, düşündü taşındı ve sabah olunca Allah Resulü'nün yanına varıp hem yöneticilikten hem de zekat almaktan vaz geçtiğini belirtti²²⁷.

Hız Peygamber zekat alacak kişilerin bizzat Allah tarafından sekiz sınıf olarak belirlendiğini söylerken hiç şüphesiz şu ayeti kastetmişti:

“Sadakalar (zekatlar) Allah'tan bir farz olarak ancak yoksullara miskinlere zekatı toplayan Memurlara övülleri İslâma ısındıracak olanlara Hürriyet tenis satın almaya çalışan kölelere borçlulara Allah yolunda olanlara yolda kalmışlara mahsustur Allah çok iyi bilendir”²²⁸

²²⁷ Ebu Davud, Zekat, 24, (1630)

²²⁸ Tevbe, 9/60.

SELEF-İ SALİHİNDEN TEVAZU ÖRNEKLERİ

Tevazû, manevî bir huy ve yüce bir haldir. İnsanın kendi içinde iman ve takvayı hazmettiğinin, nefsini anladığının, kulluğunu idrak ettiğinin ifadesidir. Çünkü iyi tefekkür ederse insanın övüneceği nesi vardır? İlim, akıl, beden, elbise, mal mülk, iktidar mı? hepsi de Allah Teâlâ'nın vergisi. Çekip alacak olursa, ne kalır geriye? İşte tevazu, sürekli böyle bir idrak kuşağında yaşamamanın adıdır. Eğer insan bu idrak seviyesine ulaşamamış ve bunu varlığının bir buudu haline getirememişse, o takdirde kendini kibirden, benlikten ve kendini beğenmişlikten kurtaramaz. Bazı zaman ve mekanlarda boynunu mütevazı bir kimseymiş gibi bükmesi, riyakârlıktan öte bir ma'nâ ifade etmez.

Câfer-i Sâdık Ve Efendilik

Câfer-i Sâdık insanları tevâzû sahibi olmaya teşvik eder, bencil davranıp büyülenenleri de îkâz ederdi. Nitekim bir gün bir kabîleye rastlamıştı:

-Sizin efendiniz kim? diye sordu. İçlerinden biri:

-Ben! dedi.

Hazret bu cevaptan hoşlanmadı ve onu îkâz ederek:

-Eğer sen bunların efendisi olsaydın; ‘Ben’ demezdin, buyurdu.²²⁹

Demek istiyor ki, tıpkı peygamberimiz gibi “onların hizmetkârı olduğunu” söyledin. Çünkü enâniyet, benlik, kibir gerçek efendiliğe mânîdir.

Câfer-i Sâdık Hazretleri, hiçbir zaman riyâsete, yani insanlara baş olmaya heves etmemiş, dâimâ uzleti ve sükûtu tercih etmiştir. Zira mârifetullah deryâsına dalan kişi, sâhillere tamah etmez. Cenâb-ı Hak ile ünsiyet kuran kişi, insanların medh ü senâsına değer vermez.

Neyim Eksildi?

Mütevazı insan evinin işini kendisi yapmaktan kaçınmaz. Kibirli ise kendi eliyle evinde bir şey yapmaz. Sevgili Peygamberimiz (sav)’in ve ashâb-ı kiramın bu konudaki söz ve davranışlarını görmüştük. Şimdi de onların terbiyesinden geçen bir halifenin hikayesini görelim:

Rivayet edilir ki Ömer bin Abdülaziz’in evine bir misafir gelmişti. Akşam, misafirin yanında bir şeyler yazmaya başladı. Bu arada lambada yağ kalmadığı için sönmek üzereydi. Misafir:

– Müsaade ederseniz kalkıp lambaya yağ koyayım, dedi.

Ömer bin Abdülaziz (rh.a.):

– Hayır! Misafirin hizmet etmesi olmaz, dedi.

²²⁹ Hânî, el-Hadâik, s. 132.

Misafir:

– Öyleyse hizmetçiyi uyandırırım, dedi.

Ömer bin Abdülaziz:

– Hayır olmaz. Hizmetçi daha yeni uyudu, diyerek hizmetçiyi rahatsız etmedi ve ümmetin emiri olmasına rağmen kendinde bir varlık görmeden kalkarak lambaya yağ koydu. Bunu gören misafir:

– Ya Emir’ül Müminin! Kendi hizmetinizi kendiniz yaptınız, dedi.

Ömer bin Abdülaziz buna karşılık şöyle dedi:

– Ömer olarak gittim, Ömer olarak döndüm. Neyim eksildi ki?

En Faziletli Kimdir?

Abdülmelik b. Mervan'a şöyle denildi:

-Kim daha fazla faziletlidir?

Abdülmelik

-Gücü ve kuvveti olduğu halde tevazu gösteren isteği olduğu halde dünyaya karşı zâhidlikte bulunan, muktedir olduğu halde nefsinin yardımını terkeden kişi, diye cevap verdi.

Tevazuun Şerefi

İbn Semmak, Harun Reşid'in huzuruna girip şöyle dedi:

-Ey mü'minlerin emîri! Şerefının içinde gösterdiğin tevazu senin için şerefinden daha şereflidir.

-Senin sözlerin ne kadar da güzel!

-Ey mü'minlerin emîri! Allah'ın yaradılışında bir güzellik, nesebinde bir şeref, malda genişlik ihsan ettiği kişi, güzelliğinde hafif davranır, malından muhtaçlara yardımda bulunursa, o kimse Allah divanında, Allah'ın hâlis velîlerinden yazılır.

Bunun üzerine Hârun Reşid bir kâlem ile kâğıt istedi ve bunu eliyle yazdı.

Hz. Süleyman Fakir miydi?

Süleyman b. Dâvud (a.s) sabahleyin dışarıya çıktığı zaman zenginlerin ve eşrafın yüzüne baka baka yanlarından geçer, fakirlere gelirdi. Onlarla beraber oturur ve şöyle derdi:

-Fakir, fakirlerle beraberdir.

O bu “fakir” sözüyle kendi nefsinin kastediyordu. Başlıktaki soruya bir daha bakınız ve cevap veriniz desek, sizi duyar gibiyim: “Fakirdi ya. Nesi vardı ki kendisinin? Hepsi allah vergisi. Geri aldığında elinde nesi kalır?”

Tevazu Ve Ziyaret

Tevazu ahlâkından biri de kişinin başkasını ziyaret etmesidir. Özellikle de kendisini ziyaret edenlere karşılık verirler ki bu mühim bir sünnettir. Kibirli insanlar ise evinde oturur, ziyaret edilmeyi beklerler. Sanki kendileri Kabedir de herkes ona gelmelidir. Kabe kimsenin ayağına gitmez ya. Ancak milletin takdirini toplamak için, çok sevilen meşhur birisi oldu mu, ya da bir menfaat, bir iş bitirme söz konusu oldu mu, ziyarete seve seve giderler. Hatta insanları ziyaret etmesinden, din hususunda onlara bir hayrı olacak olsa da yine

yapmazlar. Evlerinde oturur, herkesin gelip elini öpmesini beklerler. Hiç düşünmezler ki Peygamber Efendimiz (sav) nice kafirlerin ayağına gitmiş ve İslâm'a davet etmiştir. Hiç evinde oturan ve ancak ziyaretine gelen bir peygamber gördünüz mü hiç?

Süfyan es-Sevrî Filistin'de Remle şehrine geldi. İbrahim b. Edhem kendisine haber gönderip:

-Gel de bize hadîs rivayet et, dedi.

Bunun üzerine Süfyan es-Sevrî geldi. İbrahim'e

-Ya Ebu İshak! Süfyan es-Sevrî'ye nasıl böyle haber gönderirsin? denildi.

İbrahim, cevaben şöyle dedi:

-Onun tevâzusunu denemek istedim!

Mahmut Sami Ramazanoğlu Efendi her bayram İstanbul'da bazı zevatı kiramı ziyaret edermiş. Ama onlardan pek karşılık görmezmiş. Buna rağmen o, aynen devam edermiş. Çünkü o yaptığını dinin bir fazileti olarak Allah için yaparmış. Bir gün bir şeyh efendi mahcup bir şekilde yanındakilere şöyle demiş:

- İşte Sami Efendiyi herkesten büyük yapan bu tevazu ve ihlasıdır. Biz onu ziyaret edemesek bile o her zaman muttat ziyaretlerini yine de bırakmaz.

Sami Efendi ise büyük bir tevazu, mahviyet ve alçak gönüllülük içinde:

- Estağfirullah! Biz sadece vazifemizi yapıyoruz, der.

Tevazu Kahramanları

Söz İbrahim Edhem Hazretlerinden açılınca şunu da yazalım. Horasan'dan başlayarak bütün İslâmi merkezleri

gezer; mâneviyat büyüklerini görür, dersini alıp, istifadesini sâğlar. Kûfe'ye de uğrar. İmamı A'zam Hazretleriyle de görüşür. Hazret-i İmam eski Belh Sultanının mânevi sahalarda katettiği mertebeleri hemen anlar ve kendisine, “Seyyidinâ” diye iltifatta bulunur. Neden “seyyid” olduğunu soranlara da: “Halka hizmet ettiğinden” diye cevap verir. Büyük imam bu sözüyle onun bir sultan olarak kendine hizmet ettirmeyi bırakıp, mâneviyat eri olarak hizmete başladığını ifade etmek ister.

Artık belde belde dolaşıp ikaz ve irşatlarda bulunan İbrahim bin Edhem, kimi yerde bir mâneviyat büyüğü olarak görünür, kimi yerde de bir hizmet eri, bir bağ, bostan bekçisi olarak vazife alır. Böylece tasavvufun icabı olan çeşitli meslekleri nefsinde yaşayıp, gereğini hissetmek ister.

Nitekim bir ara Belh'e doğru yol alırken uğradığı bir köyde kendisini bağ bekçisi tutarlar. O sırada yoldan geçen bir ham anlayışlı adam; İbrahim'den üzüm ister: O da, bağ sahibinden isteyene üzüm vermek hususunda kendisine izin vermediğini söyleyince herif elindeki sopayla başına gözüne vurmaya başlar. İbrahim'in buna verdiği karşılık şudur.

-Vur, vur! Allah'a isyan edenin başına vur. Ben emanete riayet ettiğim için bana vuruyor, sen zulmediyorsun, ama kader, Allah'a isyan ettiğim için bana vurduruyor, adâlet ediyor. Onun için bu sopalar bana haktır, vur vurabildiğin kâdar.

Zâlim adam bu cevaptan hayrete düşüyor, kendine gelip tevbe ediyor, istiğfara başlıyor. Kendini açlığa ve çeşitli mahrumiyete pek fazla alıştıran tam bir nefis cihadı veren İbrahim bin Edhem bir ara kendi ayarında bir tasavvuf eri olan

dostu Şâkik-i Belhi'ye rast gelir ve onun yaşadığı mahrumiyeti merak ederken şöyle sorar:

-Ey Şakik, nâsıl geçiniyorsun?

-Nasıl olacak, bildiğiniz gibi. Bulduğumuz zaman yiyoruz, bulmadığımız zaman ise sabrediyoruz!

İbrahim bin Ethem:

-Belh'in köpekleri de öyle yapalar. Bulurlarsa yerler, bulamazlarsa sabırla beklerler.

-Ya sen nasıl yaşıyorsun ey İbrahim?

-Ben bulmazsam sabrediyorum, bulursam bulamayana veriyorum!

Bu cevaba boynunu büken Şâkik'i tecrübe etmiş olan İbrahim bin Edhem, onu kucaklar.

-Benim sabır ve tevazu kahramanı kardeşim, diyerek iyi bir imtihan verdiğini imâ etmek ister.

Başkalarını imtihan etmek iyi bir şey değildir ama bu sözümüz ona karşı değildir. Ona edeb öğretme hadsizliğinden Allah Teâlâ'nın himayesine sığınırız. Biz, kim olduklarını bile bilemediğimiz bu yazıları okuyan kardeşlerimize bir vazife gereği söylüyoruz, o kadar.

İbadetler Tevazuyu Artırmalı

Mevlânâ Câmi Hazretlerinin vaaz ve irşadlarından istifade ederek mânevi makamlarda yükselen müntesiplerinden bazıları hacca gitmek için şeyhlerinden izin isterler; Hazret de onlara istedikleri izni verir. Ancak:

-Hacca gitmekle borcunuzdan kurtulursunuz, lâkin kibre girerek makamınızdan düşmemeye dikkat ediniz, şeklinde bir ikazda da bulunur.

Bundan pek bir şey anlamayan o müridler, grup halinde mukaddes topraklara giderler, tam gününde haclarını ifa edip dönerler. Artık kendilerinde bir sevinç, bir neş'e hissetmekte, "Biz önceki gibi cahil kimseler değiliz, artık hacca gitmiş. Kâbe'yi ziyaret edip, Medine'yi görmüş insanlarız" diyerek farkında olmadan kibir ve gurura bile girmektedirler. Hattâ içlerinden biri, Mevlânâ Câmî Hazretlerine şöyle bir sual dahi sorar:

-Efendi Hazretleri, biz hacca gitmeden önce sizin başınızın üzerinde nûrdan bir halkanın dâima bulunduğunu, bir sarık gibi başınızın etrafında sarılı kaldığını görürdük. Hacdan dönünce o nûrdan eser kalmadığını anladık. Acaba biz gidince sizde bir düşüş mü oldu? Mânevî mertebenizde bir sukut mu bahis mevzuu oldu?

Hazret-i Câmî, tebessüm ederek cevap verir:

-Doğru söylersiniz, bir sukut, bir düşüş gerçekten de oldu. Ama sukut ve düşüş, bende değil sizdedir. Çünkü sizler hacca gitmeden kendinizde bir kibir ve gurur hissi duymuyordunuz. Mütevazı ve mahcuptunuz. Bu tevazu ve ihlâsınızdan dolayı da Rabbim size bahsettiğiniz nûru gösteriyor, bunu görmeye sizi lâayık buluyordu. Hac dönüşünde ise siz hacı olduk diye kibre girdiniz, nûru da bundan dolayı göremez oldunuz. Kibri atar da eski ihlâsınıza yeniden kavuşursanız, o nûrun aynen eskisi gibi yerinde durduğunu görürsünüz.

Hacılar gözyaşları içinde tövbe, istiğfara başlarlar. Nitekim kısa zaman sonra da o nûrun bir sarık gibi Mevlânâ Câmînin başında durduğunu yeniden görmeye başlarlar.

Hazretin Ayıbı

Ahmed Rufai Hazretleri, bir gün talebelerine:

-İçinizde kim bende bir ayıp görüyorsa bildirsin, dedi.

Müritlerden biri:

-Efendim, sizde büyük bir ayıp var, diye cevap verdi.

Ayıbını talebesine soracak kadar kendini aşmış bu mütevacı insan hiç kızmadı, talebesi böyle söylüyor diye üzülmedi, belki sadece ayıbından kurtulabilmek ümidiyle sordu:

-Söyle kardeşim, o ayıbım nedir?

Talebe gözleri dolu dolu:

-Bizim gibilerin size talebe olması, dedi.

Bu sözler gönüllere çok tesir etmiş, sohbetinde bulunan herkes ağlamaya başlamıştı. Ahmed Rufai Hazretleri de ağlıyordu. Bir ara sadece:

-Ben sizin hizmetçinizim, ben hepinizden aşağıyım, diyebildi.

Evet, keşke insanlar tabi olanlara bakıp, tabi olanlarda, tabi olunanı aramasalardı... Zira hem dün, hem bugün o altın halkayı temsil eden büyüklerin etrafındaki insanlar, ne denli nezih olurlarsa olsunlar, onları gösterebilmekte çok acizdirler. Bugün dahi, bir büyük gönül erinin yanına gelip giden insanlar; idareciler, gazeteciler, din adamları, "Talebelerinin ufku hocalarının çok gerisinde." demektedirler. Zaten, o cevher farkıdır ki, sair madenleri kirlerinden arındırır.²³⁰

²³⁰ Mehmet Akar, Mesel Denizi, Nil Yayınları, İstanbul 2001.

Kendini Aşmak

Aziz Mahmut Hüdayî Hazretleri, kadılığı bırakarak dergâha gelmişti. Dergâh bir vesileydi maksat için. Üftade Hazretleri'ne talebe olmuş ve bir müddet sırtındaki sırmalı kaftanla Bursa sokaklarında ciğer satmıştı. Daha sonra ona dergâhın tuvaletlerini temizleme vazifesi verildi.

Bir gün yine temizlik yaparken davul sesleri işitti. Kulak kabarttığına kendi yerine tayin edilen yeni Kadı'nın geldiğini ve halkın onu karşılamaya çıktığını anladı. Bir anlık dalgınlıkla:

– Biçare Mahmut! Sen böyle bir mesleği bıraktın, şimdi abdesthanelerde temizlik yapıyorsun, diye düşündü.

Fakat, hemen kendini topladı:

– Mahmut, sen Şeyhine, nefsinin ayaklar altına alacağına dair söz vermiştin, dedi.

Nefsine haddini bildirmek niyetiyle elindeki süpürgeyi bıraktı. Taşları sakalıyla süpürecekti. Tam o esnada Şeyhî Üftade Hazretleri kapıda belirdi:

– Evladım, dedi, sakal öyle şeyler için değildir. Sana bu işi vermekteki maksadımız seni nefsinin elinden kurtarmak, önemli bir merhaleyi aştırmaktı. Sen bunda muvaffak oldun.

Onu alıp dergâha götürdü. Geçici kadılığı bırakmış, ama manevi sultanlığı kazanmıştı. O artık bir irşad ufku idi. Bazen, nefse hoş gelmeyen şeylerin arkasında hakiki ikramlar, hediyeler ve lütuflar saklıdır. Sonsuzluk yolunda paye aramayanlar o lütuflara erer. O öyle bir noktadır ki, manevî bir şeye ermek niyetiyle yapanlar bile o noktada kaybeder. Hedef mürşid olmak değil, sadece Allah Teâlâ'nın rızası olmalıdır. Keramet niyetiyle zikir çekenler ikrama eremez. Dış ve iç,

maneviyat yolundaki engelleri, kirleri, sakalıyla temizleyecek kadar o kapıda sadakat gösterenler kazanır.

Büyüklerin Halleri

İnsanın mânevî dünyasını perişan eden gurur, kibir, kendini beğenmişlik haline yakalanmamak için tevâzuu Hasan-ı Basrî hazretleri gibi anlamak gerekir. Tâbiîn neslinin bu büyük âlimine göre tevâzu, evinden çıkıp giderken yolda rastladığın her müslümanın senden üstün olduğunu kabul etmektir.

Aynı anlayışa sahip olan büyük sûfi Fudayl İbni İyâz (ö. 187/803), Kâbe'yi tavaf ederken, kendisi gibi zâhid ve muhaddis olan Şuayb İbni Harb'e şöyle demişti:

-Şuayb! Eğer bu yılki hacca seninle benden daha kötü bir kimse katılmıştır diye düşünüyorsan, bil ki, bu çok fena bir zandır.²³¹

Mâlik b. Dinar da şöyle demiştir: "Eğer caminin kapısında dellal '(Ey camidekiler!) Sizin en kötü olanınız dışarıya çıksın!' diye bağırıyorsa, yemin olsun, benden önce kapıya çıkan olmayacaktı. Ancak benden daha güçlü ve çabuk olduğu için, benden önce dışarı çıkan kişi müstesna!"

Bu söz, İbn Mübarek'in kulağına gittiği zaman şöyle dedi:

-Mâlik, bu mârifetiyle Mâlik olmuştur.

Ebu Yezid şöyle demiştir:

-Kul, halk arasında kendisinden daha şerli bir kimsenin bulunduğunu sandıkça mütekebbirdir'.

²³¹ R. Salihin Şerhi, Erkam y. 3/507.

Bunun üzerine Ebu Yezid'e denildi ki:

-O halde, kul ne zaman mütevazı olabilir?'

Ebu Yezid şöyle cevap verdi:

-Kendine bir makam ve değer vermediği zaman. Çünkü rabbini ve nefsini bilmesi nisbetinde insanlar tevazu gösterdiği zaman mütevazı sayılır.

Ancak burada tevazu ile zilleti birbirine karıştırmamak gerekir. Mümine zillet yakışmaz. Nefsini düşük huylar ve işlerden temizleyen, zillete düşmez.

Aman Allah'ım!

Cüneyd-i Bağdâdî'den rivayet edildiğine göre meclisinde bir cum'a günü şöyle dedi: Eğer bana Hz. Peygamber'den şöyle dediği rivayet edilmeseydi sizin için konuşmazdım:

“Zamanın sonunda, kavmin önderi en rezilleri olacaktır.”²³²

Yine Cüneyd-i Bağdâdî şöyle demiştir:

“Tevhid ehlinin katında, tevazu, tekebbürdür”.

Umulur ki bu sözden gayesi şudur: Tevazu göstermek suretiyle, kişi nefsini isbatlar, sonra düşürür. Muvahhid bir kimse ise, ne nefsini isbatlar, ne onu birşey olarak görür, ne de onu düşürmeye ve yüceltmeye hasret duyar!

Muğîre b. Müslim dedi ki: 'Biz emirlerimizi tâzim ettiğimiz gibi, İbrahim en-Nehâî'yi de tâzim eder ve kendisinden korkardık. O şöyle derdi: 'Benim Kûfe'nin fakîhi olduğum şu zaman, ne kötü zamandır!'

²³² Tirmizî, (Ebu Hüreyre'den).

Atâ es-Sülemî, gök gürültüsünü duyduğu zaman yerinden kalkar, otururdu. Sanki doğum sancıları çeken bir kadın gibi karnını tutar ve derdi ki: 'Bu yıldırımlar benim hatamdan dolayı size isabet ediyor! Keşke Atâ ölseydi de insanlar rahat etseydi!'

Bir kişi, Abdullah b. Mübarek için dua etti ve dedi ki: 'Sen neyi umarsan Allah onu sana versin!' Bunun üzerine İbn Mübârek o kişiye dedi ki: 'Ummak, mârifetten sonra olur! Mârifet bende ne gezer!'

Bu Nasıl Bir Tevazu?

Musa b. Asım şöyle demiştir: "Bizim yanımızda deprem oldu ve kırmızı rüzgâr (âfet) esti. Muhammed b. Mukatil'e gittim ve dedim ki:

-Ey Ebu Abdullâh! Sen bizim imamımızsın! Bizim için Allah'a yalvar!'

Bunun üzerine ağlayarak şöyle dedi:

-Keşke sizin helâk olmanızın sebebi ben olmasaydım, bu bana yeterdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber'i rüyamda gördüm. Bana şöyle dedi:

-Muhakkak Allah, Muhammed b. Mukatil'in duası himmetiyle sizden bu felâketi kaldırdı!

Yavuz Sultan Selim'de Tevazu

Yavuz Sultan Selim 1516'da Memlûklüleri yenmiş ve kendisine Hicaz yolu açılmıştı. Bir cuma günü Şam'da bulunuyordu. Cuma namazında okunacak hutbede, artık

kendisinin ismi okunacaktı. Hatip hutbeye çıktı Yavuz için "Hakimül Haremeyn" ifadesini kullandı. Bu, "Haremeyn'in - Mekke ve Medine'nin hakimi" manasına gelmekteydi.

Oturduğu yerden hatibe hitap eden Yavuz,

-Orası "hakimül Haremeyn" değil, "hadimül Haremeyn" olacak, dedi.

Malum, "hadimül Haremeyn", iki haremın hizmetçisi demektir.

Yavuz'un Alçak Gönüllülüğü

Mısır fethinden sonra İstanbul'a dönmekte olan Yavuz için, şehirde karşılama merasimleri tertip dilmekte ve adeta kıyametler kopmaktadır. Bütün İstanbul ayaktadır. İstanbullular, en samimi hisleriyle padişahlarını alkışlarla karşılamak için sabırsızlanmaktadırlar.

Halbuki Yavuz, gösterişi sevmeyen, hususi yaşayışında son derece mahcup, sakin bir adamdır. Geceleri gözlük takıp kitap okurken, bir ilim adamından farkı yoktur. Son derece sade giyinirdi. İstanbul'da kendisi için yapılması düşünülen merasimi duyunca son derece sıkılmıştı. Bir gün sonra şehre girmesi lazımken, daha önce, geceden birkaç kişiyle beraber kayığa bindi. Gizlice Topkapı Sarayı'na çıktı.

Ertesi gün halk, padişahın saraya geldiğini anlayınca, hiçbir merasim yapılamadı.

Yavuz'un bu hali, İslâm ahlâkına güzel bir numüne olduğu gibi, tören hastası olan ve merasimsiz bir yere gitmeyenlere de çok güzel bir ders mahiyetindedir.²³³

²³³ Ali Eren - Dini Hikayeler.

Tevazu Ve Kıymet Bilme

Kethüdâzâde Arif Efendi' malum ve meşhur deyimiyle tam bir "ayaklı kütüphane" olarak kendini gösterdi. Bir gün, kendisinden Farsça dersleri alan talebelerine şöyle demiş:

-Siz hemen dersinize çalışın, istediğiniz her şeyi sorun. Hocanız attar dükkânı gibidir.

Bunu duyan devrin diğer büyük bilgini İsmail Ferruh Efendi ise şunu söylemiş:

-Hayır, efendi tevazu göstermiş. Kendisi attar dükkânı değil, Mısır Çarşısı'dır.²³⁴

İşte bir güzel manzara. Birisi tevazu gösterip varlığın belki yarısını gösteriyor. Öbürü de kıskanmak şöyle dursun, insaf gösterip hakkı ifade ediyor. Ulemaya layık olan da aslında budur değil mi?

Mevlana Ve Hacı Bektaş Veli

Bir adam, kötü yoldan para kazanıp bununla kendisine bir inek alır. Neden sonra, yaptıklarından pişman olur ve hiç olmazsa iyi bir şey yapmış olmak için bunu, o zamanlar aynı zamanda aşevi işi görmekte olan bir dergaha bağışlamak ister. Adam Hacı Bektaş-ı Veli'nin dergâhına gider. Durumu Hacı Bektaş-ı Veli'ye anlatır. O ise:

-Helal değildir, der ve bu kurbanı geri çevirir. Bunun üzerine adam Mevlevi dergâhına gider ve aynı durumu Mevlana'ya anlatır. Mevlana ise bu kurbanı kabul eder. Adam aynı şeyi Hacı Bektaş-i Veli'ye de anlattığını ama onun bunu

²³⁴ Dursun Gürlek, Ayaklı Kütüphaneler, s. 46.

kabul etmemiş olduğunu söyler ve Mevlana'ya bunun sebebini sorar. Mevlana şöyle der:

- Biz bir karga isek Hacı Bektaş-ı Veli bir şahin gibidir. Öyle her leşe konmaz. O yüzden senin bu hediyeni biz kabul ederiz ama o kabul etmeyebilir.

Adam üşenmez kalkar Hacı Bektaş dergâhı'na gider ve ona, Mevlana'nın kurbanı kabul ettiğini söyleyip bunun sebebini bir de Hacı Bektaş-ı Veli'ye sorar. O da şöyle der:

- Bizim gönlümüz bir su birikintisi ise Mevlana'nın gönlü okyanus gibidir. Bu yüzden, bir damlayla bizim gönlümüz kirlenebilir ama onun engin gönlü kirlenmez. Bu sebepten dolayı o senin hediyeni kabul etmiştir.

Kibir Alçaltır

Amr b. Şeybe'den şöyle rivayet ediliyor: Ben Mekke'de, Safâ ile Merve arasında bulunuyordum. Bir katıra binmiş, önünde hizmetçiler olan bir kişi gördüm. Baktım ki onlar halkı şiddetle uzaklaştırıyorlar. Bir zaman sonra tekrar dönüp Bağdad'a geldim. Köprü'nün üzerinde iken baktım yalınayak, başı kabak, saçları upuzun bir kişi yanıma geldi. Dikkatle onu süzdüm ve tedkik ettim. O bana

-Sana ne oldu ki beni böyle dikkatle izliyorsun? deyince, ben cevap olarak dedim ki:

-Seni Mekke'de gördüğüm bir kişiye benzettim de ondan.

Bunun üzerine ben ona Mekke'de gördüğüm kişinin sıfatlarını saydım. O bana

-Ben o kişiyim! dedi. Ona

-Allah sana ne yaptı ki bu hale gelmişsin? dedim. Dedi ki:

-Halkın tevazu gösterdiği bir yerde yücelik tasladım. Bu bakımdan Allah Teâlâ da halkın yüceldiği bir yerde, başkent Bağdat'ta beni alçalttı.

Böylesi tevazu ve incelikle, birbirlerini yermek yerine yüceltebilmeyi becerebilen insanlar olmamız duasıyla bu kadarcıkla yetinelim.

TEVAZU HAKKINDA ÖZLÜ SÖZLER

Müslümanlardan Özlü Sözler

Eskiler özlü sözler için “kelamı kibar” derlerdi. Az kelimelerle güzel ifade edilmiş hikmetli ve faydalı sözler, bazen bir vecize, bazen de bir atasözü olarak karşımıza çıkar. Atasözleri anonimdir, genellikle ilk söyleyeni bilinmez. Vecizeler ise sahibi belli sözlerdir. Sevgili Peygamberimiz (sav)’in de öyle sözleri vardır ki, bir cümlesinin açılımı bir kitap eder. Bu tür hadislere “cevamiu’l kelim” denir. Tevazu hakkında da böyle güzel sözler vardır. Bunları bilmek büyük bir hazineye sahip olmaktır. Gereğini yapmak ise hakikaten “sultan” olmak demektir.

İşte size böylesine kıymetli sözlerden oluşan rengarenk bir güzel çiçek bahçesine davet ediyoruz. Umarım burnunuz da, dimağınız da mest-u hayran olur.

Bu sözlerden bir kısmı Müslümanların büyüklerinden dile gelmiştir. Bir kısmı da gayr-i Müslimlere aittir. Onlar da bir bilgi ve tecrübenin ifadesidir. Hikmet ve ilim, Müslümanın yitiğidir, nerede bulursa alma hakkı vardır. Şimdi sırayla o özlü sözlerden örnekler görelim. Ancak bir hususu belirtelim, bu sözlerin kaynaklarını yazmadık. Çünkü konuyu temel

kaynaklardan okuyanlar bu sözlerin yerini oralarda rahatça bulabilirler. Biz kitabımızın hacmini daha fazla büyütmek istemiyoruz.

Yusuf b. Esbat şöyle demiştir: “Takvanın azı, ibâdetin çoğunun yerine geçer. Tevâzunun azı, fazla gayretin yerine geçer”.

Kendisine tevazunun mânâsı sorulduğunda, Fudayl b. İyaz şöyle demiştir: 'Tevazu demek, senin hakka karşı alçalman ve hakkı kabul etmen demektir. Eğer hakkı bir çocuktan veya insanların en cahilinden dinlesen bile kabul etmelisin!'

İbn Mübarek şöyle demiştir: 'Tevazunun başı dünya nimetinde senden aşağıda olanın yanında nefsini alçaltmandır. Böyle yapmakla dünyalığından ötürü bu zata herhangi bir üstünlüğün olmadığını bilmiş olursun. Dünyalıkta senden üstün olana karşı nefsini yüceltmendir ki onun dünyasından ötürü sana bir üstünlüğü olmadığını öğrenmiş olasin!'

Katâde şöyle demiştir: “Kime mal veya güzellik veya elbise veya ilim verilirse, o da bu hususta tevazu göstermezse bu nimet, kıyamet gününde onun için vebâl olur”.

Allah Teâlâ, Hz. İsa'ya şöyle bildirdi: 'Seni herhangi bir nimetle nimetlendirdiğim zaman o nimeti tevazu göstermek suretiyle karşıla! Bu takdirde o nimeti senin için tamamlarım!'

Kâ'b şöyle der: “Allah (c.c) dünyada bir kuluna herhangi bir nimeti ihsan eder, o kul da o nimetten dolayı Allah'a

teşekkür eder, o nimetten dolayı Allah'a karşı tevazu gösterirse, muhakkak Allah ona, dünyada o nimetin faydasını gösterir, ahirette o nimetten ötürü derecesini yüceltir. Allah Teâlâ dünyada bir kuluna, herhangi bir nimeti ihsan ettiği halde, o kul o nimetin şükrünü edâ etmez ve ondan ötürü Allah'a karşı tevazu göstermezse, Allah Teâlâ dünyada onun faydasını o kuldan menettiği gibi, ona cehennemden bir pencere açar. Dilerse ona azap eder, dilerse azabından vazgeçer.”

Biri şöyle demiştir: 'Nasıl ki zenginlerin seni kirli elbiselerle görmelerini istemiyorsan, fakirlerin de seni lüks elbiseler içerisinde görmesini isteme!'

Yunus b, Abîd, Eyyub es-Sahtıyanî ve Hasan Basrî bir araya gelip tevazu meselesini müzakere ettiler. Hasan onlara dedi ki:

-Tevazu'nun ne olduğunu bilir misiniz? Tevazu senin evinden çıktığında rastladığın her müslümanın senden üstün olduğunu düşünmendir'.

Mücâhid de şöyle demiştir: 'Allah Teâlâ, Nuh'un kavmini (Tûfan'da) boğduğu zaman, dağlar yükseldi.7 Ancak Cûdi dağı alçaldı ve tevazu gösterdi. Bu bakımdan Allah Teâlâ onu dağların üzerine çıkardı ve Nuh'un gemisinin onun üzerinde durmasını kararlaştırdı'.

Ebu Süleyman ed-Dârânî şöyle demiştir: 'Allah Teâlâ, Âdemoğullarının kalbine muttalî oldu. Musa'nın kalbinden -tevazu yönünden- daha kuvvetli bir kalbe rastlamadı ve

bundan dolayı da insanlar arasında Musa'yı kendisiyle konuşma şerefine yükseltti'.

Yunus b. Ubeyd Arafat'tan döndüğü zaman şöyle demiştir: "Ben Allah'ın hacılara merhamet etmesinden -eğer ben hacılarla beraber olmasaydım- şüphe etmezdim. Korkuyorum ki hacılar benden ötürü rahmetten mahrum olmuş olsunlar'.

Deniliyor ki: 'Mü'minin Allah katında en yüce olduğu an, nefsinin katında en alçak bulunduğu andır. Allah katında en alçak bulunduğu an da nefsinin yanında en yüce bulunduğu andır'.

Ziyad b. Abdullah en-Nemrî dedi ki: 'Tevazuu olmayan zâhid meyvesiz ağaç gibidir!'

Fudayl b. Iyaz şöyle demiştir: 'Riyaseti seven bir kimse ebediyyen iflâh olmaz!'

Yine ondan: Tevazu; ister cahilden, ister çocuktan olsun, hakkı duyduğun vakit, ona boyun büküp onu kabul etmendir.

Ebu Süleyman ed-Dâranî şöyle demiştir: 'Kul nefsini bilmedikçe mütevazı olamaz!'

İrve b. Verd şöyle demiştir: Tevazu, şerefîni tuzaklarından biridir. Her nimetten ötürü, o nimetin sahibine hased edilir. Ancak tevazu nimeti bunun dışındadır'.

Yahya b. Hâlid el-Bermekî dedi ki: 'Şerefli bir insan ibâdet yaptığı zaman tevazu gösterir. Alçak bir insan ibâdet yaptığı zaman büyür, gururlanır!'

Yahya b. Muaz 'Malıyla sana karşı kibirlenenlere karşı kibirlenmen tevazunun ta kendisidir!' dedi.

Deniliyor ki: 'Tevazu, bütün insanlarda güzeldir. Fakat zenginlerde daha güzeldir. Kibir bütün insanlarda çirkindir. Fakat fakirlerde daha çirkindir!'²³⁵

Deniliyor ki: 'Ancak Allah'a karşı zelilliğini kabullenen bir kimse için izzet vardır. Allah'a karşı tevazu gösteren için yücelik, Allah'tan korkan için emniyet, Allah'ın azabından nefisini satın alıp kurtaran için kâr etmek sözkonusudur'.

Ebu Ali el-Cüzcânî dedi ki: 'Nefis kibir, hırs ve hasedle yoğrulmuştur. Bu bakımdan Allah kimin helâk olmasını irade ederse, ondan tevazu, nasihat ve kanaati meneder. Allah Teâlâ bir kimseye hayrı irade ederse, bu hususta ona lütûfta bulunur'. O halde, kişinin nefsinde kibrin ateşi alevlendiği zaman tevâzu ona yetişir. Allah'ın yardımıyla onu söndürür, kişinin nefsinde hasedin ateşi alevlendiği zaman Allah'ın tevfiğiyle nasihat ona yetişip onu durdurur, kişinin nefsinde hırs ateşi alevlendiği zaman, Allah'ın yardımıyla beraber kanaat ona yetişir ve söndürür.

²³⁵ Dikkat; bir fakirin Allah Teâlâ'nın fazlına ve ikramına güvenerek zenginlere iltifat etmemesi, onların elindekilerden beklentisinin olmaması, kötülener kibirden değildir. Bilakis övülen bir istiğnadır, fazilettir.

Mâlik b. Dinar: Her kim kendisini kıymetli bilirse onun tevâzûdan nasibi yoktur.

Tevâzu yaptığın güzel işlere bakıp kendini beğenmemen ve şımarmamandır. Ebû Süleyman Dârânî

Sâdî: İnsanoğlu topraktan yaratılmıştır, eğer toprak gibi alçakgönüllü olmazsa insan değildir.

Yahyâ bin Muâz-ı Râzî: Her kimde bulunursa bulunsun, tevâzu güzeldir, ama zenginlerde bulunursa çok daha güzel olur. Her kimde bulunursa bulunsun, kibir çirkindir. Ama, fakirlerde bulunursa çok daha çirkin olur.

Tevazu ve sessizlik, ruhsal saldırılara direnen en etkili savunmadır. Muhammed Bozdağ

Kibir, kulun Allah'ın azabından emin olduğunu gösterir. Azaptan emin olmak ise felâketlerin en büyüğüdür. Tevazu ise Allah'tan korkmayı ifade eder. Bu korku ise, saadetin rehberi ve âletidir. İmam Gazali

Yahya bin Muaz Malı ile sana karşı kibirlenen adama karşı kibirlenmek, Allah için tevazu sayılır.

Akıllı kimsenin rütbesi yükseldikçe, tevâzûsu (alçak gönüllülüğü) artar. Hz.İdris (a.s.)

Kendini büyük gören küçüktür. Kendini küçük gören büyüktür. Hz. İsa (as)

Ebu Süleyman Darani Bütün insanlar, beni olduğumdan daha aşağılamak, hakaret etmek isteseler, bunu yapamazlar. Çünkü, herkesin hakaret derecelerinden daha aşağı olduğumu bilirim.

Hz.Ali (R.A.)İnsanın tevazu sahibi olması, kendisine ikram getirir.

Hz. Aişe (r.a.)İbâdetlerin en faziletlisi tevazudur.

Sadi Seçkin bir akıllı gönülsüz olur; meyvelerle yüklü dal başını yere kor.

Hz.Ali (r.a.)Alçak gönüllülük, en büyük şereftir.

Hz.Ali (r.a.) Alçak gönüllülük, ilmin meyvesidir.

Sadi: Büyüklük gösterişle, lafla olmaz; yücelik dava ile, kuruntu ile elde edilmez. Tevazu yüceliği arttırır, fakat gurur seni toprağa serer.

Mevlana: Sevgide güneş gibi ol, dostluk ve kardeşlikte akarsu gibi ol, hataları örtmede gece gibi ol, tevazuda toprak gibi ol, öfkede ölü gibi ol, her ne olursan ol, ya olduğun gibi görün, ya görüdüğün gibi ol.

Yüksekliği istedim, onu alçakgönüllülükte buldum. Hz.Ali ra

Cenap Şehabattin: Tevazu yaşmağa benzer: Örterek güzelleştirir.

Sizin mağfiret edileceğiniz en büyük ibadetlerin başında tevazu gelir. Hz.Ali ra

Kendi kendine alçalmayan kimse, başkası yanında yükselmez. Sevri

Tevazunun aslı üçtür; acizliğini, muhtaçlığını ve günahlarını bilmek. Ebu Osman Hayri

Her türlü iyilik bir evde toplanmış ve onun anahtarı tevâzu olmuştur. Her türlü kötülük bir evde toplanmış ve onun anahtarı kibir olmuştur. Yunus bin Hüseyin

Bey mütevazı ve alçak gönüllü olmalı, suçlu kimselerin de suçunu affetmelidir. Bey mağrur, kabadayı ve kibirli olmamalı; beyler büyüklük taşlar ve kibirli olurlarsa, ey oğul onlar şüphesiz itibar görmezler. *Kutadgu Bilig*- Yusuf Has Hacib

Mansûr b. Ammâr (k.s) tevazuyu şöyle tanımlamıştır: "Tevazu, Hakk'a uymakta sıkıntılara, acılara sabretmek, dinde bildirilen edeplerle edeplenmek ve başkalarının faziletini üstün tutup kendi faziletini büyük görmemektir." İbn Ata (k.s) ise şöyle demiştir: "Tevazu, kim söylese söyleyin hakkı kabul etmektir."

İmam Kuşeyrî (k.s) ise, "Tevazu, Allah Teâlâ'ya teslim olmak ve O'nun hükmüne itirazdan vazgeçmektir" diye tarif etmiştir.

Bekir b. Abdullah el-Müzenî (r.a) diyor ki: "Kişi, müslüman kardeşlerine tevazu etmesiyle, onların hürmet ve saygısını kazanır."

Muhammed b. Semmâk (rah) demiştir ki: "Makam ve mevki sahibi iken tevazu göstermek, makam ve mevki sebebiyle kazandığı şereften daha yüksek bir şereftir."

Gayr-i Müslimlerden Özlü Sözler

Voltaire: Alçak gönüllülük, gururun perhizidir.

La Bruyere: Boş kafalı insanla mütevazı insanı birbirinden ayırmak kolaydır, birinciler hep kendilerinden bahseder.

La Bruyere: Olmadık yerde alçakgönüllü davranmak, kibirlerin en büyüğüdür.

Anatole France: Alçak gönüllülük, kendi gerçek değerini anlamaktır.

Baruch Spinoza: Alçakgönüllülük, bir nevi ikbal (ya da şöhret) hırsıdır.

Tevazu içinde yürüdüğüm içindir ki, önümde bütün yollar açılıyor. Goethe

Duclos: Zafere ilave edilecek yegane süs tevazudur.

Thomas Hobbes: Adalet, eşitlik, tevazu, merhamet ve başkalarına kendimize yapılmasını istediğimiz şekilde muamele etmeye dayanan bütün erdemler ancak güç ve korku ile uygulanabilir. Çünkü insanı tarafgirlik, gurur ve intikam gibi duygulara yönlendiren doğal tutkulara aykırıdır.

G.K.Chesterton: Tevazu devlerin anasıdır. İnsan vadiden bakınca her şeyi büyük, zirveden bakınca ise küçücük görür.

Amenemope: İyilik ve tevazu tüm düşmanlıkları yener.

Montaigne: Alçakgönüllü yüreklerde yaşayan düşünceler, yüksek düşüncelerdir.

Montaigne İnsan gururu yüzünden de alçak gönüllü olabilir.

Konfüçyüs: Tevazu ile konuşmayan bir kişi, zamanla bununla ilgili bütün kelimeleri de tamamıyla unutabilir.

Çiçero: İnsan ne kadar yükselirse, gönlü o kadar alçalmalıdır.

Keble: Senden iyilere yerini vermesini bil.

C.C. Cotton: Gerçeğin en büyük dostu zaman, en büyük düşmanı tarafgirlik ve en sadık arkadaşı da alçakgönüllülüktür.

Chesterfield: Övülmek isterseniz, alçak gönüllülüğü yem olarak kullanabilirsiniz.

Robert Owen: Tevazu sahibi olmak istiyorsan, insanlara tevazu göster.

Albert Einstein: En değerli kişiler alçakgönüllü olanlardır.

Anatole France: Alçak gönüllülük, kendi gerçek değerini anlamaktır.

Tevazua Hakkında Atasözleri

Ağacın meyvesi olunca, başını aşağı salar.

Yararlı eserler veren, bilgi ve erdemle donanmış kimse alçak gönüllü olur.

Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.

Alçak gönüllü olan toplum içinde saygı görür ve yücelir, kendisini herkesten üstün gören sevilmez ve toplum içinde iyi bir yer edinemez.

Yerdeki yüze basılmaz.

Alçak gönüllü olanları kimse hor görmez, herkes onları korur.

İnsan beşer, kuldur şaşar.

Sana taşla vurana sen aşla var.

Sana sert davranana sen yumuşak davran.

Bir ağaçta gül de biter, diken de.

Bir aileden iyi adam da çıkar, kötü adam da.

Dikensiz gül olmaz.

İyi veya güzel olan her şeyin az çok sıkıntı veren bir yanı da bulunur.

Harman sonu dervişlerindir.

Herkesin bol bol yararlandığı şeylerin artanlarından alçak gönüllüler yararlanır.

SONSÖZ

Asrı saadetten yansıyan tevazu nurlarının aydınlığında kalbimizi arındırmak istedik karanlıklardan, katılıklardan. Sevgili Peygamberimiz (sav)’i ve ashabını çok seviyoruz. Onun önderliğinde, onun yolunda yürümek ve bu dünya maceramızda imtihanı kazanarak yüz akıyla onunla buluşmaya gitmek istiyoruz. Hatta herkes de onu tanısin, sevsin istiyoruz. O yüzden Sevgili Peygamberimiz (sav) Efendimizin faziletlerini ve yüce ahlâkını sayıp dökmeye çalışıyoruz.

Buna güç yetirilir mi?

Mümkün mü?

Bu kitabımızda sadece tevazu ve alçak gönüllü olmasının izlerini sürdük. Yaptığımızı onun yüceliği yanında çok küçük ve değersiz buluyoruz. Ama ne yapalım, “arife tarif gerekmez, işaret yeter” diyerek teselli buluyoruz. Çünkü Asrı saadette İslâm’ın hayatın içinde yaşanması açısından bize ulaşan bilgiler, ucu bucağı olmayan bir deryadır. Bu kitapta da deryadan bir damla sunmaya çalıştık. Bir damladır ama deryadan haber verir; lütfen onu küçük görüp faydalanmaktan kendinizi müstağni saymayınız.

Düşününüz ki insanın aslı da bir damladan ibarettir, öyle değil mi? Belki evrenin kendisi de bir damla sudan yaratılmıştır. Akıllı insanlar damlayı hakir görmezler. Küçük şeylerden büyük faydalar edinirler. Bilirler ki atalar boşuna “damlaya damlaya göl olur” dememişlerdir. İman ve aşkla yanan gönülleri suya kandırır mı bilemem. Karar onların.

Bizim asıl hedefimiz onlardan ziyade, Allah Teâlâ’yı, aziz dinini ve onu en güzel biçimde sunan Alemlere Rahmet Peygamberini, ona ne kadar muhtaç olduklarını idrak eden veya edemeyenlere, bir nebze olsun tanıtmaktır.

Son bir hatırlatma, ilimden maksat amel etmektir. Önemli olan tevazuun tarifini, kıymetini, faziletini ve sevabını bilmek değil, mütevazı ve alçak gönüllü olabilmektir. Bunun elde edilmesinde bir ölçüyü sunarak mukayese yapmanızı rica ederiz. Yani şu anlatacağımız hadiste geçen “huşû” yerine “tevazu” kelimesini koyarak bir daha düşünmenizi istirham ederiz:

Ashâb-ı kirâm bir gün Rasûlullah Efendimiz’e şöyle sordular:

-Bir mü’mini huşû içinde, diğer bir mü’mini de huşûdan mahrum görüyoruz. Bu farklılığın sebebi nedir?

Rasûlullah (sav) şöyle cevap verdi:

-Îmânın tadını alan mü’min, huşû sâhibi olur. Îmânın tadını alamayan mü’min ise huşû sâhibi olamaz!

-Peki, îmânın tadı nasıl elde edilir, ona nasıl ulaşılır? diye sorulunca Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular:

-Ona Allâh sevgisinde sâdık olmakla ulaşılır.

Ashâb-ı kirâm bu sefer:

-Allâh sevgisi ne ile elde edilir?” diye sordular.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz:

-Allâh'ın Rasûlü'ne muhabbetle elde edilir. Bu sebeple siz, Allâh ve Rasûlü'nün rızâsını, yine Allâh ve Rasûlü'ne muhabbet beslemekte arayınız, buyurdular.²³⁶

Göğsünüzün bir umman olup taşması dualarımızla hoşça kalınınız efendim derken, yine ve her zaman son sözümüz şöyle olsun: “Hamdolsun Âlemlerin Rabbi Allah Teâlâ'ya”.

²³⁶ Senderûsî, Keşf-i İlâhî, II, 651; Halebî, Mevsûatü'l-Ehâdis, VI, 492/16010.